

RAPORT

EESTI HUVID JA VÕIMALUSED SEoses GLOBAALSETE ARENGUTEGA ARKTIKAS JÄRGNEVAL KÜMNENDIL

| TÕNIS IDARAND | FRANK JÜRIS | KRISTI RAIK | AIMAR VENTSEL |

MAI 2021

Pealkiri: Eesti huvid ja võimalused seoses globaalsete arengutega Arktikas järgneval kümnendil

Autorid: Idarand, Tõnis; Jüris, Frank; Raik, Kristi; Ventsel, Aimar

Avaldamise kuupäev: mai 2021

Kategooria: raport

Kaanepilt: Vene geograafia seltsi korraldatud Umka 2021 ekspeditsiooni ajal Põhja-Jäämeres Franz Josephi maa saarestiku saarel Alexandra nähakse polaarrebast. Gavriil Grigorov/TASS/Scanpix

Märksõnad: Arktika, Eesti välispoliitika, keskkond, majandus, julgeolek

Riigikogu väliskomisjoni tellitud uuringu lõppraport.

Lahtiütlus: Raportis väljendatud vaated ja arvamused kuuluvad autoritele ning ei esinda tingimata Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse, Riigikogu väliskomisjoni või teiste asutuste ametlikku seisukohta.

ISSN 2228-0529

ISBN 978-9916-9657-3-3 (PRINT)

ISBN 978-9916-9657-2-6 (PDF)

© Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus
Eesti Välispoliitika Instituut
Narva mnt. 63/4, 10120 Tallinn, Eesti
efpi@icds.ee, efpi.icds.ee

SISUKORD

Autoritest	III
Kokkuvõte	IV
Sissejuhatus	1
1. Uuringu teoreetiline raamistik: keskkonnamuutuste, majanduse ja julgeoleku vastastikmõjud Arktikas	2
2. Olulisemate riikide, organisatsioonide ja rühmade huvid ning tegevus Arktika regioonis.....	5
2.1. Arktika Nõukogu	5
2.2. Venemaa	6
2.3. Hiina	12
2.4. USA	15
2.5. Põhjamaad	16
2.6. Jaapan	17
2.7. Euroopa Liit	18
2.8. NATO	19
2.9. Põlisrahvad	20
3. Eesti huvid ja võimalused Arktika regioonis	23
3.1. Arktikas toimuva mõju regionaalsele julgeolekule ja kaitsealasele koostööle Põhjala riikidega	23
3.2. Eesti osalus ja võimalused mõjutada arenguid Arktikas läbi regionaalse koostöö	25
3.3. Eesti osalemine teadus- ja arendustegevuses ning kliimauuringutes	26
3.4. Eesti roll Arktika põlisrahvaste õiguste kaitsmisel	29
3.5. Võimalused ja ohud Eesti transpordi- ja logistikasektoris tulenevalt Põhja-meretee kasutuselevõtust	30
Järeldused ja soovitused	32
LISA 1. Intervjueeritute nimekiri (jaanuar-veebruar 2021)	35
LISA 2. Keskset strateegiadokumendid	36
Kasutatud kirjandus	39

AUTORITEST

TÖNIS IDARAND

Tõnis Idarand asus Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskuses teadurina tööle 2020. aasta septembris. Aastast 1993 töötas ta erinevatel ametikohtadel välisministeeriumis, sealhulgas Eesti saatkonnas Hollandis ja Soomes ning oli Eesti esindaja Euroopa Liidu poliitika- ja julgeolekukomitees aastatel 2003-2006.

FRANK JÜRIS

Frank ühines Eesti Välispoliitika Instituudiga mais 2019. Tema uurimisvaldkondadeks on Hiina sise- ja välispoliitika, EL-Hiina suhted, Hiina suhted Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega 17+1 formaadis, Hiina ja Venemaa suhted. Frank on omandanud bakalaureusekraadi Tallinna Ülikoolist ja magistrikraadi Tartu Ülikoolist, mille vältel veetis ta semestri Hongkongi Baptistlikus Ülikoolis ja aasta Shanghai Ülikoolis Hiinas. Lisaks on tal magistrikraad Taiwanis Riiklikust Chengchi Ülikoolist. Frank on omandanud kogemusi Välisministeeriumis, Euroopa Liidu esinduses Taiwanil ja NGO Mondo vabatahtlikuna Birmas. Samuti on Frank töötanud hiina keele lektorina Tartu Ülikoolis ja Hiina uuringute külalislektorina Tallinna Ülikoolis.

KRISTI RAIK

Dr Kristi Raik on Eesti Välispoliitika Instituudi direktor Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskuses alates 1. veebruarist 2018. Ta on ka Turu ülikooli rahvusvahelise poliitika dotsent. Kristi on varem töötanud muuhulgas Soome Välispoliitika Instituudis Helsingis ja Euroopa Liidu nõukogu sekretariaadis Brüsselis. Ta on olnud ka külalisteadur mõttekodades Centre for European Policy Studies Brüsselis ja International Centre for Policy Studies Kiievis. Kristil on riigiteaduste doktori kraad Turu ülikoolist. Ta on avaldanud arvukalt teaduspublikatsioone, raporteid ja analüüse Euroopa välis- ja julgeolekupoliitikaga seonduvatel teemadel.

AIMAR VENTSEL

Dr Aimar Ventsel on Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi etnoloogia osakonna vanemteadur. Ta on uurinud Ida-Siberis keele- ja identiteediprobleeme, omandisuhteid, regionaalpoliitikat ja kohalikku muusikaäri ning Ida-Saksamaal punk-subkultuuri. Lisaks akadeemilisele uurimistöole on ta tegutsenud vabakutselise ajakirjanikuna, kajastades Euroopa Liidu, Venemaa ja Kesk-Aasia teemasid. Doktorikraadi antropoloogias omandas Aimar Max Plancki Sotsiaalanthropoloogia Instituudis (Halle, Saksamaa) ning ta on töötanud külalisõppejõuna Warwicki ülikoolis (Suurbritannia) ja külalisprofessorina Kirde föderaalülikoolis Jakutskis (Venemaa). Ta on avaldanud mitmeid akadeemilisi töid regionaalpoliitikast ja ettevõtlusest Venemaa Kaug-Idas, Siberi põlisrahvastest, identiteediprotsessidest taasühinemisjärgsel Ida-Saksamaal ja identiteediprobleemidest Kasahstanis.

KOKKUVÕTE

Arktika on viimastel aastatel muutunud Eesti ja kogu maailma jaoks üha olulisemaks regiooniks. Seal peitub nii ohte kui ka võimalusi: Arktikas leiavad aset ulatuslikud, globaalse mõjuga kliimamuutused ja kasvavad geopoliitilised pinged; samas pakub see piirkond uusi majanduslikke võimalusi. Tulenevalt Eesti asukohast Arktika läheduses ja mitme Arktika riigi naabruses mõjutavad regiooni arengud meid paratamatult. Seega on vaja pöörata Arktikale rohkem tähelepanu, mõista seal toimuvat ja tugevdada Eesti osalust Arktika regionaalses koostöös ja regiooni puudutavates aruteludes rahvusvahelistel foorumitel, sh Euroopa Liidus, NATOs ja Põhjala-Balti koostöö raames. Nendest kaalutlustest lähtuvalt on Eesti taotlemas vaatlejastaatust tähtsaimas Arktika organisatsioonis, Arktika Nõukogus.

Käesolev raport pakub ülevaadet olulistest valdkondadest Arktikas ja Eesti huvidest regioonis. Analüüsi lähtekohaks on kolm peamist Arktikat muutvat arengut. Esiteks kliima soojenemine, mis toimub Arktikas kahekordsel kiirusel võrreldes muu maailmaga. Teiseks, kliima soojenemine on eelkõige globaalne probleem, kuid selle kaasmõjul tekib Arktikas uusi võimalusi majandustegevuseks, eriti loodusvarade kasutuselevõtuks ja transpordiks. Kolmas Arktikat muutev areng on geopoliitiliste ja geökonoomiliste pingete kasv. Kõiki neid teemasid püüame mõtestada ja omavahel seostada lähtuvalt regionaalse haldamise, ühenduvuse, geopoliitika ja geökonoomika mõistetest.

Arktika on regioon, kus kohtuvad mitmete riikide, organisatsioonide ja rühmade huvid. Raport annab lühiülevaate Venemaa, Hiina, USA, Põhjamaade, Jaapani, ELi, NATO ja Arktika põlisrahvaste seisukohtadest. Piirkonna rahvusvaheline haldamine on kaheksa Arktika riigi kontrolli all. Nendel riikidel on Arktika Nõukogus eksklusiivne otsustusõigus ja vastutus. Otsuste tegemisel on kaasatud nn alalised osalejad ehk kuus Arktika põlisrahvaid esindavat organisatsiooni. Nõukogu töös osaleb veel 13 vaatlejariiki, 13 vaatlejastaatuse saanud rahvusvahelist organisatsiooni ja 12 valitsusvälist organisatsiooni.

Venemaa on Arktika suurriik, kes mõjutab tugevalt regioonis toimuvat. Arktilistel aladel on Venemaa kui riigi identiteedi jaoks oluline tähendus; teisalt on Venemaal probleeme suure ja inimtühja Kaug-Põhja territooriumi haldamisega. Põhja-meretee kulgeb suurelt osalt piki Venemaa rannikut ja Venemaa on väga huvitatud sellega kaasnevate majanduslike võimaluste arendamisest. Venemaa on ka Arktika suurim sõjaline jõud, kes on alates 2007. aastast suurendanud oma sõjalist kohalolekut piirkonnas.

Hiina kasvav ambitsioon oma globaalset mõjukust tugevdada on nähtav ka Arktika regioonis. Hiina tõstab oma huvidena Arktikas esile teaduskoostööd, transiiti, loodusressursse ja laevaehitust, kuid jätab mainimata geopoliitilised kaalutlused ja julgeoleku. Põhja-meretee on oluliseks alternatiiviks Euroopa turule jõudmisel ja Hiina toormega varustamisel. „Vöö ja tee“ algatuse raames on Hiina tundnud huvi Arktika ja Põhja-Balti regiooni strateegilise infrastruktuuri vastu, kuid julgeoleku-, tasuvus-, ja keskkonnaprobleemide tõttu pole suutnud seal kanda kinnitada. Arktika riigid on väljendanud muret teaduskoostöö osas, millel võib olla militaarväljund. Hiina teadlased rõhutavad Arktika olulisust ka tuumaheidutusvõime loomise seisukohast.

USA kahandas peale külma sõja lõppu oma kohalolekut Arktikas. Viimastel aastatel on aga Ühendriigid Hiina kasvava aktiivsuse ja Venemaa sõjalise kohaloleku suurendamise mõjul asunud Arktika julgeolekule senisest suuremat tähelepanu pöörama. Sealjuures peetakse riiklikuks ohuks Venemaa militaarseid ja Hiina majanduslikke ambitsioone. Siiski on USA huvid Arktikas ennekõike seotud keskkonnakaitse, teadusliku uurimistöö ja rahvusvahelise koostööga ning navigatsiooni vabaduse põhimõtte tagamisega Arktikas. USAI on aastakümnete jooksul olnud juhtiv roll Arktikaga seotud teadusalases koostöös, keskkonnamonitooringus, kalavarude kaittsel ning meresõidu turvalisuse ja keskkonnasõbralikkuse tagamisel.

Põhjamaad on Arktika riigid ja neil kõigil on seal olulisi rahvuslikke huvisid. Nad on Arktika Nõukogu liikmed ja peavad regiooni stabiilsust ning riikidevahelist koostööd ülimalt oluliseks. Nende huvides on tegelda keskkonnakaitse, teaduskoostöö, jätkusuutliku majandustegevuse, piirkonna põliselanike kaasamise ja kliimamuutuste mõjuga piirkonnale. Põhjala riigid on mures pingete kasvu pärast regioonis ning suhtuvad umbusuga Venemaa ning Hiina tegevusse.

Eesti huve Arktikas, eriti välispoliitika, julgeoleku ja majanduse vaatest, on varasemalt uuritud väga vähe. Eestis on ka väga vähe eksperte, kes tunneksid Arktika regiooni geopoliitilisi ja majanduslikke arenguid ning Arktika riikide vastavaid strateegiaid. Regiooni arengutel on kasvav mõju Eestile nii keskkonna, majanduse kui ka julgeoleku vallas. Samas on Eesti võimalused mõjutada Arktikas toimuvat piiratud. Peamine kanal panustamiseks nii Arktika Nõukogusse kui otsesidemetes regiooni riikidega on läbi teaduskoostöö. Arktika Nõukogu vaatejastaatus annaks Eesti teadlastele senisest paremad võimalused osaleda rahvusvahelistes uurimisprojektides, rakendada ja tugevdada Eesti arvestatavat polaarekspertiisi. Eesti teadlased on suutelised panustama mitmetes valdkondades humanitaarteadustest kuni kliimauuringuteni; näiteks on nad kavandanud ning juurutanud mõõteriistu seiretööks Arktikas. Eestis on pikaajaline traditsioon uurida Venemaa Arktika põlisrahvaid ja eriti soome-ugri rahvaid. Teadlased tunnevad muret polaaruuringute kompetentsi kadumise pärast, sest valdkonda pole aastaid rahastatud ja tänapäeval tegutsevad Eesti teadlased enamasti välisriikide teadusasutuste koosseisus või rahastusel.

SISSEJUHATUS

Arktika on viimastel aastatel muutunud Eesti ja kogu maailma jaoks üha olulisemaks regiooniks. Seal peitub nii ohte kui ka võimalusi: Arktikas leiavad aset ulatuslikud, globaalse mõjuga kliimamuutused ja kasvavad geopoliitilised pinged; samas pakub see piirkond uusi majanduslikke võimalusi. Tulenevalt Eesti asukohast Arktika läheduses ja mitme Arktika riigi naabruses mõjutavad regiooni arengud meid paratamatult. Seega on vaja pöörata Arktikale rohkem tähelepanu, mõista seal toimuvat ja tugevdada Eesti osalust Arktika regionaalses koostöös ja regiooni puudutavates aruteludes rahvusvahelistel foorumitel, sh Euroopa Liidus, NATOs ja Põhjala-Balti koostöö raames. Nendest kaalutlustest lähtuvalt on Eesti taotlemas vaatlejastatust tähtsaimas Arktika organisatsioonis, Arktika Nõukogus.

Tulenevalt Eesti asukohast Arktika läheduses ja mitme Arktika riigi naabruses mõjutavad regiooni arengud meid paratamatult

Käesolev raport pakub ülevaadet Eesti huvidest Arktikas. Vaatleme nii Eesti huve ja võimalusi seoses taotlusega saada Arktika Nõukogu vaatlejaks kui ka laiemat küsimust, kuidas Arktika regioonis toimuvad arengud mõjutavad meid muu hulgas julgeolekuvaldkonnas ja kuidas Eesti peaks nendega arvestama. Soovime rõhutada vajadust hoida need kaks küsimust üksteisest lahus:

- Eesti võimalused osaleda Arktika Nõukogu tegevuses ja regionaalses koostöös põhinevad teaduslikul kompetentsil, kus Eestil on tugev baas, kuid oleks vaja senisest suuremat riiklikku tähelepanu ja rahastust. Arktika Nõukogu on regionaalse koostöö foorum, mis ei tegele kõva julgeoleku küsimustega.

- Arktika regiooni strateegilise tähtsuse kasv Eesti jaoks tuleneb eelkõige muutuvast geopoliitilisest keskkonnast ja sellel on oluline mõju Läänemere regiooni julgeolekule; seega peab Eesti neid arenguid tähelepanelikult jälgima ning liitlaste ja partneritega koostööd tugevdama.

Analüüsi lähtekohaks on kolm peamist Arktikat muutvat arengut. Esiteks kliima soojenemine, mis toimub Arktikas kahekordsel kiirusel võrreldes muu maailmaga.¹ Jääkatte taandumine ja igikeltsa sulamine ning sellest tulenev CO₂ ja metaani vabanemine atmosfääri kiirendab kliima soojenemist, tuues kaasa merepinna tõusu ja kliimamuutuseid kogu planeedil. Kliimaprobleemid on viimase kümnendi jooksul olnud esmaseks põhjuseks kasvavale rahvusvahelisele tähelepanule Arktika suunal. Nende probleemide lahendamine on olnud tõukeks Arktika Nõukogu kui peamise regionaalse koostöö foorumi tähtsuse kasvule. Samuti on Arktika tõusnud keskele kohale globaalses kliima soojenemise peatamisele suunatud koostöös. Kuna kliima soojenemisel on globaalne mõju ja selle võti asub Arktikas, siis ei ole piirkonnas toimuv enam kitsalt Arktika riikide asi, vaid selle pärast muretsetakse globaalselt, muu hulgas ka Aasias.

Teiseks, kliima soojenemine on eelkõige globaalne probleem ja negatiivne areng, kuid selle kaasmõjul tekib Arktikas uusi võimalusi majandustegevuseks, eriti loodusvarade kasutuselevõtuks ja transpordiks. Arktikas paikneb hinnanguliselt 13% maailma seni kasutamata naftavarudest, 30% maagaasi ja 20% vedelate süsivesinike varudest. Umbes pool nendest ressurssidest asub Venemaa aladel või Vene majandustsoonis.² Nende energiaallikate kasutuselevõtt on aga tehniliselt väga nõudlik ja kulukas ning seetõttu ei ole oodata selle kiiret edenemist. Lisaks on Arktikas rikkalikult muid

¹ Michael Meredith et al, "Polar Regions", teoses *The Ocean and Cryosphere in a Changing Climate: A Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, toim. Hans-Otto Pörtner et al (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2019), 203–320, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/3/2019/11/07_SROCC_Ch03_FINAL.pdf (vaadatud 14.04.2021).

² United States Geological Survey, viidatud teoses Petra Dolata, *A Balanced Arctic Policy for the EU* (Brussels: European Parliament, 2020), 11, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603498/EXPO_IDA\(2020\)603498_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603498/EXPO_IDA(2020)603498_EN.pdf) (vaadatud 14.04.2021).

maavarasid, sealhulgas haruldasi muldmetalle, mille järele nõudlus kiiresti kasvab, kuna need on vajalikud tehnoloogiatööstusele. Olulised on ka kalavarud. Transpordivõimalused kasvavad eelkõige tänu jää vähenemisele ja suveperioodi pikenedamisele Kirdeväilal ja seal paikneval Põhja-mereteel. Arktikas peituvad maavarad ja seal avanevad transpordivõimalused pakuvad huvi eelkõige Venemaale, kuid ka näiteks Hiina tunneb suurt huvi Arktika transiidikoridori ja maavarade vastu. Arktika mereteede kasutust ja ühenduvuse kasvu piiravad aga endiselt väga nõudlikud ilmastikuolud. Samuti on Venemaa kontrollitud aladel probleemiks ebakindlus ja läbipaistmatus bürokraatlike ja maksunõuete osas.³

Arktikas peituvad maavarad ja seal avanevad transpordivõimalused pakuvad huvi eelkõige Venemaale, kuid ka näiteks Hiina tunneb suurt huvi Arktika transiidikoridori ja maavarade vastu

Kolmas Arktikat muutev areng on geopoliitiliste ja geökonoomiliste pingete kasv. Julgeoleku-eksperdid on juba aastaid vaadelnud Arktikat kui kasvava suurriikide vahelise võitluse tallermaad. Arktika-välise riikide huvi regiooni vastu on kasvanud tulenevalt nii kliimamuutustest, uutest majanduslikest võimalustest kui ka julgeolekukaalutlustest. Tähelepanuväärsed on nii Venemaa püüdlused tugevdada oma sõjalist kohalolekut; Hiina kasvav aktiivsus, mis keskendub teaduskoostööle ja majandusele, kuid tekitab küsimusi selle tegevuse taustal peituvate strateegiliste huvide ja sellega kaasnevate julgeolekumõjude ja -riskide kohta; kui ka USA kasvanud tähelepanu regiooni vastu ning kriitika Hiina ja Venemaa agressiivse tegevuse aadressil. Niisiis püüavad suurriigid tugevdada oma mõju kasvava strateegilise tähtsusega Arktika regioonis. Samas on ka Põhjala riigid asunud oma kaitsepoliitikas pöörama enam tähelepanu Arktika suunale. Arktika on endiselt madala sõjalise konflikti ohuga piirkond, kuid julgeolekukaalutluste tähtsus regiooni riikide Arktika-poliitikas on kasvamas. Pingeid tekitab ka geökonoomiline võistlus maavarade ja mereteede kasutuse pärast.

Kõiki neid teemasid püüame mõtestada ja omavahel seostada lähtuvalt regionaalse haldamise (*governance*), vastastiksõltuvuse, ühenduvuse, geopoliitika ja geökonoomika mõistetest, mida tutvustab lühidalt raporti esimene peatükk. Teine peatükk analüüsib regiooni arenguid Arktika riikide, mõnede teiste Arktikast aktiivselt huvituvate riikide (Hiina ja Jaapan), rahvusvaheliste organisatsioonide (Arktika Nõukogu, EL, NATO) ja põlisrahvaste vaatest. See pakub vajalikku konteksti uuringu kolmandale peatükile, mis keskendub Eesti huvidele Arktikas. Pöörame erilist tähelepanu kliimamuutustele, majanduslikele võimalustele, geopoliitilistele pingetele, teadustegevusele ja põlisrahvaste

heaolule. Eesti huvide analüüs toetub varasematele rahvusvahelistele uuringutele ning intervjuudele, mida uurimisrühm on teinud Eesti Arktika ekspertidega erinevatelt elualadelt (vt intervjuueeritute nimekiri raporti lõpus). Raporti lõpus esitame järeldusi ja soovitusi, kuidas Eesti saaks aktiivsemalt panustada Arktika

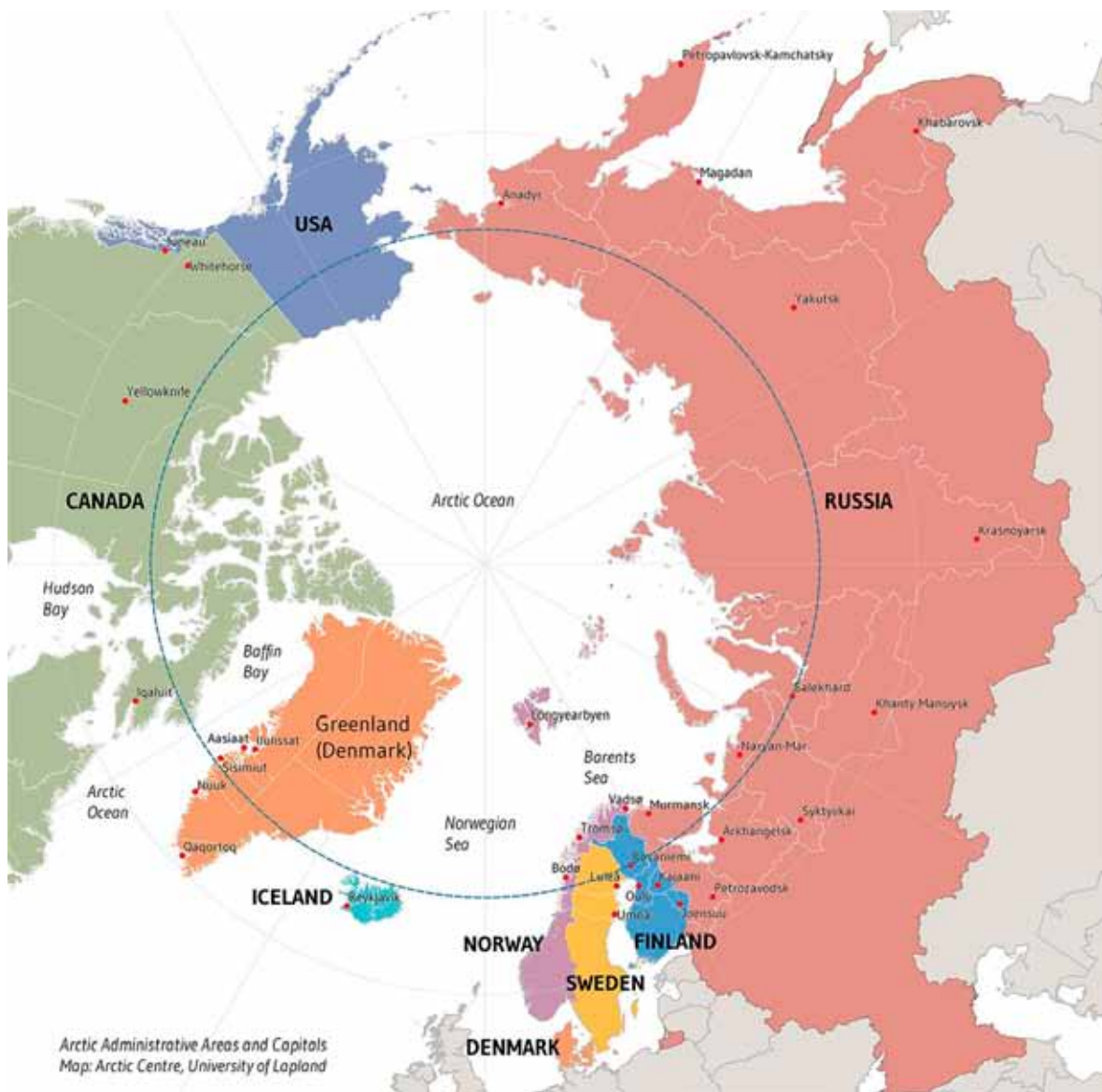
regiooni kestlikku arengusse ja regionaalsesse koostöösse ning kohaneda Arktikas aset leidva geopoliitilise ja geökonoomilise konkurentsi kasvuga.

1. UURINGU TEOREETILINE RAAMISTIK: KESKKONNAMUUTUSTE, MAJANDUSE JA JULGEOLEKU VASTASTIKMÕJUD ARKTIKAS

Arktika regiooni poliitilisi, poliitmajanduslikke ja julgeolekualaseid arenguid käsitlevates varasemates uuringutes on rakendatud erinevaid rahvusvaheliste suhete teooriaid ja mõisteid. Käesolev uuring püüab pakkuda mitmekülgset ülevaadet Eesti huvidest Arktikas, seega ei ole otstarbekas rakendada ühte teoreetilist lähenemist. Meie analüüsi taustal on erinevaid mõisteid ja akadeemilisi koolkondi, millest olulisemad on *governance* ehk haldamine, vastastiksõltuvus, ühenduvus, geopoliitika ja geökonoomika. Neid teoreetilisi lähenemisviise võib käsitleda kui alternatiivseid raamistikke, mis suunavad tähelepanu erinevatele uurimisküsimustele ja toetuvad erinevatele oletustele sellest, millistel

³ Dolata, *A Balanced Arctic Policy for the EU*, op.cit., 17.

Joonis 1. Arktika riigid

Allikad: Kaart – Arktika keskus, Lapimaa ülikool. Andmed piiride kohta: Daniel Runfola, Austin Anderson, Heather Baier, Matt Crittenden, Elizabeth Dowker, Sydney Fuhrig, Seth Goodman, Grace Grimsley, Rachel Layko, Graham Melville, Maddy Mulder, Rachel Oberman, Joshua Panganiban, Andrew Peck, Leigh Seitz, Sylvia Shea, Hannah Slevin, Rebecca Youngerman ja Lauren Hobbs, „geoBoundaries: A global database of political administrative boundaries“, *PLoS ONE* 15(4): e0231866, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231866>.

alustel regionaalne ja rahvusvaheline poliitika Arktikas toimib ja milline on potentsiaal koostööks või vastupidi pingeteks ja konfliktideks.

Esiteks, **governance** ehk haldamine on mõiste, mida on rakendatud laialdaselt rahvusvahelisekoostööinstitutsioonide, normide, praktikate ja võrgustike analüüsiks.⁴ Globaalsed probleemid, sh kliima soojenemine, pandeemiad ja loodusvarade haldamine eeldavad

Arktika regioonis on riikide jt asjaosaliste vahelise koostöö vajadus eriti ilmne tulenevalt keerulistest ilmastikuoludest, haprast keskkonnast, vajadusest reguleerida maavarade jm loodusressursside kasutust ja kaitsta põlisrahvaste õigusi

rahvusvahelist koostööd ja erimeelsuste lahendamist soodustavate struktuuride loomist. Arktika regioonis on riikide jt asjaosaliste vahelise koostöö vajadus eriti

⁴ Nt Michael Zürn, *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation* (Oxford: Oxford University Press, 2018).

ilmne tulenevalt keerulistest ilmastikuoludest, haprast keskkonnast, vajadusest reguleerida maavarade jm loodusressursside kasutust ja kaitsta põlisrahvaste õigusi. Erakordselt kiire kliima soojenemine Arktikas on globaalselt terav probleem, mis puudutab mõistagi eriti tugevalt Arktika riike ja on üheks regionaalse koostöö peamiseks ajendiks.

Haldamise mõistel põhinevad uuringud rõhutavad mitmetasandilist ja -mõõtmelist koostööd, et lahendada riikideüleseid probleeme. See hõlmab nii rahvusvahelist, regionaalset, riiklikku kui ka kohalikku tasandit; samuti on *governance*-võrgustikesse kaasatud lisaks avalikule sektorile ka erasektor ja valitsusvälised organisatsioonid. Erinevaid tasandeid ja tegijaid ühendavad omavahel institutsioonid, praktikad, normid ja reeglid, mille abil püütakse probleeme hallata, ühiseid eesmärke seada ja nende suunas liikuda. Arktika regioonis on loodud tihe ja ainulaadne haldamise struktuur, mille keskmes on Arktika Nõukogu.

Teiseks on Arktika regioonis olulisel kohal majandustegevus ning riikide, ettevõtete ja kohaliku tasandi majandushuvid, mida aitavad lahata **vastastiksõltuvuse ja ühenduvuse** (*connectivity*) mõisted. Kliima soojenemine põhjustab tõsiseid keskkonnaprobleeme, kuid toob samas kaasa uusi majanduslikke võimalusi transpordiks ja loodusvarade kasutamiseks ning lisab ka mitte-Arktika riikide huvi regiooni vastu. Majanduslike võimaluste ärakasutamine eeldab koostööd ja ühiselt kokku lepitud reegleid, seda eriti nii keeruliste oludega piirkonnas nagu Arktika. Liberaalse vastastiksõltuvuse teooria vaatest soodustavad majanduslikud sidemed poliitilist koostööd ja vähendavad riikidevaheliste suhete konfliktisust.⁵ Nn *win-win* loogikast ajendatuna soovivad riigid teha majanduskoostööd, mis toob kasu kõigile osapooltele. Positiivse vastastiksõltuvuse oludes (mille parimaks näiteks on Euroopa Liidu liikmesriikide suhted) väldivad riigid majanduslike võimaluste realiseerimise ja majanduskahju vältimise huvides sõjalisi konflikte.

Majanduslikele võimalustele pöörab tähelepanu ka ühenduvuse mõiste, mis on viimastel aastatel muutunud rahvusvahelise poliitika moesõnaks, kuid on mingil määral lähedane eelnevate aastakümnete jooksul palju kasutatud vastastiksõltuvuse teooriale. Kitsas vaates viitab ühenduvus transpordile ja infrastruktuurile, kuid sagedamini mõistetakse selle all nii füüsilisi kui ka abstraktseid inimestevahelisi, riikide piire ületavaid sidemeid majanduse, tehnoloogia, poliitika, diplomaatia, teaduse jm valdkondades, mis on muutunud tihedamaks kui kunagi varem, muutes globaalset poliitikat.⁶ Ka ühenduvuse mõiste rõhutab koostöö vajalikkust erinevatel tasanditel, kaasates nii riiklikke kui ka valitsusväliseid tegijaid ja erasektorit, et kehtestada ühenduste ladusad ja turvalist toimimist soodustavaid reegleid. Euroopa Liidu retoorikas on tõusnud olulisele kohale kestliku ühenduvuse mõiste, mis rõhutab ühenduste jätkusuutlikkust nii keskkonnaku kui ka majanduslike ja sotsiaalsete mõjude seisukohast.

Avatud ja ühistel reeglitel põhinevate ühenduste kasvu asemel võtab võimust vastastiksõltuvuste allutamine riikide geopoliitilistele ja geoökonomilistele huvidele

Ühenduvus loob seega majanduslikke võimalusi ja koostööpotentsiaali, kuid teravneva suurriikide vahelise globaalse konkurentsi tingimustes on mitmed analüütikud juhtinud tähelepanu sellele, kuidas riigid kasutavad ühenduvusi ja vastastiksõltuvusi üha enam oma mõju kehtestamise vahendina. Avatud ja ühistel reeglitel põhinevate ühenduste kasvu asemel võtab võimust vastastiksõltuvuste allutamine riikide geopoliitilistele ja geoökonomilistele huvidele.

Seega kolmas oluline teoreetiline lähenemine on realistliku **geopoliitika** vaade, mille keskmes on riikide strateegilised ja julgeolekuhuvid ning mis erinevalt eelnevatest, koostööle keskenduvatest mõistetest rõhutavad rahvusvaheliste suhete konfliktisust ja riikidevahelist konkurentsi iseloomustavat

⁵ Robert O. Keohane ja Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Boston: Little, Brown, 1977).

⁶ Parag Khanna, *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization* (New York: Random House, 2016).

nullsummaloogikat. Külma sõja järgsel perioodil domineeris liberaalne vaade rahvusvahelistele suhetele, mis rõhutas reeglitel põhinevat koostööd, tuginedes USA hegemooniale ja keskele rollile reeglitel põhineva korra kujundamisel ja tagamisel. Arktika regioonis tõi külma sõja lõpp kaasa geopoliitiliste pingete lahtumise ja koostöö tugevnemise. See periood on aga nüüdseks lõppenud ning rahvusvahelistes suhetes annab tooni teravnev suurriikide vaheline konkurents eriti USA ja Hiina vahel. Liberaalne reeglitel põhinev kord on tugeva surve all. Realistliku koolkonna arusaam riikide põhjapanevast huvist kehtestada maksimaalselt oma mõju, tehes seda teiste riikide mõjukuse arvelt ja toetudes vajadusel jõukasutusele, on taas aktuaalsemaks muutunud.

Geopoliitilised pinged väljenduvad ka majanduse valdkonnas läbi riikide püüdluste kasutada ühendusi ja sõltuvusi n-ö relvana, et oma positsiooni tugevdada ja rivaale nõrgestada.⁷ Riikidevaheline konkurents saab tiheda majandusliku vastastiksõltuvuse tingimustes uusi vorme. **Geoökonomika** mõiste juhib tähelepanu sellele, et majanduslikel vahenditel on kasvav tähtsus riikidevahelises strateegilises konkurentsisis ja konfliktides, mida võib täheldada ka Arktika regioonis. Liberaalne lähenemine näeb ühenduvuses võimalust arendada avatud ja inklusiivseid võrgustikke, millest saavad kasu kõik osalised;⁸ seevastu realistlik vaade rõhutab riikide püüdlust rakendada võrgustikke oma mõjuvõimu kasvatamise vahendina ja tagada enda maksimaalne kontroll võrgustike üle teiste arvelt.⁹ Nõrgematele osapooltele võib ühenduvus kaasa tuua ebaterve sõltuvuse ja haavatavuse kasvu.

⁷ Mark Leonard, toim., *Connectivity Wars: Why migration, finance and trade are the geo-economic battlegrounds of the future* (London: European Council on Foreign Relations, 2016), https://ecfr.eu/wp-content/uploads/Connectivity_Wars.pdf (vaadatud 14.04.2021).

⁸ Ann-Marie Slaughter, *The Chessboard and the Web: Strategies of Connection in a Networked World* (New Haven, London: Yale University Press, 2017).

⁹ Joshua Cooper Ramo, *The Seventh Sense: Power, Fortune, and Survival in the Age of Networks* (New York: Little, Brown, 2016); Henry Farrell ja Abraham Newman, "Will the Coronavirus End Globalization as We Know It?", *Foreign Affairs*, 16.03.2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-16/will-coronavirus-end-globalization-we-know-it> (vaadatud 14.04.2021).

2. OLULISEMATE RIIKIDE, ORGANISATSIOONIDE JA RÜHMAD HUVID NING TEGEVUS ARKTIKA REGIOONIS

Raporti teine peatükk pakub ülevaadet Eesti vaatest olulisemate riikide, organisatsioonide ja rühmade huvidest Arktikas. Kõige tähtsamad toimijad Arktika regioonis on mõistagi kaheksa Arktika riiki ja neid ühendav Arktika Nõukogu. Lisaks on piirkonnas kasvav roll mitmel Arktika-välisel riigil. Järgnevalt käsitleme kõige põhjalikumalt Venemaa kui traditsioonilise Arktika suurriigi positsiooni, kuna see mõjutab kõige tugevamalt piirkonna arengut ja Eesti osalemisvõimalusi regionaalses koostöös. Erilist tähelepanu pöörame Hiinale, kuna selle tõusva suurriigi kiirelt kasvanud aktiivsus Arktikas muudab regionaalsete jõudude tasakaalu ja avaldub mitmel moel nii Põhjala regioonis kui ka Eestis. Analüüsime ka Eestile tähtsate partnerite USA, Põhjala riikide ja Jaapani huve Arktikas. Samuti on Eesti vaatenurgast väga oluline mõista ELi ja NATO vaadet Arktikale. Selle peatüki lõpetab ülevaade Arktika põlisrahvastest, kelle uurimine ja kaitsmine on üks Eesti ja ELi prioriteete.

Otsustamine on Arktika Nõukogu kaheksa liikmesriigi eksklusiivne õigus ja vastutus. Otsuste tegemisel on kaasatud nn alalised osalejad ehk kuus Arktika põlisrahvaid esindavat organisatsiooni

2.1. ARKTIKA NÕUKOGU

Arktika Nõukogu on peamine regionaalse koostöö foorum. Piirkonna rahvusvaheline haldamine on kaheksa Arktika riigi kontrolli all, mis põhineb nendevahelisel poliitiliselt siduval kokkuleppel. Need riigid on kokku leppinud, milliseid teemasid Arktika Nõukogus arutatakse ja mis valdkondi otsused hõlmavad. Otsustamine on Arktika Nõukogu kaheksa liikmesriigi eksklusiivne õigus ja vastutus. Otsuste tegemisel on kaasatud nn alalised osalejad ehk kuus Arktika põlisrahvaid esindavat organisatsiooni, mis on ainulaadne lahendus rahvusvahelistes institutsioonides.

ARKTIKA NÕUKOGU

ARKTIKA RIIGID

Island
Kanada
Norra
Rootsi
Soome
Taani
USA
Venemaa

ALALISED OSALEJAD

Aleuutide Rahvusvaheline Assotsiatsioon
Arktika Athabaskani Nõukogu
Rahvusvaheline Gwich'in Nõukogu
Inuitide Nõukogu
Venemaa Põhja Põlisrahvaste Assotsiatsioon (RAIPON)
Saami Nõukogu

ARKTIKA NÕUKOGU TÖÖRÜHMAD

Arktika saasteainete tegevusprogramm (ACAP)
Arktika seire- ja hindamisprogramm (AMAP)
Hädaolukordade ärahoidmine, valmisolek ja reageerimine (EPPR)
Arktika floora ja fauna säilitamine (CAFF)
Arktika merekeskkonna kaitsmine (PAME)
Jätkusuutliku arengu töörühm (SDWG)

VAATLEJAD

VAATLEJARIIGID

Hiina (2013)
Hispaania (2006)
Holland (1998)
India (2013)
Itaalia (2013)
Jaapan (2013)
Korea Vabariik (2013)
Poola (1998)
Prantsusmaa (2000)
Saksamaa (1998)
Singapur (2013)
Šveits (2017)
Ühendkuningriik (1998)

13 RAHVUSVAHELIST JA PARLAMENTIDEVAHELIST ORGANISATSIOONI

Põhjamaade Ministrite
Nõukogu
Rahvusvaheline
Mereorganisatsioon
ÜRO Arenguprogramm
ÜRO Keskkonnaprogramm
jt

12 VALITSUSVÄLIST ORGANISATSIOONI

Arktika Ülikool
Maailma Looduse Fondi
Arktika Programm
Rahvusvaheline Arktika
Teaduskomitee
Rahvusvaheline Arktika
Sotsiaalteadlaste Ühing
jt

Joonis 2. Arktika Nõukogu

Otsused toetuvad Arktika Nõukogu töögruppide eeltööle, milles osalevad ka vaatlejariigid ja -organisatsioonid. Nõukogu töös osaleb 13 vaatlejariiki, 13 vaatlejastatuse saanud rahvusvahelist organisatsiooni ja 12 valitsusvälist organisatsiooni. Arktika Nõukogus kokku lepitud soovitude ja juhtnõuude täideviimise eest vastutavad aga liikmesriigid.¹⁰ Nõukogu tegevuses on kesksel kohal nende asjaosaliste koostööd nõudvad probleemid nagu looduskaitse ja säästlik areng. Arktika Nõukogu ei tegele n-ö kõva julgeoleku teemadega, mistõttu jääb see valdkond regionaalsest koostööst suuresti väljapoole, samas kui pinged kasvavad.

¹⁰ Arctic Council, "Arctic Council Rules of Procedure", Kiruna, 15.05.2012, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/940/2015-0901_Rules_of_Procedure_website_version.pdf?sequence=7&isAllowed=y (vaadatud 14.04.2021).

2.2. VENEMAA

2.2.1. ARKTIKA TÄHTSUS JA SÜMBOOLNE TÄHENDUS

2013. aasta oktoobris kirjutas Moskva Kõrgema Majanduskooli politoloogiprofessor, ajakirjanik ja publitsist Sergei Medvedev Facebookis, et Venemaa ei oska Arktikaga midagi teha. Ta soovitas, enne kui Venemaa Arktika ökoloogia lõplikult ära rikutakse, anda Venemaa arktilised territooriumid rahvusvahelise kontrolli alla keeluga seal suuremastaabilist tööstust arendada. Kommentaar sai palju tähelepanu, seda tsiteerisid üleriigilised ja ka kohalikud ajalehed.¹¹ Kui president

¹¹ Näiteks „Был ученым, стал придурком“ [Oli teadlane, sai temast tobu], *Ekspert.ru*, 14.11.2013, <https://expert.ru/ural/2013/41/byil-uchenyim-stal-pridurkom/> (vaadatud 14.04.2021).

Putinilt küsiti arvamust Medvedevi repliigi kohta, nimetas ta seda „täielikuks rumaluseks“, „mittepatriootiliseks“ ja „rahvavaenulikuks“ (*полная глупость, непатриотический, антинародный*) ning teatas, et Medvedev on „lollpea“ (*придурок*). Lisaks teatas Venemaa president, et „Arktika on lahutamatu osa Venemaa Föderatsioonist, mis on olnud meie suveräänsuse osa mitmeid sajandeid“. Detsembri alguses lõpetas telejaam Kultura koostöö Medvedeviga.¹² Medvedev kirjutas venekeelses Forbes'is vastulause, milles ta väitis, et Venemaa on oma senise tegevuse käigus Arktika keskkonda pigem rikkunud ja soovitas eeskuju võtta teistest Arktika riikidest, kuidas neid territooriume tuleks hallata.¹³

2016. aastal üllitas ajakiri Russia in Global Affairs Venemaa välisministri Sergei Lavrovi kirjutise, milles ta – toetudes kiirele ülevaatele ajaloost – väitis, et Venemaa on alati olnud Euroopas tähtis riik.¹⁴ Venemaa ja tema elanike jaoks on oluline tõsiasi, et Venemaa Föderatsioon on pindalalt maailma suurim riik.¹⁵ Väga suure osa sellest riigist moodustab territoorium teisel pool Uurali mägesid, mida tinglikult nimetatakse Siberiks ja Kaug-Idaks ning millest suur osa on Arktikas ehk siis põhjapolaarjoonest (66°33'N) põhja pool. Kogu Uurali-tagune moodustab umbes 70% Venemaa Föderatsiooni territooriumist, seega on sel maa-alal väga suur tähtsus selles, et Venemaa tunneks ennast suurriigina ja suure riigina. Probleem on aga selles, et Siberi ja Kaug-Ida 13 100 000 ruutkilomeetrit elab vaid 33,5 miljonit inimest, mis on vähem kui veerand Venemaa Föderatsiooni rahvaarvust, ehk Venemaa Arktika on äärmiselt hõredalt

asustatud territoorium. Seda kõike on vaja arvestada, kui soovida aru saada Venemaa suhtumisest Arktikasse ja tema huvidest Arktikas.

Mitmed uurijad on väitnud, et Venemaa mitte ainult ei pea ennast Arktika riigiks, vaid johtuvalt mitmetest põhjustest – millest allpool juttu tuleb – peab ennast ka riigiks, kelle tulevik on Arktikaga seotud.¹⁶ Arktikas pole Venemaa tegevust kammitsevat maapiiri teiste riikidega ning peale selle on Venemaal aastakümneid, kui mitte aastasadu, kultiveeritud müüti Arktika lõpmatutest ressurssidest, mille kasutuselevõtmine teeb riigist juhtiva maailmavõimu.¹⁷

Venemaal on aastakümneid, kui mitte aastasadu, kultiveeritud müüti Arktika lõpmatutest ressurssidest, mille kasutuselevõtmine teeb riigist juhtiva maailmavõimu

Arktikal on Venemaa jaoks sümbolne tähendus.¹⁸ Venemaa elanike jaoks on Arktika seotud legendidega kanglastegudest ja müütidest metsiku territooriumi tsiviliseerimisest. Arktika omastamise või vallutamise protsess (*освоение*) on seotud lugematute ohvrite ja kanglastegudega, mida enamik Venemaa elanikke seostab siiani Arktika alistamisega eriti nõukogude perioodil.¹⁹ Väga ühemõtteliselt väljendas seda arvamust Juri Pivovarov, Moskva Riikliku Ülikooli võrdleva politoloogia kateedri juhataja ja Venemaa välisministeeriumi teadusnõukogu liige: „Venelaste ajalugu lõpeb, kui Venemaa

¹² Nataliya Raiybman, „Профессор ВШЭ ответил Путину“ [MKM professor vastas Putin'ile], *Vedomosti*, 04.10.2013, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2013/10/04/professor-vshe-razyasnil-svoe-antinarodnoe-predlozhenie-ob> (vaadatud 14.04.2021).

¹³ Sergei Medvedev, „Заповедная территория: Арктику нужно спасти от корпораций и государств“ [Kaitsealune territoorium: Arktikat peab päästma korporatsioonide ja riigi käest], *Forbes.ru*, 03.10.2013, <https://www.forbes.ru/mneniya-column/tsennosti/245761-zapovednaya-territoriya-arktiku-nuzhno-spasti-ot-korporatsii-i-gosud> (vaadatud 14.04.2021).

¹⁴ Sergei Lavrov, „Размышления на новом этапе международного развития“ [Mõtisklusi rahvusvahelise arengu uuel etapil], *Russia in Global Affairs*, 08.12.2017, <https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii-3/> (vaadatud 14.04.2021).

¹⁵ Vt. ka Marlene Laruelle, *Russia's Arctic Strategies and the Future of the North* (London and New York: Routledge, 2014), 39.

¹⁶ Geir Hønneland, *Russia and the Arctic: Environment, Identity and Foreign Policy* (London and New York: I.B.Tauris, 2016), 34–36; Laruelle, *Russia's Arctic Strategies*, 40.

¹⁷ Stephen Kotkin ja David Wolff (toim.), *Rediscovering Russia in Asia. Siberia and the Russian Far East* (New York, London: M. E. Sharpe Inc., 1995); Stephen Kotkin, *Armageddon Averted: The Soviet Collapse, 1970–2000*, 2nd ed. (New York, Oxford: Oxford University Press, 2008).

¹⁸ Vt Hønneland, *Russia and the Arctic*, op.cit., lk. 32; Alla Hurska, „COVID-19 ja selle mõju Venemaa süsivesinikega seotud algatustele Arktikas“, *Diplomaatia*, Nr. 203, 2020.

¹⁹ Anka Ryall, Johan Schimanski ja Henning Howlid Wærp (toim.), *Arctic Discourses* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010); vt. Hønneland, *Russia and the Arctic*, op.cit., 33.

kaotab Siberi ja Kaug-Ida.²⁰ Arktika teine sümbolne tähendus Venemaa jaoks tuleneb „ümberpiiratud kindluse“ kontseptsioonist, mis on Venemaal olnud väga oluline diskursus. Ekslikult arvatakse, et „ümberpiiratud kindluse“ kontseptsioon ilmus avalikkuse ette 2014. aastal seoses Venemaa ja Lääne konfliktidega, mis johtusid Krimmi annekteerimisest. Tegelikult kultiveeriti Venemaal seda vastuolu juba varemalt, juba enne Gruusia sõda 2008. aastal.²¹ Nagu kirjeldab Geir Hønneland, suhtus Venemaa just läbi selle prisma Norra püüdesse lahendada kalastusõiguste ja kvootidega seotud probleeme Barentsi meres 1990ndate lõpus.²²

Tänapäeval võib täheldada, et Venemaa suhtub Arktikasse paranoiliselt. Teadvustades seda, et sellel suurel territooriumil elab väga vähe inimesi, peetakse Moskvast ja Venemaa avalikus diskursuses Venemaa Arktikat üldiselt eriliselt haavatavaks. Näib, et siiani pole Venemaa eriti kindel, et tema Arktika osa kuulub talle. Teatud mõttes on see nähtav kõnepruugist, kui siiani räägitakse Arktika omastamisest,

Venemaa suveräänsust arktilistele territooriumitele peetakse riigi elu ja surma küsimuseks

samal ajal kui näiteks USA kuulutas Metsiku Lääne vallutatuks juba 19. sajandi lõpul.²³ Pole just eriti üllatav, et Venemaa suveräänsust arktilistele territooriumitele peetakse riigi elu ja surma küsimuseks. Ennekõike seostatakse seda Venemaa Arktika territooriumi alaaustusega. Arusaam, et Arktikas elab liiga vähe inimesi ja et neid tuleks juurde tuua, eksisteerib Venemaa avalikus diskursuses juba pikemat aega. See vaade on tugevnenud just viimastel aastatel johtuvalt Venemaa vastasseisust

²⁰ Vladimir Hanelis, „Хорошо здесь никогда не будет“ [Hea ei saa siin kunagi olema], *Evreiski Mir*, 03.24.2020, https://evreimir.com/183684/horoshoo-zdes-nikogda-ne-budet/?fbclid=IwAR24I_D4_tdbmI_mUeiN-MPBbIIPHEIQZaRrVyXihg7z1uGBjvZC6hEYw (vaadatud 14.04.2021); Nikola Kulbaka, „Зачем нам арктический миф“ [Milleks meile Arktika müüt?], *Vedomosti*, 31.07.2017, <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/03/31/683590-zachem-nam-arkticheskii-mif> (vaadatud 14.04.2021).

²¹ Mihhail Zõgar, *Kõik Kremli mehed* (Tallinn: Tänapäev, 2017).

²² Hønneland, *Russia and the Arctic, op.cit.*, peatükk 4.

²³ Laurie A. Wilkie, *The Lost Boys of Zeta Psi. A Historical Archaeology of Masculinity at a University Fraternity* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2010), 49.

läänemaailmaga.²⁴ Sellest lähtudes pole imestamist väärt, et Siberis ja Kaug-Idas on juba pikemat aega pead tõstmas sinofoobia, kuna kardetakse hiinlaste massilist valgumist hõredalt asustatud Venemaa arktilistesse piirkondadesse²⁵ ja nende ülevõtmist. Kogu selle paranoia loogiliseks jätkuks on laialt levinud arusaam, et Kolmas maailmasõda puhkeb Arktikas ja eriti ohustatuks on siin just Venemaa, kelle arktilised territooriumid on rikkad maavarade poolest, ent väga hõredalt inimestega asustatud.²⁶ Seega tunneb Venemaa vägagi muret geopoliitilise ja geökonomilise võitluse pärast Arktikas.

2.2.2. VENEMAA ARKTIKA HALDAMINE

2012. aastal loodi Venemaa Föderatsioonis Kaug-Ida ja Arktika arendamise ministeerium. Erinevalt teistest ministeeriumitest on antud ministeerium pigem täideviiva funktsiooniga ametkond, mis mitte ei kujunda, vaid viib ellu Venemaa Föderatsiooni valitsuse poliitikat. Ministeerium püüab kõige muu kõrval lahendada kahte probleemi – vähendada arktilistel aladel elava töövõime elanikkonna arvu ja tuua juurde töövõimelist elanikkonda. Esimese probleemi lahendamiseks võttis ministeerium üle juba aastaid erinevates arktilistes regioonides läbi viidud depopulatsioonipoliitika. Selle käigus toetatakse rahaliselt neid pensionäre, kes soovivad üle kolida Venemaa Euroopa-ossa.

²⁴ Iseloomulikud on siin Jakuti Riigiduumi saadiku Fedot Tumussovi sõnad: „Võitlus selle nimel, et Arktikas elaksid inimesed, on võitlus Venemaa säilimise nimel“. „Федот Тумусов: Борьба за то, чтобы в Арктике оставались люди, – это борьба за Россию“ [Fedot Tumussov: Võitlus selle nimel, et inimesed jääksid Arktikasse – see on võitlus Venemaa eest], *Yakuti.info*, 14.05.2019, https://yakuti.info/article/188380?fbclid=IwAR3U3JYIOUrTNf2YvpJdmWznry8nL_KaPkmFoWniSNkeyvMbJK7B5JSm7Cl (vaadatud 14.04.2021).

²⁵ Mikhail Belyi, „Китайцы заставят нас съехать из страны“ [Hiinlased sunnivad meid ära sõitma], *ura.tu*, 05.11.2016, <https://ura.news/articles/1036269420> (vaadatud 14.04.2021); Nikita Mkrchtian, „Почему власти так хотят заселить Дальний Восток? Из-за угрозы захвата китайцами?“ [Miks valitsus tahab Kaug-Idasse inimesi asustada? Kas Hiina ohu pärast?], *Meduza*, 03.07.2017, <https://meduza.io/feature/2017/07/03/pochemu-vlasti-tak-hotyat-zaselit-dalniy-vostok-iz-za-ugrozy-zahvata-kitaytsami> (vaadatud 14.04.2021).

²⁶ Üks väheseid Lääne uurijaid, kes sellele on tähelepanu pööranud, on Marlene Laruelle (vt. Laruelle, *Russia's Arctic Strategies*, 40). Kolmas maailmasõda Arktikas on Venemaal laialt levinud narratiiv juba kümmekond aastat. Üks osa sellest narratiivist on, et Venemaa peab igal juhul hoidma inimasustust arktilistel aladel, kuna see märgib territooriumi kuulumist Venemaa Föderatsioonile.

Nagu eelnevad regionaalsed programmid, pole ka nüüdsed depopulatsiooniprojektid eriti edukad, sest pensionärid reeglina ei soovi ära kolida harjunud elukeskkonnast. Üks esimesi ülesandeid antud ministeeriumile oli Kaug-Ida hektaripoliitika käivitamine, mis pidi juurde

Lisaks poliitilisele dimensioonile on Arktika Venemaale oluline ka majanduslikult. Arktika on koht, kust tuleb enamik gaasi ja naftat, mis on Venemaa Föderatsioonile oluline eksportartikkel ja mille müük on ka oluline geopoliitiline mõjutusvahend. Lisaks energiakandjatele leidub Siberis ja Kaug-Idas muid maavarasid. Selleks et Arktika majanduslikku potentsiaali paremini ära kasutada, on Venemaa panustanud Põhja-meretee transpordi kasvatamisse. Et omada täielikku kontrolli osa Põhja-meretee üle, on Venemaa käivitanud laiaulatusliku

Arktika on koht, kust tuleb enamik gaasi ja naftat, mis on Venemaa Föderatsioonile oluline eksportartikkel ja mille müük on ka oluline geopoliitiline mõjutusvahend

tooma ettevõtlikku ja töökalt elanikkonda. Kaug-Ida hektariprogramm algas ametlikult 2016. aastal. Selle programmi raames võib iga Venemaa elanik saada Kaug-Idas tasuta hektari maad tingimusel, et ta kasutab seda kas põllumajandusliku tootmise või ettevõtlike eesmärgil.²⁷ Kuna maa asus sageli raskesti ligipääsetavas kohas ja seal polnud muid kommunikatsioone, nagu elektrit või kanalisatsiooni, ei osutunud see projekt edukaks. Ainukene regioon, kus tasuta hektarile oli suur nõudlus, oli Jakuutia, kus sellest olid huvitatud kohalikud põllumehed. Seetõttu laiendati 2020. aastal õigust saada Kaug-Ida hektarit kõigile Venemaa Föderatsiooni kodanikele sõltumata sellest, kas nad elavad Venemaal või välismaal.²⁸ 2021. aasta märtsis muudeti poliitikat jälle, nüüd võib tasuta saada kaks hektarit maad.²⁹

Arktika militariseerimise programmi. Kõikidest plaanidest hoolimata läheb Põhja-meretee Venemaa-poolne käivitamine vaevaliselt. Ehkki meretee on praeguseks ametlikult avatud, pole Venemaa siiani suutnud luua tugistruktuuride võrku. Vägisi jääb mulje, et Venemaa Arktika moderniseerimise ja hõivamise võimekus on

Venemaa prioriteetide hulgas näib tähtsaimal kohal olevat sõjalise kohaloleku tugevdamine ja majanduse moderniseerimine, teaduse ja innovatsiooni arendamine ning energiavarude tõhusam kasutamine

²⁷ Vene Föderatsiooni Riigiduuma ja Föderatsiooninõukogu, „Федеральный закон ‘Об особенностях предоставления гражданам земельных участков, находящихся в государственной или муниципальной собственности и расположенных на территориях субъектов Российской Федерации, входящих в состав Дальневосточного федерального округа, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации’“ [Föderaalseadus ‘Kodanikele maaüksuste eraldamise erisusest, mis on riigi- või munitsipaalomandis ja mis asuvad Venemaa Föderatsiooni koosseisu kuuluvate Kaug-Ida föderaalringkonna haldusüksuste territooriumil, ning Venemaa Föderatsiooni õigusaktide muudatustest], N 119-FZ, Konsultant Plius, 01.05.2016, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_197427/ (vaadatud 14.04.2021).

²⁸ „Жители Эстонии могут бесплатно «отхватить» арктический гектар“ [Eesti elanikud võivad tasuta „võtta“ arktilise hektari], Tribuna.ee, 24.07.2020, https://tribuna.ee/tribuna/society/arkticheskiy-gektar/?fbclid=IwAR0A0ghUMtwwyQR_T3umd2Tfjp-oZocv65T9Izsl-C67O1lftz4_zpl6NyE (vaadatud 14.04.2021).

²⁹ „Второй гектар: россиянам выделяют еще больше земли на Дальнем Востоке“ [Teine hektar: venelastele eraldatakse Kaug-Idas veelgi rohkem maad], Vene Föderatsiooni ministeerium Kaug-Ida ja Arktika arendamiseks, 17.03.2021, <https://minvr.gov.ru/press-center/news/31733/> (vaadatud 14.04.2021).

plaanitust märksa väiksem. Probleemiks on ka see, et Põhja-meretee kasutamine pole võimalik aastaringiselt, vaid ainult teatud suvekuudel.³⁰ Plaanid on aga tõsised, sest Venemaal on loodud Põhja-meretee administratsioon.³¹ Viimastel aastatel on Venemaa püüdnud koordineerida majandust regioonis ja koos sellega viia ellu ka ühtset sotsiaalpoliitikat. Vastav raamseadus – Venemaa Arktika tsooni sotsiaal-majanduslikust arengust – võeti vastu 2014. aastal.³² Täiesti ootuspäraselt on selles programmis prioriteediks loodusressursside majandamine, ennekõike nafta- ja gaasitootmise arendamine. Lisaks kõigele muule on palju karmimalt ja efektiivsemalt

³⁰ Peter B. Danilov, „As Arctic shipping activity is increasing, transit traffic on the Northern Sea Route has not taken off, contrary to past predictions“, *High North News*, 12.02.2021, <https://www.highnorthnews.com/en/northern-sea-route-transit-traffic-remains-modest> (vaadatud 14.04.2021).

³¹ „Object of activity and functions of NSRA“, Northern Sea Route Administration, http://www.nsr.ru/en/glavnaya/ceji_funktsii.html (vaadatud 14.04.2021).

³² Gail Fondahl et al., „Russia’s Arctic Regions and Policies“, teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toim. Ken S. Coates ja Carin Holyrod (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020), 195–216.

ja teiste suurriikide kasvanud huvi kujutavad Venemaa vaatest ohtu riigi julgeolekule. Keskkonnakaitse ja kohalike elutingimuste parandamine kuuluvad samuti ametlike eesmärkide hulka, kuid saavad eeldatavasti vähem tähelepanu.

Arktika on Venemaa julgeolekule strateegiliselt äärmiselt oluline, kuna seal paikneva Põhja laevastiku koosseisu kuulub suurem osa Venemaa strateegilist tuumarelva kandvatest allveelaevadest, mis moodustavad olulise osa Venemaa tuumaheidutusest

2.2.3. VENEMAA KAITSEJÕUD ARKTIKAS

Venemaa on Arktika suurim sõjaline jõud, kes on alates 2007. aastast suurendanud oma sõjalist kohalolekut piirkonnas, uuendanud infrastruktuuri, täiendanud võimekust ja paigutanud uusi relvasüsteeme. Alates 2014. aastast on Venemaa taasavanud või rajanud 14 uut lennuvälja, lisaks radarijaamu, otsingu- ja päästkeskusi ning ranniku- ja õhukaitse tugipunkte Koola poolsaarest Kamtšatkani – kogu ranniku ulatuses ja saarestikes.³⁵ Peamiselt on sõjalise kohaloleku suurendamine teenimas kahte eesmärki: esiteks, kaitsta Koola poolsaare ja Barentsi mere piirkonnas paiknevat strateegilist tuumavastulöögivõimekust, ning teiseks, kindlustada riigi suveräänsust ja territoriaalset terviklikkust põhjapiiridel ning ühtlasi kaitsta Arktikas paiknevaid rikkalikke loodusvarasid ja kontrollida Kirdeväila mereteed.³⁶

Arktika on Venemaa julgeolekule strateegiliselt äärmiselt oluline, kuna seal paikneva Põhja laevastiku koosseisu kuulub suurem osa Venemaa strateegilist tuumarelva kandvatest

allveelaevadest, mis moodustavad olulise osa Venemaa tuumaheidutusest.³⁷ Samas paikneb seal teisi võimekusi, mis võimaldavad ründeiselooga tegevust piirkonnast väljapoole, näiteks Põhja-Atlandile. Selle strateegia rakendusena on märgata ka Vene õhujõudude kaugpommitajate ja laevastiku aktiivsuse kasvu Põhja-Atlandil. Strateegia rakendamine takistaks NATO ja liitlaste tegevusvabadust Põhja-Atlandil ning annab võimaluse sulgeda strateegiliselt olulised ühendused ja kommunikatsioonid Põhja-Ameerika ja Euroopa vahel, millel on ka otsene mõju Läänemere piirkonnale.³⁸

Viimastel aastatel on Koola poolsaarele paigutatud kaks motoriseeritud jalaväebrigaadi ja merejalaväebrigaad Norra ja Soome piiride lähedusse. Lisaks veel eriüksused ja kaasaegsed õhu- ja laevatõrje raketisüsteemid.³⁹

Põhja laevastiku ründeallveelaevade ülesanne on kaitsta strateegilise tuumarelvastusega allveelaevu ja demonstreerida sõjalist võimekust tõrjumaks NATO merejõude Põhja-Atlandil. Uute Yasen-tüüpi ja ka taktikalise

Selline võimekuste kontsentratsioon, eriti Koola poolsaare ümbruses, ületab kaugelt riigi väidetavad territooriumi kaitse vajadused ja viitab võimalikele globaalsematele ambitsioonidele

tuumavõimekusega tiibraketidega Kalibr relvastatud ründeallveelaevade kasutuselaks Põhja laevastikus on märgitud Euroopa, USA idarannik ja Põhja-Atlandi piirkond.⁴⁰ Põhja

³⁵ Ernie Regehr, „Military Infrastructure and Strategic Capabilities: Russia’s Arctic Defence Posture“, teoses *Arctic and World Order*, toim. Kristina Spohr ja Daniel S. Hamilton (Washington, DC: Johns Hopkins University, 2020), 187–218, <https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2020/12/The-Arctic-and-World-Order.pdf> (vaadatud 14.04.2021); Mathieu Boulègue, *Russia’s Military Posture in the Arctic: Managing Hard Power in a ‘Low Tension’ Environment* (London: Chatham House, 2019), <https://www.chathamhouse.org/2019/06/russias-military-posture-arctic/4-arctic-force-structure> (vaadatud 14.04.2021).

³⁶ Vene Föderatsiooni President, „Указ ‘О Стратегии развития Арктической зоны’“.

³⁷ „Russia sees Arctic as naval priority in new doctrine“, BBC, 27.07.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33673191> (vaadatud 14.04.2021).

³⁸ John J. Hamre ja Heather A. Conley, „The Centrality of the North Atlantic to NATO and US Strategic Interests“, teoses *NATO and the North Atlantic: Revitalising Collective Defence* (Whitehall Paper 87), toim. John Andreas Olsen (London: Royal United Services Institute, 2016), 43–58.

³⁹ „Missiles, Bases and Drills: Russia Flexes Military Muscles in the Arctic“, *Russia Monitor*, Warsaw Institute, 25.09.2019, <https://warsawinstitute.org/missiles-bases-and-drills-russia-flexes-military-muscles-in-the-arctic/> (vaadatud 14.04.2021).

⁴⁰ TASS, „Russia Approves SSGN Deployment Plan Between Northern & Pacific Fleets“, *Naval News*, 03.04.2020, <https://www.navalnews.com/naval-news/2020/04/russia-approves-ssgn-deployment-plan-between-northern-pacific-fleets/> (vaadatud 14.04.2021).

Pilt 1. Vene sõjaväe väljaõppused Arktikas

Allikas: Lev Fedoseyev/TASS/Scanpix. Venemaa Põhja Laevastiku merejalaväelased õppusel Lovozero küla lähedal märtsis 2021. Kaug-Põhja põlisrahvaste traditsiooniliste transpordivahendite kasutamine on osa Põhja Laevastiku merejalaväe luureüksuste väljaõppest.

laevastiku umbes 40 pealveelaeva, mille relvastuses on nii tiib- kui ka ballistolised raketid, ei ole aga Arktikale eriomased ja need tegutsevad sageli väljaspool Arktika piirkonda.⁴¹ Selline võimekuste kontsentratsioon, eriti Koola poolsaare ümbruses, ületab kaugelt riigi väidetavad territooriumi kaitse vajadused ja viitab võimalikele globaalsematele ambitsioonidele, kuna Venemaa on varemgi kasutanud piirkondlikke sõjalisi eeliseid laiemate poliitiliste eesmärkide nimel.⁴²

2.3. HIINA

Hiina kasvav ambitsioon oma globaalset mõjukust tugevdada on nähtav ka Arktika regioonis. Kirjeldamiseks oma eesmarke Arktikas, on Hiina asunud end välissuhtluses „Arktika-lähedaseks riigiks“ ja siseriiklikult „polaarseks suurriigiks“ nimetama.⁴³ Ametlikus retoorikas lähtub Hiina haldamise, ühenduvuse, kestva arengu ja

liberaalse vastastikuse sõltuvuse põhimõtetest. 2018. aastal Hiina Riiginõukogu Informatsooniameti (Keskse Propaganda osakonna üks nimesiltidest) avaldatud Hiina Arktika-poliitika valge raamat lähtub eespool mainitud põhimõtetest ja tõstab Hiina huvidena Arktikas esile teaduskoostöö, logistikavõimaluste arendamise, loodusressursside uurimise ja kasutuselevõtu ning laevaehituse.⁴⁴

Praeguse juhtkonna lipulaevaks olev „Vöö ja tee“ algatus ulatub Polaar-Siiditee näol ka Arktikasse

Praeguse juhtkonna lipulaevaks olev „Vöö ja tee“ algatus ulatub Polaar-Siiditee näol ka Arktikasse. Välissuhtluses rõhutatakse, et Põhja-mereteede kasutuselevõtmine vähendab kolmandiku võrra ajakulu Euroopa sihtturule

⁴¹ Boulègue, „Russia’s Military Posture in the Arctic“.

⁴² Conley ja Rahbek-Clemmensen, „On Thin Ice“.

⁴³ Anne-Marie Brady, *China as a Polar Great Power* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017), 37–41.

⁴⁴ State Council Information Office of the People’s Republic of China, „Full text: China’s Arctic Policy“, Valge paber, 26.01.2018, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (vaadatud 14.04.2021).

jõudmisel. Tegelikuses võtab Põhja-merete transiit sarnaselt lõunasuunalise koridoriga praegu aega ligi 30 päeva.⁴⁵ Põhja-merete on oluline strateegilisest lähtepunktist, sest aitab leevendada Hiina liigset sõltuvust Malaka väinast ja Suessi kanalist, mis USA ja tema liitlaste mereblokaadi korral võib osutada vajalikuks alternatiiviks koos mööda maismaad kulgevate raudteeühendustega.⁴⁶ Hiina teadlased rõhutavad Arktika olulisust ka tuumaheidutuse seisukohast ja Põhja-Jäämeres opereerivate allveelaevade arendamine on olnud Hiina eesmärgiks juba alates 1959. aastast.⁴⁷

Hiina 2015. aasta sõjaväestrategie valge raamat seab Mahani vaimus eesmärgiks Hiina arenemise globaalseks merejõuks, et kaitsta oma arenguhuve

Hiina julgeolekualane mõtlemine põhineb geopoliitikal ja on suuresti tiivistatud USA 19. sajandi mereväehvitserist ja strateegist Alfred Thayer Mahanist, kelle järgi sõltub riigi rahvusvaheline positsioon mereväe tugevusest ja selleks et maailmas juhtrolli haarata, peab Hiina olema suuteline esitama USAle väljakutse mitte ainult Lõuna- ja Ida-Hiina meres, vaid kõigis maailmameredes, sh Arktikas.⁴⁸

Hiina 2015. aasta sõjaväestrategie valge raamat seab Mahani vaimus eesmärgiks Hiina arenemise globaalseks merejõuks, et kaitsta oma arenguhuve (mereteid ja välisinvesteeringuid).⁴⁹ 2019. aasta julgeolekut puudutavas valges raamatus paberis täpsustatakse, et väliste huvide kaitseks on vaja luua merevägi, mis on võimeline tegutsema

kaugel kodusadamast tänu teotuspunktiledele välisriikides.⁵⁰

Hiinal on juba osalus tosinas Euroopa sadamas ja Balti riikides on Hiina huvi tundnud Tallinna ja Klaipeda sadamate vastu.⁵¹ Põhjala riikides on Hiina näidanud üles huvi Kirkenesi ja Lysekili sadamate ning Põhja-mereteed Euroopa raudteevõrguga ühendava Arktika raudtee ja Talsinki tunneli vastu, suutmata seni julgeoleku-, tasuvus-, ja keskkonnaprobleemide tõttu Põhja-Balti regioonis kanda kinnitada.⁵² Taani riigi surve loobus Gröönimaa 2016. aastal vana sõjasadama müügist Hongkongi ettevõttele ja 2019. aastal Hiina riigiettevõtte pakkumisest Nuuki ja Illuisati lennujaamade uuendamiseks.⁵³ Gröönimaa lennujaama uuendama pidanud China Communications Construction Company (CCCC), kes on allkirjastanud vastastikuse

mõistmise memorandumid ka Talsinki tunneli arendajatega, on USA sanktsioonide nimekirjas Lõuna-Hiina merre tehisaarte rajamise tõttu ja omab lähedasi suhteid riigiparaadi ja sõjaväega.⁵⁴ 2018. aastal keeldus Soome julgeolekukaalutlustel Kemijärvi lennujaama müügist Hiina polaaruuringu instituudile, sest tegemist on strateegilise infrastruktuuriga

⁵⁰ State Council Information Office of the People's Republic of China, *China's National Defense in the New Era* (Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd, 2019), <http://www.xinhuanet.com/english/download/whitepaperonnationaldefenseinnewera.doc> (vaadatud 14.04.2021).

⁵¹ Holger Roonemaa, Mari Eesmaa ja Inese Liepiņa, „Hiina investeringute kuldsed käerauad“, *Postimees*, 06.09.2019, <https://leht.postimees.ee/6771237/hiina-investeeringute-kuldsed-kaerauad> (vaadatud 14.04.2021).

⁵² Frank Jüris, „The Talsinki Tunnel: Channeling Chinese Interests into the Baltic Sea“, EFPI/ICDS Analysis, Estonian Foreign Policy Institute/ International Centre for Defence and Security, detsember 2019, https://icds.ee/wp-content/uploads/2019/12/ICDS_EFPI_Analysis_The_Talsinki_Tunnel_Frank_J%C3%BCris_December_2019.pdf (vaadatud 14.04.2021); Kristina Haavala, „Aab: The Tallinn-Helsinki tunnel is possible as a project between two states“, Ministry of Finance of Estonia, 31.07.2020, <https://www.rahandusministeerium.ee/en/news/aab-tallinn-helsinki-tunnel-possible-project-between-two-states> (vaadatud 14.04.2021).

⁵³ Jana Robinson, „Arctic Space Challenge for NATO Emerging from China's Economic and Financial Assertiveness“, Prague Security Studies Institute, Kevad/Suvi 2020, <https://www.japcc.org/arctic-space-challenge-for-nato/>.

⁵⁴ Jüris, „The Talsinki Tunnel: Channeling Chinese Interests into the Baltic Sea“, lk. 7–11; U.S. Department of Commerce Bureau of Industry and Security, „Addition of Entities to the Entity List“, *Federal Register*, Vol. 85, No. 246 (22.12.2020): 83418, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-12-22/pdf/2020-28031.pdf>; „CCCC Risk Tracker“, RWR Advisory Group, <https://cccc.rwradvisory.com/?fbclid=IwAR1rK9bjerGK0ztK80oi7yncWdeMp3WGwYvJnJa9j2Y1n3SlyCuJp7jCE> (vaadatud 14.04.2021).

⁴⁵ „Transit statistics 2018“, Center for High North Logistics Information Office, 20.02.2019, https://web.archive.org/web/20210328090959/https://arctic-lio.com/wp-content/uploads/2019/02/Transits_2018.pdf (vaadatud 14.04.2021).

⁴⁶ Brady, *China as a Polar Great Power*, 60–62.

⁴⁷ Anne-Marie Brady, „Facing Up to China's Military Interests in the Arctic“, *China Brief*, Vol. 19 (Issue 21), Jamestown Foundation, 10.12.2019, <https://jamestown.org/program/facing-up-to-chinas-military-interests-in-the-arctic/> (vaadatud 14.04.2021).

⁴⁸ Rob Huebert, „Mahan and Understanding the Future of Naval Competition in the Arctic Ocean“, *Canadian Naval Review* 14:3 (Talv, 2019): 10–15, https://www.navalreview.ca/wp-content/uploads/CNR_pdf_full/cnr_vol14_3.pdf.

⁴⁹ State Council Information Office of the People's Republic of China, „Full text: China's Military Strategy“, *Xinhua/China Daily*, 25.06.2015, http://www.chinadaily.com.cn/china/2015-05/26/content_20820628.htm (vaadatud 14.04.2021).

Rovajärvis paikneva kaitsejõudude harjutusväljaku lähistel.⁵⁵

Eesti Välisluureamet on strateegilise taristu projektide ja investeeringute puhul julgeolekuriskina ära toonud geoökonomikast lähtuva majandusliku sõltuvuse kujunemise, mida välisriik võib poliitilistel eesmärkidel enda huvides ära kasutada.⁵⁶ Majandussanktsioone Hiina poliitilise liini vastu eksimise tõttu on saanud tunda nii Norra, kes andis Nobeli rahupremia Hiina dissidendile Liu Xiaobole, kui ka Eesti ja Leedu, kes võõrustasid dalai-laamat.⁵⁷ Eesti puhul ei tasuks Hiina võimalikku ekspordikeeldu üle tähtsustada, sest vaatamata liitumisele 17+1 formaadiga 2012. aastal ja „Vöö ja tee“ initsiatiiviga 2017. aastal moodustab Eesti eksport Hiina ekspordi kogumahust ainult 1,7%.⁵⁸

Toetudes Hiina militaarekspertidele ja ohvitseridele, võib Hiina mereväe arengu järgmiseks sammuks pidada võimekust tegutseda polaaraladel. Tuumaheidutusvõimekust Arktikas saab luua ainult toetudes tiptasemel polaaraladele, mis hõlmab keskkonnauuringuid meresügavustest kuni atmosfäärinähtusteni. Allveelaevade seisukohast on eriti olulised akustikauuringud, mida Hiina teadlased on Arktikas teinud alates 2014. aastast.⁵⁹

Julgeolekuseisukohast on oluline Soome juhitud projekt Arctic Connect, kus Hiina tehnoloogial põhineva veealuse kaabelvõrgu rajamisega plaanitakse Põhja-mereteed kaudu ühendada Euroopa, Venemaa ja Aasia internetikasutajad. Ühenduvuse kasvuga kaasneb paratamatult ka julgeolekuoht, milleks on Hiina paranenud luureinfo kogumise ja infoturbe võime. Samuti annab see projekt Hiinale võimaluse rakendada tsiviil-militaarkoostöös loodud allveeseirevõimekust strateegiliselt olulises Arktika piirkonnas vastase allveelaevade akustiliseks tuvastamiseks.⁶⁰

Ühenduvuse kasvuga kaasneb paratamatult ka julgeolekuoht, milleks on Hiina paranenud luureinfo kogumise ja infoturbe võime

Hiina on polaaralades teinud suuri edusamme ja omab põhjapoolusel observatooriume või ligipääsu keskkonnanähtuste vaatlemisele Kirunas (Rootsi), Karhollis (Island), Ny-Ålesundis (Teravmäed) ja Longyearbyenis (Teravmäed) ning plaanib neid rajada Sodankylässe (Soome) ja Nuuki (Gröönimaa). Keskkonnauuringutel on ka otsene väljund sõjaväe tarbeks, sest maajaamadel on oluline roll satelliitidega suhtlemisel, nende kontrollimisel ja andmete kogumisel.⁶¹

Rootsi totaalkaitse uurimisinstituut (FOI) avaldas 2019. aastal muret, et Kirunas kogutud andmeid võib Hiina kasutada militaarotstarbel.⁶² Norra luure 2020. aasta raporti järgi on Hiina luure tundnud huvi tsiviil- ja militaarotstarbel kasutatava Norra kosmosetehnoloogia, allvee- ja süvameretehnoloogiate vastu, millele on mitmel korral õnnestunud ka edukalt ligi pääseda. Vastuluure seisukohalt õnnestus Hiina häkkeritel 2007. ja 2008. aastal, kasutades Svalsati maajaama Teravmägedel,

⁵⁵ „Defence Ministry blocked Chinese plans for research airbase in Lapland“, YLE, 21.03.2021, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/defence_ministry_blocked_chinese_plans_for_research_airbase_in_lapland/11820411 (vaadatud 14.04.2021).

⁵⁶ Välisluureamet, *Eesti rahvusvahelise julgeolekukeskkonnas* (Tallinn: Välisluureamet, 2021), <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport/2021-EST.pdf>, ja Välisluureamet, *Eesti rahvusvahelise julgeolekukeskkonnas* (Tallinn: Välisluureamet, 2020), <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport/2020-EST.pdf> (vaadatud 14.04.2021).

⁵⁷ Henry Storey, „Beijing’s bad books: Australia can learn from Norway and South Korea“, *The Interpreter*, 19.11.2020, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/beijing-s-bad-books-australia-can-learn-norway-and-south-korea> (vaadatud 14.04.2021); Holger Roonemaa, Mari Eesmaa ja Sabīne Bērziņa, „Trooja panda: Hiina pehme jõu raske käsi“, *Postimees*, 04.09.2019, <https://www.postimees.ee/6769075/trooja-panda-hiina-pehme-jou-raske-kasi> (vaadatud 14.04.2021); Vilija Andrulėvičiūtė, „Kinijos baumės Lietuvai laikas dar nesibaigė“ [Leedu karistamise aeg Hiina poolt pole veel läbi], *LRT*, 08.09.2015, <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/91064/kinijos-baumes-lietuvai-laikas-dar-nesibaige> (vaadatud 14.04.2021).

⁵⁸ „Eksport 2020“, Statistikaamet, <https://data.stat.ee/profile/country/ee/?locale=et> (vaadatud 14.04.2021).

⁵⁹ Ryan D. Martinson, „The Role of the Arctic in Chinese Naval Strategy“, *China Brief*, Vol. 19 (Issue 22), Jamestown Foundation, 20.12.2019, <https://jamestown.org/program/the-role-of-the-arctic-in-chinese-naval-strategy/>.

⁶⁰ Frank Jüris, „Arctic Connect ja digitaalne Siiditee Arktikas“, *Riigikogu Toimetised*, nr 41, juuni 2020.a., <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-41/arctic-connect-ja-digitaalne-siiditee-arktikas/> (vaadatud 14.04.2021).

⁶¹ Robinson, „Arctic Space Challenge“.

⁶² „Swedish Security Experts: We’re too naive about China“, SVT, 15.01.2019, <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/swedish-security-experts-we-re-too-naive-about-china> (vaadatud 14.04.2021).

katkestada suhtlus USA satelliidiga Terra AM-1.⁶³ Eestis mõisteti sellel aastal kolmeks aastaks vangi Hiina sõjaväeluure heaks tegutsenud nii NATO kui ka Eesti riigisaladustele ligipääsu omanud mereteadlane, kelle uurimistöo on puudutanud ka Arktikat.⁶⁴

Hiina on huvitatud ka Arktika maavaradest, mis sarnaselt alternatiivse kaubateega võivad osutada oluliseks alternatiiviks ka energia- ja toormejulgeoleku seisukohast. Hiina on investeerinud Venemaa vedelgaasiprojektidesse Jamali poolsaarel.⁶⁵ Samuti on Hiina olnud huvitatud dominantse positsiooni säilitamisest muldmetallide kaevandamisel ja töötlemisel, mis on rohe-, sõja- ja elektroonikatööstuse suure nõudluse tõttu strateegilised maavarad nii ELis kui ka USAs. 2018. aastal oli Hiina 31 muldmetalle puudutavast lõppfaasis välisprojektist kuus Arktikas (1 Alaskas, 3 Kanadas ja 2 Gröönimaal).⁶⁶ Hiina rahastatud 15-aastase ajalooga Gröönimaa Kvanefjeldi muldmetallide ja uraaniumi maardla projekt sundis veebruaris valitsuse tagasi astuma lahkkelide tõttu keskkonnaküsimustes. 6. aprilli valimistel ei saanud edu projekti toetavat Siumuti parteid (29%), kes lootis kaevanduse rajamisega saavutada Taanist suuremat majanduslikku iseseisvust. Valimised võitis partei Ataqtigiit (37%), mis väärtustab puhast keskkonda ja on projekti vastu.⁶⁷ Tulevik näitab, kas Hiina suurem majanduslik kohalolek Gröönimaal ja regioonis laiemalt toob endaga kaasa ka Hiina mõjuvõimu kasvu, mis on murekohaks USAle ja tema liitlastele, sest NATO põhjatiiva kaitse algab Arktikast.

⁶³ Bård Wormdal, „Advarer mot kinesisk militærmarkt i Nordområdene“ [Hoiatus Hiina militaarjõu eest Kaug-Põhjas], *NRK*, 11.02.2020, https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/advarer-mot-kinesisk-militaermarkt-i-nordomradene-1.14898131?fbclid=IwAR1CQhQEbf8w3wCaHeb11rCpAG4H6_5KhVgrYsj_dLheilS54lAXQBWUf64 (vaadatud 14.04.2021).

⁶⁴ Holger Roonemaa, „Eesti tippteadlane töötas aastaid salaja Hiina sõjaväeluure kasuks“, *Eesti Ekspress*, 19.03.2021, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92774589/eesti-tippteadlane-tootas-aastaid-salaja-hiina-sojavealuure-kasuks> (vaadatud 14.04.2021).

⁶⁵ „Yamal LNG: The gas that came in from the cold“, Total, <https://www.total.com/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas> (vaadatud 14.04.2021); „Final Investment Decision for Arctic LNG 2 Project in Russia“, Mitsui & Co., 05.09.2019, https://www.mitsui.com/jp/en/release/2019/1229585_11219.html (vaadatud 14.04.2021).

⁶⁶ Dolata, *A Balanced Arctic Policy for the EU, op.cit.*, 14.

⁶⁷ „Greenland election: Opposition win casts doubt on mine“, *BBC*, 07.04.2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-56643429> (vaadatud 14.04.2021).

2.4. USA

Pärast külma sõja lõppu kahanes USA aktiivne huvi Arktika suunal. See väljendus investeringute suunamises muudesse prioriteetsematesse piirkondadesse ja ka sõjalise kohaloleku vähenemises Islandil ja Gröönimaal. Viimastel aastatel on Ühendriigid Hiina kasvava aktiivsuse ja Venemaa sõjalise kohaloleku suurendamise taustal asunud Arktika julgeolekule senisest suuremat tähelepanu pöörama. USA on Arktika riik alates 1867. aastast pärast Alaska ostmist Venemaalt ja tema huvi piirkonna vastu ei piirdu ainult sõjalise julgeoleku küsimustega. USA erinevate valitsuste Arktika-teemalised poliitikadokumendid on aastate jooksul riigi huvide määratlemisel piirkonnas keskendunud

Viimastel aastatel on Ühendriigid Hiina kasvava aktiivsuse ja Venemaa sõjalise kohaloleku suurendamise taustal asunud Arktika julgeolekule senisest suuremat tähelepanu pöörama

samadele prioriteetsetele teemadele. Neist esimese prioriteedina mainitakse riigi julgeoleku- ja kaitsehuvisid, sealhulgas rõhutatakse navigatsioonivabadust regiooni riikide territoriaalvetes ja majandusvõõndis. Alates president Nixoni Arktika-poliitikat puudutavatest otsustest on rõhutatud Arktika keskkonnakaitset, teaduslikku uurimistööd ja rahvusvahelist koostööd kui USA olulisi huvisid Arktikas.⁶⁸ USA on algusest peale toetanud Arktika Nõukogu raames tehtavat koostööd ja on veendunud, et sellel foorumil ning sinna kuuluvatel riikidel on keskne roll Arktika haldamisel, tõrjudes sellega Arktika-väliste riikide võimalikke ambitsioone piirkonna mängureeglite kehtestamisel kaasa rääkida.⁶⁹ USA on aastakümnete jooksul olnud juhtiv roll Arktikaga seotud teadusalases koostöös, keskkonnamonitooringus, kalavarude kaitse

⁶⁸ National Security Council, „United States Arctic Policy and Arctic Policy Group“, National Security Decision Memorandum 144, 22.12.1971, <https://fas.org/irp/offdocs/nsdm-nixon/nsdm-144.pdf> (vaadatud 14.04.2021).

⁶⁹ Michael R. Pompeo, „Looking North: Sharpening America's Arctic Focus“, Remarks, Secretary of State M. Pompeo, Rovaniemi, Finland, 06.05.2019, <https://ee.usembassy.gov/americas-arctic-focus/> (vaadatud 14.04.2021).

ning meresõidu turvalisuse ja keskkonnanõbralikkuse tagamisel.⁷⁰

USA kaitseministeeriumi Arktika-strateegia hinnangul on USA huvidele pikemas perspektiivis ohuks Venemaa sõjalise aktiivsuse märkimisväärne suurenemine Arktikas ning Hiina majandusliku kohaloleku kasv.⁷¹ Arktika on strateegiline piirkond USA julgeolekuhuvide seisukohalt, sest sealtkaudu on võimalik põhjapoolne juurdepääs USA territooriumile. Hiinal otsest militaarset kohalolekut veel ei ole, kuid laienevat majandustegevust ja teadustöö eesmärgil loodud tugipunkte Arktikas oleks USA hinnangul võimalik tulevikus kasutada ka sõjalistel eesmärkidel. Kardetakse Lõuna-Hiina mere käitumismustri kordumist. Muret teeb ka Vene-Hiina sõjaline koostöö piirkonnas, sh Hiina osalemine Venemaa korraldatud õppustel, viimati Vostok 2018 ja Tsentr 2019.

USA riigisekretäri Mike Pompeo palju vastukaja saanud sõnavõtt 2019. aastal Rovaniemis Arktika Nõukogu välisministrite kohtumisel sisaldas selget sõnumit, et suurriikide vastasseis Arktikas on taastumas.⁷² Viimastel kümnenditel on Arktika USA jaoks olnud oluline piirkond peamiselt strateegilise eelhoiatuse seisukohalt, kuid suurriikide kasvavast konkurentsist tingituna on tähelepanu Arktika ehk Kaug-Põhja vastu taas kasvamas. USA on suurendanud oma kohalolekut Gröönimaal Thule baasis ja Keflaviki õhuväebaasis Islandil, taaskäivitanud 2. laevastiku vastutusala Põhja-Atlandil ja tugevdamas sõjalist kohalolekut Alaskal. Otseste konfliktide oht Arktikas on USA kaitseministeeriumi hinnangul siiski väike.

Geostrateegilise olukorra pingestumine piirkonnas kajastus Trumpi administratsiooni USA Arktika-poliitika fookuse ümbersuunamises kliimamuutustelt julgeolekuriskidele ja sellega kaasnenud sammudes USA kohaloleku tugevdamiseks. USA suurenenud strateegiline huvi Arktikas jätkub

tõenäoliselt ka Bideni administratsiooni ajal, vaatamata sellele, et kliimamuutuste teema on taas prioriteetne. Selleks annab alust tõsiasi, et lisaks kaitseministeeriumi järjekordsele Arktika-strateegiale on kõik USA väeliigid hiljuti koostanud oma Arktika-strateegiad. President Bideni esimene rahvuslikku julgeolekut käsitlev dokument Arktika teemat eraldi ei maini, kuid rõhutab kliimamuutusi ja vastasseisu Hiina ja Venemaaga kui peamisi väljakutseid ning rahvusvahelise õiguse poolt tagatud meresõidu- ja ülelennuvabaduse põhimõtte jätkuvat kaitsmist.⁷³

2.5. PÕHJAMAAD

Põhjamaad on Arktika riigid ja neil kõigil on seal olulisi rahvuslikke huvisid. Nad on Arktika Nõukogu liikmed ja hindavad kõrgelt selle koostööformaadi võimalusi regionaalses koostöös. Põhjamaad peavad regiooni stabiilsust ja riikidevahelist koostööd ülimalt oluliseks. Põhjamaade soov on hoida Arktika pingetest vabana, kuna see on riikidevahelise regionaalse koostöö eeltingimus. Keskkonnakaitse, teaduskoostöö, jätkusuutlik majandustegevus, piirkonna põliselanike kaasamine ja kliimamuutused ning nende mõju piirkonnale on viimastel aastakümnetel olnud Arktika koostöö keskmes. Teemade prioriteetsus võib riigiti olla erinev, olenedes igaühe geograafilisest või sotsiaal-majanduslikust eripärast. Tasakaalu leidmine haavatava keskkonna kaitse ja regiooni loodusvarade kasutamise vahel on enamikus Arktika riikides oluline, kuid tundlik teema. Põhjamaad rõhutavad kaasaegsete innovaatiliste lahenduste olulisust kaevandustööstuses.

Tasakaalu leidmine haavatava keskkonna kaitse ja regiooni loodusvarade kasutamise vahel on enamikus Arktika riikides oluline, kuid tundlik teema

⁷⁰ „Briefing on the Administration’s Arctic Strategy“, Social Briefing, US Department of State Office of the Spokesperson, 23.04.2020, <https://2017-2021.state.gov/briefing-with-senior-state-department-official-on-the-administrations-arctic-strategy/index.html> (vaadatud 14.04.2021).

⁷¹ Office of the Under Secretary of Defense for Policy, *Report to Congress: Department of Defense Arctic Strategy* (Washington, DC: Department of Defense, 2019), <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (vaadatud 14.04.2021).

⁷² Pompeo, „Looking North“.

Kliima soojenemisega kaasnev Arktika avanemine ja sellega kaasas käivad uued majanduslikud võimalused on toonud kaasa uued väljakutsed julgeolekule ja keskkonnale.

⁷³ Joseph R. Biden, *Renewing America’s Advantages. Interim National Security Strategic Guidance* (Washington, DC: The White House, 2021), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>.

Suurenev rahvusvaheline huvi Arktika suunal, eriti seoses transpordi, kalanduse ja maavarade kaevandamisega Arktika vetes, on põhjustanud sealsetele rannikuriikidele lisamuresid seoses suveräänsuse tagamisega territoriaalvetes ja majandusvööndites (vt Hiina mõju analüüs ülal). Kõik Põhjala riigid peavad oluliseks toonitada, et piirkonna stabiilsus ja riikidevahelise koostöö keskkond baseerub rahvusvahelisel õigusel ja regionaalsetel kokkulepetel ning ainult väike osa merealadest jääb väljapoole riikide jurisdiktsioone; regiooni riigid on kokku leppinud, et omavahelised vaidlused lahendatakse rahvusvahelisest õigusest lähtuvalt.⁷⁴

Arktika rahvusvahelise tähtsuse kasv maailmas ja suurenenud pinged julgeolekukeskkonnas on sundinud Põhjamaid teadvustama, et regiooni geostrateegiline olukord on muutumas ning maailma muude piirkondade probleemid on kandumas üle ka Arktikasse. Kui seni on Põhjala riikide Arktika-strateegiad julgeolekuteemasid vältinud, siis 2020. aastal avaldatud Rootsi ja Norra valitsuse vastavad dokumendid kajastavad regiooni julgeoleku teemat prioriteetsena ja tunnistavad tihedama koostöö vajadust liitlaste ja partneritega.⁷⁵ Nii Rootsi kui ka Norra näevad pingete kasvu põhjusena kombinatsiooni globaalse julgeoleku arengutest, Venemaa sõjalise kohaloleku ja aktiivsuse kasvust Arktikas ning Hiina jõulistest ambitsioonidest piirkonnas. Soome julgeolekustrateegia rõhutab omakorda Soome püüdlusi takistada pingete kasvu Arktika regioonis ja viitab vajadusele lisada koostööd, sh kaitsekoostööd ja infovahetust lähedaste partneritega ELis ning NATOga.⁷⁶ Põhjala riigid on tunnetamas vajadust dialoogiks Arktika

julgeoleku teemal, kuid sobivat formaati selleks ei ole. Arktika Nõukogu raames ei ole seda võimalik teha, kuna selle toimimise aluseks olev Ottawa Deklaratsioon sisaldab klauslit, mis välistab sõjalise julgeoleku käsitlemise antud formaadis.⁷⁷

EL ja Jaapan jagavad ühilduvuse vallas sarnaseid põhimõtteid nagu jätkusuutlikkus, seaduspõhisus ja läbipaistvus, mis on soodus pinnas Põhjala riikide ja Jaapani koostöök Arktikas

2.6. JAAPAN

Jaapan on sarnaselt Hiinaga Arktika Nõukogu vaatlejariik alates 2013. aastast. Jaapan näeb Arktika-poliitikas võimalust leida rakendust oma teadus- ja tehnoloogiasaavutustele, võttes samas arvesse Arktika tundlikku keskkonda. Jaapan rõhub seaduspõhisusele ja rahumeelsele koostööle ning austab põlisrahvaste traditsioonilist elulaadi. Samuti jälgib ta hoolega julgeolekualaseid arenguid ning loodab kasu lõigata Põhja-merete transpordikoridorist ja piirkonna loodusvarade laialdasemast kasutuselevõtust. Jaapani eesmärk on Arktika jätkusuutlik majanduslik ja sotsiaalne areng.⁷⁸ EL ja Jaapan jagavad ühilduvuse vallas sarnaseid põhimõtteid nagu jätkusuutlikkus, seaduspõhisus ja läbipaistvus, mis on soodus pinnas Põhjala riikide ja Jaapani koostöök Arktikas.⁷⁹ Kuus Jaapani ettevõtet osaleb Soome riigiettevõtte Cinia ja Venemaa ettevõtte MegaFon juhitud projekti Arctic Connect tasuvusuuringus ning on huvitatud sinna investeerimisest.⁸⁰

⁷⁴ „Ilulissat Declaration“, Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland, 28.06.2008, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/07/2008-Ilulissat-Declaration.pdf>.

⁷⁵ Government Offices of Sweden, *Sweden's Strategy for the Arctic Region* (Stockholm: Government Offices of Sweden, 2020), <https://www.government.se/4ab869/contentassets/c197945c0be646a482733275d8b702cd/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf> (vaadatud 14.04.2021); Norra kuninglik välisministeerium, *Mennesker, muligheter og norske interessen in nord: meldigen til Stortinget (2020-2021)* [Inimesed, võimalused ja Norra huvid Põhja vastu: aruanne Stortingetile] (Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, 2020), <https://www.regjeringen.no/contentassets/268c112ec4ad4b1eb6e486b0280ff8a0/no/pdfs/stm202020210009000dddpdfs.pdf> (vaadatud 14.04.2021).

⁷⁶ Soome Valitsus, *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko* [Valitsuse välis- ja julgeolekupoliitika aruanne] (Helsinki: Valtioneuvosto, 2020), 38, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162513/VN_2020_30.pdf.

⁷⁷ Arctic Council, „Declaration on the Establishment of the Arctic Council“, Ottawa, 29.09.1996, https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCs-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF (vaadatud 14.04.2021).

⁷⁸ Headquarters of Ocean Policy, „Japan's Arctic Policy“, 16.10.2015, https://www8.cao.go.jp/ocean/english/arctic/pdf/japans_ap_e.pdf (vaadatud 14.04.2021).

⁷⁹ „The Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure between the European Union and Japan“, Press release, European External Action Service, 27.09.2019, https://eeas.europa.eu/regions/africa/68018/partnership-sustainable-connectivity-and-quality-infrastructure-between-european-union-and_en (vaadatud 14.04.2021).

⁸⁰ Kenta Ando ja Ryo Mukano, „Superfast Arctic undersea cable attracts Japan's Sojitz“, *Nikkei*, 29.09.2020, <https://asia.nikkei.com/Business/Telecommunication/Superfast-Arctic-undersea-cable-attracts-Japan-s-Sojitz> (vaadatud 14.04.2021).

Jaapani peamiseks partneriks Arktikas on Venemaa. Energiajulgeoleku seisukohast on Jaapanil põhjust muretsemiseks Hiina üha jõulisema tegutsemise pärast Lõuna-Hiina meres, mida mööda liigub ligi 90% nafta ja 33% vedelgaasi impordist.⁸¹ Energiajulgeoleku tagamiseks on Jaapan vaatamas Venemaa Arktika suunas. 2019. aastast kuulub Jaapani firmade ühisetevõttele Japan Arctic LNG Jamali poolsaare Artic LNG 2 projektist 10%.⁸² Jaapani abiga on Venemaa muutunud tehnoloogiliselt iseseisvaks vedelgaasi töötlemise osas Arktika tingimustes.⁸³ Samuti on Jaapani ettevõtted näidanud huvi nafta tootmise vastu Arktikas, kuid praeguseks pole peale Singapuris registreeritud Trafigura keegi Rosnefti Vostok Oil projektiga liitunud.⁸⁴ Kaks peamist Jaapani teadlaste poolt kasutatavat vaatlusjaama Spasskaya Pad ja Cape Baranov asuvad Venemaa Arktikas.⁸⁵ Jaapan on huvitatud ka Põhja-merete arendamisest koostöös Venemaaga, mida mööda juba praegu vedelgaasi transporditakse.⁸⁶ Jaapan on koos teiste Ida- ja Kagu-Aasia riikidega Venemaa jaoks oluliseks alternatiivseks partneriks Põhja alade arendamisel ja aitab vältida liigset Hiinast sõltumist.

2.7. EUROOPA LIIT

Kliima soojenemise peatamine on kesksel kohal ELi Arktika-poliitikas; see on ka üks globaalsetest prioriteetidest, milles EL taotleb globaalse liidri rolli. EL on põhjendanud oma Arktika Nõukogu

vaatlejaks saamise taotlust eelkõige oma tugeva kliimapolitikaga, mis tähtsustab majandustegevuse reguleerimist lähtuvalt kestliku arengu, kestliku ühenduvuse ja sotsiaalse õigluse põhimõtetest. Arktika Nõukogu otsustas 2013. aastal ELi taotlust puudutava otsuse edasi lükata ja see on siiani tegemata, kuid ELil on õigus jälgida Arktika Nõukogu tööd. EL on panustanud tugevalt Arktika teadusuuringutesse; näiteks aastatel 2014–2020 toetas Euroopa Komisjon Arktikaga seonduvaid uuringuid umbes 200 miljoni euroga.⁸⁷

EL on põhjendanud oma Arktika Nõukogu vaatlejaks saamise taotlust eelkõige oma tugeva kliimapolitikaga

EL rõhutab Arktika haldamise tähtsust läbi regionaalse koostöö. Samas ei ole ELile muidugi märkamata jäänud geopoliitiliste pingete kasv Arktikas, mis omakorda tuleneb suurriikide vahelisest tihenendunud konkurentsist kogu maailmas. Kõrge esindaja Josep Borrelli sõnul, „*while others may push for nationalist approaches and power projection, the EU must continue to bang the drum for regional and multilateral cooperation*“.⁸⁸ EL alles otsib endale sobivat moodust vastata geopoliitilise konkurentsi kasvule ja sisustada Euroopa Komisjoni välmitud „geopoliitilise Euroopa“ mõistet. Euroopa püüab omalt poolt pingete kasvu maandada ja kõigele vaatamata leida võimalusi koostöök, kuid ELi suutlikkus suurriikide vahelist konkurentsi leevendada on piiratud. ELi Arktikas paiknevad riigid (Soome, Rootsi ja Taani) rõhuvad samuti regionaalsele ja multilateraalsele koostööle, kuid kohanevad julgeolekukeskkonna muutumisega, panustades enam oma Arktika alade kaitsele ja omavahelisele kaitsekoostööle. ELil puuduvad vahendid ja valmisolek omalt poolt Arktika kõva julgeoleku küsimustega otseselt tegelda.

Soome andis ELi nõukogu eesistujamaana 2019. aastal tõuke uue ELi Arktika-strateegia

⁸¹ Reinhard Drifte, *Japan's Policy towards the South China Sea – Applying “Proactive Peace Diplomacy”?* (PRIF Report No. 140) (Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2016), https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_publicationen/prif140.pdf (vaadatud 14.04.2021).

⁸² „Final Investment Decision“, Mitsui & Co.

⁸³ „Warmer Arctic waters could turn the tides in LNG markets“, *Economist*, 12.03.2021, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/03/13/warmer-arctic-waters-could-turn-the-tides-in-lng-markets> (vaadatud 14.04.2021).

⁸⁴ Olga Yagova ja Dmitry Zhannikov, „Exclusive: Rosneft seeks to tempt trading houses into Arctic oil project, sources say“, *Reuters*, 28.01.2021, <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-oil-traders-exclusive-idUSKBN29X2G4> (vaadatud 14.04.2021).

⁸⁵ Sergey Sukhankin, „Looking Beyond China: Asian Actors in the Russian Arctic (Part Two)“, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 17 (Issue 68), Jamestown Foundation, 14.05.2020, <https://jamestown.org/program/looking-beyond-china-asian-actors-in-the-russian-arctic-part-two/> (vaadatud 14.04.2021).

⁸⁶ „Japan Seeks Arctic Shipping, Agricultural Partnerships in Russia's Far East“, *Moscow Times*, 26.01.2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/01/26/japan-seeks-arctic-shipping-agricultural-partnerships-in-russias-far-east-a72724> (vaadatud 14.04.2021).

⁸⁷ European Commission Directorate-General for Research and Innovation, *Arctic Research and Innovation: Understanding the changes, responding to the challenges* (Luxembourg: Publications Office of the EU, 2018), 5, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/402d0b40-e243-11e8-b690-01aa75ed71a1/>.

⁸⁸ Josep Borrell, „The Arctic, a key region for the EU and global security“, HR/VP blog, European External Action Service, 03.02.2021, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92500/arctic-key-region-eu-and-global-security_en (vaadatud 14.04.2021).

ettevalmistamisele, mis on kavas heaks kiita käesoleva aasta sügisel.⁸⁹ Strateegiatöö juhindub motost: „Arktikas peaks olema rohkem ELi ja ELis rohkem Arktikat.“⁹⁰ Eeldatavasti suunab uus strateegia ELi panustama senisest enam nendesse valdkondadesse, milles ta juba on aktiivne, ehk keskkonnakaitse, polaaruuringutesse, põlisrahvaste kaitse ning infrastruktuuri, transpordi ja maavarade kasutuse arendamisele lähtuvalt kestlikkuse põhimõttest. Sealjuures ei jää Euroopa kõrvale Arktikas hoogu võtvast geökonomilisest konkurentsist. EL on huvitatud Arktikas leiduvate haruldaste mineraalide, sh muldmetallide kasutusest. Seni impordivad Euroopa riigid neid tehnoloogia arengu seisukohalt kriitilise tähtsusega maavarasid valdavalt Hiinast.⁹¹

EL on püüdnud oma Arktika-poliitikas hõlmata kõiki relevantseid valdkondi, kuid vähene suutlikkus erinevaid poliitikaid ja vahendeid kokku siduda on ELi jaoks üldisem probleem, mis on ilmnunud ka Arktika teemadega seoses. Arktika on ELi jaoks nii sise- kui ka välispoliitiline küsimus, kus lisaks kliimale on olulised energia, maavarade, infrastruktuuri, transpordi, põlisrahvaste ja julgeoleku teemad. ELi pädevused ja otsustusmehhanismid nende teemade osas on erinevad; samuti on erinevad liikmesriikide seisukohad. Uue strateegia üks väljakutseid on leida võimalusi neid valdkondi omavahel rohkem siduda ning Arktika neisse läbiva teemana sisse tuua.

2.8. NATO

Viis Arktika riiki on NATO liikmesriigid. Külma sõja ajal oli Arktika ning eriti Atlandi põhjaosa alliansi liikmete kaitse seisukohalt äärmiselt oluline piirkond. Hiljem ei ole NATO ametlikes strateegiadokumentides Arktika piirkonda eraldi välja toodud. Kuna liikmesriikide

seisukohad lahknevad, puudub praegu kokkulepitud seisukoht NATO rolli suhtes Arktikas. Aastate jooksul on NATOs Arktika teema käsitlemist mõnede liikmesriikide vastuseisu tõttu välditud. Tulenevalt julgeolekuolukorra muutumisest võib aga eeldada ka liikmesriikide hoiakute muutumist. NATO ja Venemaa vahel kasvanud pinged on peegeldumas ka Arktikas. NATO jaoks on

Kuna liikmesriikide seisukohad lahknevad, puudub praegu kokkulepitud seisukoht NATO rolli suhtes Arktikas

Atlandi põhjaosa alati olnud prioriteetne tegevuspiirkond. Põhja-Atlandi nn GIUK koridor, kus kulgeb ühendustee Põhja-Ameerika ja Euroopa vahel, on strateegiliselt ülioluline piirkond, mille kaudu saabusid konflikti korral Euroopasse USA ja Kanada toetusjõud ja kus kulgevad kahe kontinendi vahelised andmesidekaablid. Pärast külma sõja lõppu piirkonna strateegiline tähtsus vähenes ning seetõttu kahanes ka NATO huvi ja aktiivsus. Nüüd on sellele piirkonnale taas rohkem tähelepanu pöörama hakatud.⁹²

2018. aasta Brüsseli tippkohtumine astus samme NATO põhjatiiva julgeoleku tugevdamise suunas.⁹³ Ka 2020. aastal valminud visioonidokument NATO 2030 märgib, et alliansil on roll neis piirkondades, kus kliimamuutused liitlaste julgeolekut mõjutavad. Soovitatakse, et olukorratundlikkus Arktikas ja Kaug-Põhjas peab paranema ja koostamist vajaks vastav strateegia, mis arvestaks laiemalt heidutus- ja kaitseplaane. Samuti soovitatakse alliansi merestrategie kaasaajastamist, pidades silmas uusi ohte Atlandi-ülestele ühendusteedele.⁹⁴

⁸⁹ European Commission High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, *An Integrated European Union Policy for the Arctic* (Joint Communication to the European Parliament and the Council, JOIN (2016) 21 final), (Brussels: European Commission, 2016), https://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/160427_joint-communication-an-integrated-european-union-policy-for-the-arctic_en.pdf.

⁹⁰ Finnish Government, „Opening speech by Prime Minister Antti Rinne at the Arctic Circle Assembly“, 10.10.2019, <https://valtioneuvosto.fi/en/-/10616/opening-speech-by-prime-minister-antti-rinne-at-the-arctic-circle-assembly-10-10> (vaadatud 14.04.2021).

⁹¹ Dolata, *A Balanced Arctic Policy for the EU*, *op.cit.*

⁹² Nicolas Soames, *Evolving Security in the North Atlantic* (Brussels: NATO Parliamentary Assembly, 2019), <https://www.nato-pa.int/document/2019-dsctc-report-evolving-security-north-atlantic-soames-138-dsctc-19-e-fin> (vaadatud 14.04.2021).

⁹³ North Atlantic Treaty Organisation, „Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council“, Brussels, 11.07-12.07.2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#24 (vaadatud 14.04.2021).

⁹⁴ NATO 2030: *United for a New Era*. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO SG, 25 November 2020, https://www.nato.int/nato-static_files/2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (vaadatud 14.04.2021).

Põhjala riigid on muutunud julgeolekuolukorrale reageerinud, tugevdades omavahelist sõjalist koostööd ja suhteid NATOga. NATO on astunud mitmeid praktilisi samme liitlaste kohaloleku suurendamiseks õppuste või vägede rotatsiooni kujul – mere-, õhu- ja maavägede õppused nagu Trident Juncture 2018 või talvesõjajaharjutused Norras Briti, USA ja Hollandi merejalaväelaste osalusel.

2.9. PÕLISRAHVAD

Kõikides Arktika riikides on Island ainukene, mille territooriumil ei ela ajaloolisi põlisrahvaid. Kõikides ülejäänud riikides on põlisrahvaste arv ja staatus erinev, ühine on aga see, et nad tarbivad loodusressursse – marjad, jahiloomad, kalad, mereloomad, jne – enam kui sissesõitnud elanikkond. Peale selle on Arktika põlisrahvad ainukesed rahvad maailmas, kes tegelevad põhjapõdrakasvatusega. Arktika traditsiooniline majandus on unikaalne, sest selle aluseks on enamiku rahvaste puhul põhjapõder – kas metsiku jahiloomana või kodustatud transpordi- ja lihloomana.

Kõikides Arktika riikides on põliselanikel probleeme tööstuse ekspansiooniga, peamiselt maavarasid kaevandavate tööstusharudega nagu nafta- ja gaasitööstus või siis ka kulla, teemantide ja rauamaagi kaevandamine

Tänapäeval on Arktika põlisrahvad reeglina majanduslikult viletsamal järjel ja madalama haridusega kui nende koduriigi teised kodanikud. Johtuvalt viletsamast haridusest on neil raske leida hästi tasustatud töökohti.⁹⁵ Kõikides Arktika riikides on põliselanikel probleeme tööstuse ekspansiooniga, peamiselt maavarasid kaevandavate tööstusharudega nagu nafta- ja gaasitööstus või siis ka kulla, teemantide ja rauamaagi kaevandamine. Üldjuhul maksavad seesugused suurfirmad kohalikele põlisrahvastele kompensatsioone ja finantseerivad koolide, teede või muude

⁹⁵ Ken S. Coates ja Else Grete Broderstad, „Indigenous Peoples of the Arctic: Re-taking Control of the Far North, in Coates“, teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toim. Ken S. Coates ja Carin Holyrod (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020), 9–25; vt ka Anatoly M. Khazanov, *Nomads and the Outside World*. Second Edition (Wisconsin: Wisconsin University Press, 1994).

hoonete ehitamist. Reeglina maavarade kaevandamisega tegelevad ettevõtted kohalike põlisrahvaste esindajaid tööle ei võta. Osalt on see tingitud nende puudulikust haridusest, osalt eelarvamustest.

Kõikides Arktika riikides elavad põlisrahvaste liikmed enamasti väikestes küldes, mis asuvad tihtipeale perifeersedel aladel, kus ühendus ümbritseva maailmaga ei ole alati kõige parem. Erandid on siin Skandinaavia riigid. Venemaal ja Kanadas on paljud sellistest küladest nagu väikesed isoleeritud saared keset tundrat või metsa, kuhu pääseb vaid lennukiga. Just seesuguste külade puhul räägitakse sagedasti toidukõrbest ehk siis raskustest pääseda ligi kvaliteetsele ja mitmekesisele toidule.⁹⁶ Tõsi on see, et pisikeste külade elanikud toituvad tihti väga ühekülselt, kusjuures suure osa tarbitavast toidust hangivad inimesed ise, tegeledes jahi, kalapüügi või korilusega. Siiski on vae arusaam, nagu elaksid kõik Arktika põlisrahvad looduses või eespool mainitud väikestes küldes. Linnaelanikke on ka kõigi Arktika riikide põlisrahvaste seas, kusjuures nende arv on kasvav, kuna noored inimesed ei pöördu sageli pärast õpinguid tagasi kodukülla, vaid jäävad linna.

Põlisrahvaste emakeeleoskus on regiooniti ja rahvati erinev. Siiski on suur osa Arktika põlisrahvaste keeli kas ohustatud või sisuliselt välja surnud. Kõige paremad on lood emakeelega Skandinaavia riikides, kõige halvemad USAs ja Kanadas, kus pikka aega üritati suisa riikliku poliitika raames põlisrahvaid ümberrahvastada ja nende keeli hävitada. Enamikul juhtudel on Arktika põlisrahvad üle läinud dominantühiskonna keelele – USAs ja Kanadas inglise, Venemaal vene keelele jne, ent üksikutel juhtudel ka regiooni mõne teise suurema rahva keelele. Nii näiteks on

⁹⁶ Chantelle Richmond, Marylynn Steckley, Hannah Neufeld, Rachel Kerr, Wilson Bezner ja Brian Dokis, „First Nations Food Environments: Exploring the Role of Place, Income, and Social Connection, Food and Nutrition of Indigenous Peoples“, *Current Developments in Nutrition*, Volume 4, Issue 8 (August 2020), <https://academic.oup.com/cdn/article/4/8/nzaa108/5865693?fbclid=IwAR1oj7Pa5JlC6HLCrUn84zjQaezjPOUeud6bQ-6iarbJxG-AyXZcbocev14> (vaadatud 14.04.2021); Theresa Wright, „10 year study finds ‘extremely high’ rates of First Nations food insecurity“, *Global News*, 06.11.2019, https://globalnews.ca/news/6136161/first-nations-food-insecurity-study/?fbclid=IwAROV1R1pqARBd1VnO5h13p5M4odZ_y8FAmljZbwNHSn24mgYFG1HfK9Dt5 (vaadatud 14.04.2021).

mõned Ida-Siberi rahvad – jukagiirid, evengid – osaliselt üle läinud jakuudi keelele.

Põlisrahvaste emakeeleoskus on regiooniti ja rahvati erinev. Siiski on suur osa Arktika põlisrahvaste keeli kas ohustatud või sisuliselt välja surnud

Kõik Arktika riigid on mingil ajaperioodil tegelenud sunniviisilise paikseks muutmisega, rajades endistele nomaadidele külasid koos koolidega. Nomaade on tänapäeval vaid Venemaal, kus kõige elujõulisemad on Jamali poolsaare neenetsid. Üleminek paiksele eluviisile on muutnud ka põlisrahvaste kultuure. Sellest hoolimata on kultuurikonfliktid jäänud, kummalisel kombel on üks konfliktide allikas erinev arusaam seksuaalsusest ja seksuaalmoraalst.⁹⁷ Arktika põlisrahvad puutuvad isegi tänapäeval kokku diskrimineerimise ja rassismiga. Elu isoleeritud külades kaitseb nende elanikke väga kaua koroonaviiruse leviku eest, ent kui pandeemia lõpuks sellistesse asulatesse jõudis, oli nakatumise kasv kiire.⁹⁸ Põhjuseks on see, et niisuguste asulate elustiil ei soodusta distantsi hoidmist.

Üks asi, mis ühendab Arktika põlisrahvaid, on nende esindusorganisatsioonide tegevus. Seda nimetatakse inglise keeles *indigenous internationalism* ja selline koostöö kujunes välja juba 1990. aastatel ning on väga efektiivne. Enamikku Arktika riikide põlisrahvaid ühendab kuus katusorganisatsiooni – Inuit Circumpolar Council, Saami Council ehk Samiraddi, RAIPON ehk Russian Association of Indigenous Peoples of the North, Aleut International Association, Arctic Athabaskan Council ja Gwich'in Council International. RAIPON on ainukene organisatsioon, mis esindab vaid ühe riigi põlisrahvaid. Teised on riigiülesed, kusjuures kõige rohkem on eri riigid esindatud Saami Nõukogus – nõukogu ühendab Venemaa, Norra, Soome

⁹⁷ Vt näiteks Willem C.E. Rasing, *Too Many People: Order and Nonconformity in Iglulingmiut Social Process* (Nijmegen: Katholieke Universiteit, 1994).

⁹⁸ Vt ka Kat Eschner, „COVID-19 is exposing the food deserts around Native American reservations“, *Popular Science*, 13.07.2020, <https://www.popsoci.com/story/health/native-american-nations-coronavirus-food-security/?fbclid=IwAR3RyCC6JGTGWQVqtCc1zks-PQWbDMO4KFGxtWVKnJasv-FYAoCeeJi90A> (vaadatud 14.04.2021).

ja Rootsi saame – ja Inuiti Tsirkumpolaarses Nõukogus – seal on inuitid Gröönimaalt (Taani), USAst, Kanadast ja Venemaalt.⁹⁹ Kõik need organisatsioonid teevad omavahel tihedat koostööd, aitavad koolitada aktiviste ja korraldavad informatsioonikampaaniaid. Nad kuuluvad Arktika Nõukogusse ning on aktiivsed lobitöös ka teiste rahvusvaheliste organisatsioonide ja erinevate riikide valitsuste juures ÜROni välja.

2.9.1. KANADA JA USA

USA on Arktikas vaid üks osariik, Alaska, kus põliselanikest elavad inuitid (eskimod) ja indiaanlased. USAs kutsutakse põliselanikke *Native peoples*. Kanadas omavad põliselanike staatust indiaanlased, inuitid ja metissid (indiaani-prantsuse segaverelised), keda nimetatakse *First Nations*. USA ja Kanada eripära on see, et põlisrahvaste suhted riigiga on reguleeritud lepingutega ja neil on omad territooriumid (enamasti reservaadid, ehkki Alaskas on nende maade nimetus enamasti *tribal land*), kus maa on hõimu või kogukonna omand ja autonoomne. Seesugustel autonoomsetel territooriumitel on maksuvabastus ja veel mõningaid privileege, nagu maa- ja kinnisvaramaksu puudumine. Mitmed hõimud nii Kanadas kui ka USAs on organiseerinud oma territooriumitel ulatuslikku ettevõtlust, mõningatel juhtudel ka koostöös kaevandus- või energiaettevõtetega maavarade ekspluaterimisel.¹⁰⁰ Ettevõtlusest saadud tulu jääb hõimule. Sellise süsteemi miinuspool on see, et reservaadist lahkumisel ei kehti inimesele enam põliselaniku privileegid.

Kõikidest Arktika põlisrahvastest on Skandinaavia saamide olukord kõige parem

2.9.2. SKANDINAAVIA SAAMID

Soomes, Norras ja Rootsis elavatel saamid on oma esindusorgan ehk Saami parlament. Siiski kehtivad kõigis kolmes riigis erinevad saamide kohta käivad seadused. Nii on Soome

⁹⁹ Gary N. Wilson, „Indigenous Internationalism in the Arctic“, teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toim. Ken S. Coates ja Carin Holyrod (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020), 27–40.

¹⁰⁰ Coates ja Broderstad, „Indigenous Peoples of the Arctic“, 20.

ainukene riik, kus põhjapõdrakasvatus ei ole saamide etniline privileeg, sest sellega tegelevad ka soomlased. Soomes ei ole saamidel põlisrahvast vähemusrahvuse staatus, ent saamid on samad kultuurilised õigused kui soomlastel ja soomerootslastel. Rootsisis on suureks probleemiks see, et põlisrahva staatus on vaid nendel saamidel, kes tegelevad põhjapõdrakasvatusega. Saamid on Skandinaavias olnud tavapäraselt palju konflikte energiakompaniide ja kaevandusettevõtete, ajaloo on ette tulnud isegi relvastatud kokkupõrkeid ja tammide õhkimist. Kõikidest Arktika põlisrahvastest on Skandinaavia saamide olukord kõige parem. Nad saavad riigilt suuri toetusi, riigi rahadega peetakse üleval saami kultuuri keskusi ning ülikoolides saami kultuuri ja keele õppekavasid. Ka on Skandinaavia saamid väga heal tasemel aktivistid ja poliitikud, kes suudavad saamide huve laiemale üldsusele teadvustada ja ka nende eest võidelda.

2.9.3. GRÖÖNIMAA (TAANI)

Gröönimaal elab natukene alla 60 000 inimese, kellest 89% on inuitid. Erinevalt teistest läänemaailma Arktika põlisrahvastest said Gröönimaa inuitid juba 1950ndail täielikud kodanikuõigused, kirjaoskamatus likvideeriti Gröönimaal juba 19. sajandi lõpus, 1950ndate keskel domineerisid inuitid Gröönimaa omavalitsuses.¹⁰¹ Inuitidel on Taanis ametlikult põlisrahva staatus ja kuna nad on Taani kodanikud, laienevad Euroopa Liidu reeglid ja seadused ka Gröönimaale. Inuiti keele läänemurre on Gröönimaal ametlik asjaajamise keel. Taani subsidierib Gröönimaad, et hoida sealset elatusjärge enam-vähem samal tasemel kui Taanis. Paljud Gröönimaa inuitid on migreerunud Taanisse, kus nad sageli töötavad madalalpalgalistel töökohtadel.

Gröönimaa on viimastel aastatel muutunud nii Hiina kui ka USA kaevandusettevõtete huviobjektiks. Kohalikel elanikel on sellega seoses tekkinud kartus looduskeskkonna säilimise pärast. Lisaks on Hiina huvi Gröönimaa vastu põhjustanud Taanis muret sellega kaasneva poliitilise mõju pärast (vt Hiina peatükk).

2.9.4. VENEMAA

Venemaal on Arktika põliselanike staatus väga mitmetest erinevatest teguritest. Põhiseaduse järgi on Venemaa Föderatsioon mitmerahvuseline föderatiivne riik ja 1990ndate keskel võeti vastu seadused, mis garanteerivad vähemusrahvastele kultuuriautonoomia ja õiguse emakeelsele kooliõppele. Põlisrahvaste staatus kajastub Venemaal ka territoriaalsuses, mis on omakorda seotud nõukogudeaegse territoriaalse korraldusega.

Vaid kahel Arktika rahval on oma vabariik – need on jakuudid (Sahha) ja komid. Sahha Vabariigis (Jakuutia) on titulaarrahval domineeriv roll, nende käes on nii poliitiliste struktuuride kui ka majanduse juhtimine. Komid on omaenese vabariigis teisejärgulises rollis. Need vabariigid, nagu ka kogu Venemaa Arktika, on dotatsioonilised, mis tähendab seda, et maavarade kaevandamisest saadavad tulud lähevad Moskvasse ja mingi osa neist tuleb föderaalsete dotatsioonidena tagasi. Jakuutidel on välja arenenud omaekeelne kaasaegne kultuur alates koolivõrgust kuni filmitööstuseni, komidel seda pole.

Järgmine territoriaalse jaotuse tasand on autonoomne ringkond (Korjaki, Neenetsi jne), kus põlisrahvastel on vähem poliitilisi õigusi. Sellest allpoole tulevad rahvusrajoonid ja rahvuskülad. Väga oluline juriidiline veelahe Venemaal on „väikesearvulise põlisrahva staatus“, mille omaette alaliik on Põhja, Siberi ja Kaug-Ida väikesearvuliste põlisrahvaste staatus (*коренные малочисленные народы Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации*). Väikesearvulise rahva staatuse annab see, kui rahvaarv on alla 50 000 inimese. Selliseid rahvaid on umbes kolmekümne ringis ning neile on ette nähtud tasuta arstirohud, ilma eksamiteta vastuvõtt ülikoolidesse ning hulgaliselt küttimise ja kalapüügiga seotud privileege (näiteks õigus küttida väljaspool jahihooaega või kalastada üle normi). Venemaa on ainukene Arktika riik, kus siamaani eksisteerivad elukutselised kütid, kes saavad sellest tegevusest oma peamise sissetuleku. Väikerahvastele on Peterburis Herzeni ülikoolis asutatud spetsiaalne Põhjarahvaste Instituut, kus valmistatakse ette väikerahvaste keelte õpetajaid.

¹⁰¹ Farely Mowat, *Lootusteta rahvas* (Tallinn: Eesti Raamat, 1977), 123–125.

Venemaa Arktika väikerahvastel on erinevates regioonides erinevad probleemid. Ökoloogiliste probleemidega põkkuvad väikerahvad nendes regioonides, kus tegeletakse maavarade aktiivse majandamisega (näiteks Lääne-Siber, Tšukotka, Taimõri poolsaare lääneosa). Teistes regioonides on probleemiks perifeersus ehk äralõigatus muust ühiskonnast. Venemaa Arktikas on võimalik näitena välja tuua edukaid põlisrahvaste ettevõtteid, kes tegelevad põhjapõdrakasvatuse või jahiga (Anna Nerkegi ettevõtte Jamalil, mõningad põhjapõdrakasvatusega tegelevad pereettevõtted Jakuutias), ent sellised ettevõtted on pigem erand. Enamik põlisrahvaste ettevõtteid sõltub riiklikest dotatsioonidest ja majandab ennast suure vaevaga ära. 2018. aastal võeti Venemaal vastu seadus, mis tegi mittevene keelte õppe vabatahtlikuks. Venemaa Arktika väikerahvaste emakeeleoskus ei ole hea ning nüüd valitseb kartus, et paljud vanemad ei saadagi oma lapsi emakeeletundidesse.

Venemaa Arktika väikerahvaste emakeeleoskus ei ole hea ning nüüd valitseb kartus, et paljud vanemad ei saadagi oma lapsi emakeeletundidesse

3. EESTI HUVID JA VÕIMALUSED ARKTIKA REGIOONIS

Eesti huve Arktikas, eriti välispoliitika, julgeoleku ja majanduse vaatest, on varasemalt uuritud väga vähe. Eestis on ka väga vähe eksperte, kes tunneksid Arktika regiooni geopoliitilisi ja majanduslikke arenguid ning Arktika riikide vastavaid strateegiaid. Mainimist väärib RKK uuring 2014. aastast.¹⁰² Tähelepanuväärselt rohkem on meil loodus- ja humanitaarteaduste alast polaarekspertiisi, mis on toetanud Eesti taotlust saada Arktika Nõukogu vaatlejaks ja annab head eeldused panustada regionaalsesse koostöösse. Eesti huvi Arktika julgeolekuolukorra ja majanduslike väljavaadete vastu on viimasel ajal siiski kasvanud.

¹⁰² Matthew Bryza, Oliver Mõru, Kalev Stoicescu ja Natalja Jegorova, *Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia* (Tallinn: International Centre for Defence and Security, 2014), https://icds.ee/wp-content/uploads/2013/ICDS_Report_-_Arctic_2014.pdf (vaadatud 14.04.2021).

Järgnevalt pakume ülevaadet Eesti huvidest ja võimalustest Arktikas, keskendudes julgeoleku, regionaalse koostöö, teadusuuringute, põlisrahvaste kaitse ning transpordi- ja logistika-, IKT-sektori ja kosmosetööstuse valdkondadele.

3.1. ARKTIKAS TOIMUVA MÕJU REGIONAALSELE JULGEOLEKULE JA KAITSEALASELE KOOSTÖÖLE PÕHJALA RIIKIDEGA

Külma sõja ajal oli Arktika oluline strateegilise vastasseisu piirkond. Pärast külma sõja lõppu ja pingete taandumist kaotas Arktika piirkond oma strateegilise tähenduse. See lõi omakorda uued võimalused Arktika riikide omavaheliseks koostööks, mis põhines nende vastastikustel kokkulepetel ja rahvusvahelisel õigusel. Julgeolekuküsimused kui väheolulised jäeti taotluslikult kõrvale. Arktika-väliste riikide huvi piirkonnas oli vähene.

Arktika regiooni strateegilise tähtsuse kasv viimastel aastatel on toonud kaasa geopoliitilisi pingeid, kuna piirkonna rannikuriikide jaoks on nende territoriaalne suveräänsus esmatähtis küsimus. Arktikas lisab pingeid ka suurriikide kasvav vastasseis ja Vene–Lääne suhete halvenemine laiemalt, eriti pärast 2014. aasta Ukraina sündmusi.

Nagu ülal kirjeldatud, Arktika militariseerub ja suurim sõjaline jõud on seal Venemaa, kes on märkimisväärselt suurendanud oma sõjalist kohalolekut eelkõige strateegilise tuumavastulöögivõimekuse kaitseks Koola poolsaare ümbruses. Arktika on Vene laevastiku jaoks prioriteetne piirkond.¹⁰³ Ka hiljuti heaks kiidetud Venemaa Arktika-strateegia dokument rõhutab sõjalise julgeoleku ja kaitseteemade olulisust.¹⁰⁴

Vaatamata pingete kasvule hinnatakse otsese sõjalise konflikti tekkimise ohtu Arktikas vähenäoliseks, kuid samas peetakse võimalikuks, et teravnenud vastasseis mõnes teises piirkonnas võib kanduda üle ka Põhjalasse.

¹⁰³ „Russia sees Arctic as naval priority“, *BBC*.

¹⁰⁴ Elena Klimentko, „Russia’s new Arctic policy document signals continuity rather than change“, SIPRI Commentary, Stockholm International Peace Institute, 06.04.2020, <https://www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change> (vaadatud 14.04.2021).

Arktika riikide omavahelised pinged, näiteks vaidlus mandrilava üle, võivad aga toimida konfliktiks võimendajatena.¹⁰⁵

Kuigi julgeolekuolukord Arktikas on muutunud, puudub sobiv valitsustevaheline formaat selle arutamiseks

Kuigi julgeolekuolukord Arktikas on muutunud, puudub sobiv valitsustevaheline formaat selle arutamiseks. Kuna piirkonna riikide jaoks on teema aina olulisem, on viimasel kümnendil loodud mitteformaalseid foorumeid, kus Arktikast huvitatud riigid saavad sõjalis-poliitilisi ja sõjalisi küsimusi arutada. 2011. aastal loodi USA Euroopa Väejuhatus ja Norra algatusel kõrgemate ohvitseride tasemel kogunev Arktika Julgeolekujõudude Ümarlaud (ASFR), kuhu kutsuti Arktika riikide (sh Venemaa) ja mõnede NATO liikmesriikide esindajad. Alates 2014. aastast on Venemaa osalemine peatunud, kuid ümarlaud tegutseb edasi ASFR põhjatiiva formaadis, kus peale alliansi liikmete osalevad ka Soome ja Rootsi. Eesti sellesse formaati kaasatud ole. Põhja-Atlandi julgeolekut tähtsaks pidava Suurbritannia algatusel kogunes 2010. aastal nn Põhja Grupp (The Northern Group), mille raames kohtuvad regulaarselt 11 riigi kaitseministrid, sh Balti riikide ministrid. Põhja Grupi liikmete tihedama sõjalise koostöö eesmärgil loodi 2015. aastal, samuti Suurbritannia juhtimisel, Joint Expeditionary Force (JEF), kus osaleb ka Eesti.¹⁰⁶

2009. aastal loidi Põhjamaad poliitilise ja sõjalise koostöö raamistiku NORDEFECO, mille algne eesmärk oli tugevdada selles osalevate riikide kaitsevõimekust kuluefektiivsete ühiste lahenduste kaudu. Alates 2014. aastast on koostööd ajendanud otsesed julgeolekuväljakutsed Põhjalas ja Läänemere piirkonnas.¹⁰⁷ NORDEFECO on mugav koostöövorm, mille raames tekivad võimalikud praktilised kahe-

või mitmepoolsed koostööprojektid. Samuti sobib see foorum laiemaks aruteluks Põhja-Euroopa julgeoleku teemal ja annab võimaluse tegevuste koordineerimiseks. Põhja Grupi ja NORDEFECO ministrite tasemel kohtumisi on korraldatud ka paralleelselt; seal on võimalik arutada kõrgel tasemel aktuaalsete sõjalis-poliitiliste teemade üle ka formaalivälise osalejatega nagu USA kaitse-minister või NATO peasekretär. NORDEFECO visioon näeb ette ka dialoogi ja koostööd Balti riikidega sellistes valdkondades nagu õppused, väljaõpe, relvastus, planeerimine jm. Arktika ja selle sõjaline julgeolek saaks olla teema, mida selles koostööformaadis silmas pidada.¹⁰⁸ Mitmed NORDEFECO sõjalise koostöö projektid jäävad aga Eesti jaoks piiratud ressursside tõttu kättesaamatuks.¹⁰⁹

Kuna Arktika Euroopa-osa, Põhja-Atlandi ja Läänemere piirkond on julgeoleku seisukohalt tihedalt seotud, on Eesti jaoks esmatähtis Arktika julgeoleku teemade arutamise formaat NATO

Kuna Arktika Euroopa-osa, Põhja-Atlandi ja Läänemere piirkond on julgeoleku seisukohalt tihedalt seotud, on vaatamata mitteformaalsete dialoogiraamistike olemasolule Eesti jaoks esmatähtis Arktika julgeoleku teemade arutamise formaat NATO. Eesti võiks olla huvitatud sellest, et alliansi fookus oleks senisest rohkem Arktikale ja eriti Põhja-Atlandile suunatud. See oleks kooskõlas ka alliansi 360-kraadise lähenemisega. USA võimalus toetada Euroopat üle Põhja-Atlandi on oluline osa NATO usutavast heidutusest.¹¹⁰ Mõnede ekspertide poolt esile tõstetud risk, et suurem tähelepanu Kaug-Põhjale saaks teoks Läänemere piirkonna arvelt, on väike, sest piirkonnad on strateegiliselt seotud. NATO suurem tähelepanu Arktika regioonile saab aga võimalikuks siis, kui liitlaste erimeelsused põhjatiiva prioriteetsuse osas on ületatud. Kindlasti peaks Eesti edaspidigi kasutama

¹⁰⁵ Intervjuu kaitsepoliitika eksperdigaga.

¹⁰⁶ Tomas Jermalavičius ja Eerik Marmei, „The Baltic Region“, teoses *Security in Northern Europe: Deterrence, Defence and Dialogue* (Whitehall Paper 93), toim. John Andreas Olsen (London: Royal United Services Institute, 2018), 23–36.

¹⁰⁷ Håkon Lunde Saxi ja Karsten Friis, „After Crimea. The Future of Nordic Defence Cooperation“, NUPI Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs, 2018, https://www.researchgate.net/publication/327040031_After_Crimea_The_future_of_Nordic_Defence_Cooperation_Policy_Brief (vaadatud 14.04.2021).

¹⁰⁸ Pauli Järvenpää, „NORDEFECO: Love in a Cold Climate?“, ICDS Analysis, International Centre for Defence and Security, aprill 2017. a., https://icds.ee/wp-content/uploads/2017/ICDS_Analysis-NORDEFECO-Pauli_Jarvenpaa-April_2017.pdf (vaadatud 14.04.2021).

¹⁰⁹ Intervjuu kaitsepoliitika eksperdigaga.

¹¹⁰ Conley ja Rahbek-Clemmensen, „On Thin Ice“.

võimalusi kaitsekoostöökaks Arktikast huvitatud alliansi liikmetega nagu Suurbritannia, USA, Hollandi ja loomulikult Põhjala riigid.

3.2. EESTI OSALUS JA VÕIMALUSED MÕJUTADA ARENGUID ARKTIKAS LÄBI REGIONAALSE KOOSTÖÖ

Nagu ülal mainitud, on Arktikat puudutava rahvusvahelise koostöö ja regiooni haldamise keskmes Arktika Nõukogu, mis kujutab endast ainulaadset moodustist rahvusvahelises poliitikas.

Riikide huvi taotleda Arktika Nõukogu vaatejastaatust on kasvanud, ent samas on kasvanud ka täisliikmete soov põhjalikult kaaluda uute vaatejate vastuvõtmise plusse ja miinuseid

Mida rohkem Arktika avaneb ja mida enam piirkonna tähendus maailma jaoks kasvab, seda enam kasvab Arktika-välise riikide huvi osaleda nõukogu töös. Mõnel vaatejariigil on tekkinud raskusi senise Arktika haldamis-mudeliga leppimisel. Mõned neist taotlevad mõjukamat staatust, ent kuna Arktika riikidel on privilegeeritud roll Arktikas toimuva suunamisel, siis on vähetõenäoline, et nad ise oleksid valmis senist haldusformaati muutma. Kuna riikide huvi Arktika vastu on kasvamas, ei ole tulevikus välistatud vaidlused, kas praegune haldusrežiim on piisav, et tasakaalustada Arktika riikide ja piirkonnavälise riikide strateegilisi huvisid.¹¹¹ Muuhulgas on USA selgelt välistanud mitte-Arktika riikide suurema rolli Arktika senises haldamisrežiimis.¹¹² Riikide huvi taotleda Arktika Nõukogu vaatejastaatust on kasvanud, ent samas on kasvanud ka täisliikmete soov põhjalikult kaaluda uute vaatejate vastuvõtmise plusse ja miinuseid ning eeldada vaatejatel konkreetset panust Arktika regiooni haldamisse.

¹¹¹ Marc Lanteigne, „Inside, Outside, Upside Down“, teoses *The Arctic and World Order*, toim. Kristina Spohr ja Daniel S. Hamilton (Washington, DC: Johns Hopkins University, 2020), 379–404, <https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2020/12/The-Arctic-and-World-Order-ch16.pdf> (vaadatud 14.04.2021).

¹¹² „US rejects interference by non-Arctic countries in polar region: official“, *Arctic Today*, 03.05.2019, <https://www.arctictoday.com/u-s-rejects-interference-by-non-arctic-countries-in-polar-region-official/> (vaadatud 14.04.2021).

Eestil kui Arktika-välisel riigil puuduvad seega otsesed võimalused mõjutada Arktikas toimuvat. Küll on selleks kaudseid võimalusi.

Vaatlejastaatus Arktika Nõukogus annaks Eestile võimaluse pääseda sammu võrra lähemale piirkonna peamisele rahvusvahelisele foorumile. Vaatejatel ei ole Arktika Nõukogus sõna- või otsustusõigust. Vaatejatel eeldatakse, et nad suunavad oma huve ja poliitikaid töögruppide kaudu. Nad saavad panustada aruteludesse töögrupi tasandil, teha ettepanekuid liikmesriikide kaudu ja esitada kirjalikke avaldusi ministrite kohtumistele. Vaatejad saavad osaleda teadusliku ekspertiisi, infovahetuse ja rahaliste panuste näol.¹¹³

Teaduslik uurimistöö Arktikas on see valdkond, mille kaudu Eesti saaks panustada Arktika Nõukogu töösse. Sellel oleks väljund ka Eesti majandusse. Muutused Arktika keskkonnas mõjutavad mitmekülgset Läänemere piirkonda. Nende protsesside tundmine annaks majanduslikke võimalusi nii Eestis (näiteks energeetika ja transpordi valdkonnas) kui ka piirkonnas laiemalt ning sellega suurendaks Eesti oma nähtavust regioonis. Arktika Nõukogu vaatejastaatus annaks Eesti teadlastele senisest paremad võimalused osaleda rahvusvahelistes uurimisprojektides, rakendada ja tugevdada Eesti arvestatavat ekspertiisi (vt täpsemalt allpool).

Samuti annaks Arktika Nõukogu vaatejastaatus Eesti välispoliitikale uue väljundi, mis aitaks tugevdada Eesti rahvusvahelist võrgustumist ja kuvandit ning suurendada nähtavust. Arktika regiooni strateegilise kaalu kasv lisab loomulikult ka Arktika Nõukogule kui kõrgetasemelisele rahvusvahelisele foorumile olulisust. Arktika Nõukogu liikmed on (erineval moel) Eesti jaoks äärmiselt olulised riigid, kellega Eesti saaks lisavõimaluse suhteid tugevdada. Nõukogu liikmete ootused ja huvid Eesti suhtes on mõistagi väga erinevad. USA näeb Eestis partnerit, kes jagab ja toetab USA vaadet regiooni julgeolekule – mis aga ei kuulu Arktika Nõukogu käsitletavate temade

¹¹³ Arctic Council, „Recommendation of the Arctic Council Deputy Foreign Ministers“, Stockholm, 14.05.2012, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/805/EDOC-%231188-v1-ACDMMSE02_Stockholm_2012_Deputy_Ministers_Observer_Recommendation.PDF (vaadatud 14.04.2021).

hulka.¹¹⁴ Eesti peaks kindlasti olema huvitatud sellest, et USA, kes on Arktika Nõukogu liige ning kellega meil on piirkonnas kattuvaid huvisid, huvituks Arktikast senisest enam. Põhjala riikidele pakub eelkõige huvi Eesti võime reaalselt Arktika Nõukogu tegevusse panustada, nt läbi põlisrahvaste olude tundmise ja parandamise või kliimamuutusi puudutavate teadusuuringute.

Põhjala riikidele pakub eelkõige huvi Eesti võime reaalselt Arktika Nõukogu tegevusse panustada, nt läbi põlisrahvaste olude tundmise ja parandamise või kliimamuutusi puudutavate teadusuuringute

Omaette küsimus on Eesti aktiivsema Arktika-koostöö võimalik mõju suhetele Venemaaga. Eesti teadusalane kogemus ja kompetents keskendub just Venemaa Arktikale, kus Venemaa ja Lääne vaheliste poliitiliste pingete kasv on raskendanud rahvusvahelist teaduskoostööd. Samas rõhutavad Põhjala riigid üha Arktika Nõukogu tähtsust foorumina, mille raames tehakse venelastega praktilist ja head koostööd vaatamata Venemaa agressiivsele käitumisele ja negatiivsele mõjule, mida see avaldab regionaalsele julgeolekule. Kindlasti ei lahenda regionaalne koostöö strateegilist vastasseisu Venemaa ja Lääne vahel, kuid ka Eestile võib osalus Arktika Nõukogu tegevuses siiski pakkuda üht positiivsemat areeni, kus Venemaaga suhelda ja koostööd teha.

On selge, et julgeolekuteemaga tuleb Arktika regionaalse koostöö kontekstis ettevaatlikult ümber käia. Nagu ülal öeldud, on Eesti huvides tugevdada NATO panustamist Arktika regioonis ja osaleda NATO raames Arktika julgeolekut puudutavates aruteludes. Eestile on väga oluline tähelepanelikult jälgida ja hinnata Arktika arengute mõju meie julgeolekule ning otsida sobivaid formaate, et liitlaste ja partneritega neid küsimusi arutada ja koostööd tugevdada. Samas peab Eesti arvestama sellega, et enamik Arktika riike soovib endiselt

hoida julgeolekuteema eraldi ja eemal praktilisest regionaalsest koostööst – mis ei tähenda seda, et Arktika julgeolek ei oleks neile riikidele kasvava tähtsusega küsimus. Eesti panus Arktika regionaalsesse koostöösse ja Eesti huvi Arktika julgeoleku vastu on niisiis kaks eraldi teemat, mida on mõistlik üksteisest lahus hoida.

Eli liikmesriigina peaks Eesti toetama ja ongi toetanud seda, et EL pööraks Arktikale senisest enam tähelepanu. Eli uues Arktika-strateegia dokumendis võiks kajastuda ka Eesti nägemus. Kuna EL on teadusliku uurimistegevuse suurrahastaja Arktikas, peaks Eesti selle kaudu tekkivaid võimalusi paremini ära kasutama. Eesti Arktika-strateegia looks selleks paremad eeldused.

Koostöö Põhjamaadega on üks võimalus Arktika teemasid arutada – kas kahepoolselt või muudes formaatides, näiteks NB8. Siinkohal on mõistlik arvestada, et kuna Põhjamaad on Arktika riigid, ei pruugi alati olla nendepoolset valmisolekut või huvi ringist välja jäävate riikidega piirkonna teemasid sügavuti käsitleda.

Eesti panus Arktika regionaalsesse koostöösse ja Eesti huvi Arktika julgeoleku vastu on niisiis kaks eraldi teemat, mida on mõistlik üksteisest lahus hoida

3.3. EESTI OSALEMINE TEADUS- JA ARENDUSTEGEVUSES NING KLIIMAUURINGUTES

Kõik intervjueeritud eksperdid olid veendunud, et ainukene konkreetne Eesti panus Arktika arengusse saab võimalikuks läbi teadus- ja kultuurialase koostöö, muuks Eestil võimekust lihtsalt pole. Kui vaadata sotsiaal- ja humanitaarteaduste poole, siis praeguseks on Eesti teadlastel etnoloogia, folkloristika ja keeleteaduse vallas kujunenud välja aastakümnete pikkune uurimis- ja koostöötraditsioon just Venemaa Arktikas. Tinglikult võib eestlaste Arktika-alase uurimistöo alguseks pidada Teise maailmasõja keskpaika, kui Paul Ariste leidis Saksa okupatsiooni aegsest Tartu-lähedasest nõukogude sõjavangide laagrist mõned soome-

¹¹⁴ Luke Coffey ja Daniel Kochis, „Why the U.S. Should Support Arctic Council Observer Status for Estonia“, Issue Brief No. 6040, Heritage Foundation, 19.01.2021, <https://www.heritage.org/sites/default/files/2021-01/IB6040.pdf> (vaadatud 14.04.2021).

ugri päritolu sõdurid ja saavutas loa kasutada neid keelejuhtidena.

Praeguseks on Eesti teadlastel etnoloogia, folkloristika ja keeleteaduse vallas kujunenud välja aastakümnete pikkune uurimis- ja koostöötraditsioon just Venemaa Arktikas

Eesti etnoloogid, folkloristid ja keeleteadlased on teinud uurimistööd üle terve Venemaa Arktika ning praeguseks on olemas rida inimesi, kes on teinud välitöid Tšukotkast Jamali poolsaareni. Huvitaval kombel pole eestlased teinud uurimistöid Koola poolsaarel. Väljaspool Venemaa Arktikat Eesti humanitaar- ja sotsiaal- teadlased praktiliselt uurimistööd teinud ei ole. On olnud mõningaid Tallinna Ülikooli jätkudoktoreid, kes on teinud uurimistööd ka Skandinaavias, ent otseselt Arktika-suunalist fookust väljaspool Tartu Ülikooli ei eksisteeri. Tartu Ülikool on väljaspool Venemaad kõige suurema Siberi-uurijate kontsentratsiooniga teadusasutus maailmas. Etnolooge, kes on Venemaa Arktika erinevates osades uurimistööd teinud, on kümnekond. Sinna lisanduksid folkloristid ja lingvistid.

Eesti teadlastel on kujunenud välja pikaajalised suhted Venemaa kolleegidega nii Moskvas, Peterburis kui ka muudes regioonides. Eesti teadlasi teatakse Venemaal hästi ja mõned neist on tuntud ka rahvusvaheliselt. Venemaa eestlaste kõrval on Venemaal uuritud peamiselt erinevaid Arktika põlisrahvaid, rõhuasetus on olnud soome-ugri rahvastel.

Eesti teadlaste koostöö Venemaa teadlastega sõltub suuresti Moskvast tulevatest juhustest, mis üha enam piiravad ja kohati takistavad rahvusvahelist teaduskoostööd

Arktikat uurivate humanitaar- ja sotsiaal- teaduste suureks probleemiks on praegu riikliku toe, ennekõike finantsilise toe puudumine. Sellest johtuvalt on noorte teadlaste juurdekasv olematu, ehkki huvitatuid oleks. Pole lihtsalt võimalusi, et rahastada uurimisreise Arktikasse ja Venemaal viibimist keelepraktika eesmärgil. Teine probleem on see, et Eesti teadlaste koostöö Venemaa teadlastega sõltub suuresti

Moskvast tulevatest juhustest, mis üha enam piiravad ja kohati takistavad rahvusvahelist teaduskoostööd. On olemas mõningad eraülikoolid – näiteks Sankt Peterburi Euroopa Ülikool –, keda Venemaa Teaduste Akadeemia ja ka Venemaa valitsuse otsesed või varjatud käsud ei mõjuta, ent praegusega võivad koostöömudelid üleöö muutuda. Siia lisandub see, et piiritsoonis uurimistööd tegevate teadlaste töö sõltub otseselt Venemaa partnerite tahtest neile piiritsooni lubasid anda. Praeguseks on ka viisarežiim Venemaal karmistunud, mistõttu konverentsidel ja uurimistööl tohib nüüd käia vaid teadusviisiga.

Kõigest hoolimata on Eesti sotsiaal- ja humanitaarteadlaste Arktika-alased teadmised soliidsed ja nad saaksid nõustada nii ministeeriume kui ka Riigikogu väliskomisjoni. Väljaspool teadus- ja hõimuliikumise ringkondi on Arktika-alane kompetents Eestis rudimentaarne. Eesti teadlastel on head sidemed Arktikat uurivate teadlastega üle terve maailma. Seetõttu on lihtne leida partnereid uurimisprojektidesse, koguda kokku uusimaid uurimistulemusi ning rakendada kogutud teadmisi teiste arktiliste ringkondade uurimisel. Probleemiks on Eesti teaduse perifeersus rahvusvahelises mastaabis, mis pärsib teadlaste osalust teiste riikide algatatud projektides. Perifeersuse vastu võitlemisel saab riik palju ära teha.

Eesti reaalteadlaste Arktika-alane kompetents ulatub põhjaveeuuringutest kuni atmosfääri- nähtuste uurimiseni. Kõige pikema traditsiooniga kesk-konnauuringute valdkond on isotooppaleoklimatoloogia (mis sai alguse ENSVs), kus jääpuursüdamiku isotoopvariatsioonide interpreteerimisel on võimalik vaadelda globaalseid kliima- ja keskkonnamuutusi polaaralade jääkilpides sadade tuhandete aastate vältel.

Kliimauuringute puhul on oluline pikaegne vaatlusprotsess, mille teevad kulukaks nii rasketesse kliimaoludesse kui ka mere- sügavustesse sobilikud seireseadmed ning nende energiaga varustamine, sest polaaröös päikesepaneelid ei tööta.

Eesti teadlased on panustanud Arktika uurimisse, pakkudes konkreetseid lahendusi

keskkonnauuringute tegemiseks rasketes oludes. Eestis välja töötatud biorobotite abil on uuritud liustike sulamise vett ja hoovusi.

Eesti teadlased on panustanud Arktika uurimisse, pakkudes konkreetseid lahendusi keskkonnauuringute tegemiseks rasketes oludes

Arktika teaduskoostöös on lihtsam osaleda, kui pakutakse konkreetseid lahendusi sealsetele probleemidele, näiteks toimivaid prototüüpe keskkonnaseireks. Eestis on teadlaste ja erasektori koostöös loodud autonoomne mõõteseadaine Lainepoiss, mis oma tükihinnaga 5000 € on 10 korda konkurentidest odavam. Keskkonnaseireks tuleb aga kasutada palju selliseid andureid pika aja jooksul, mis teeb keskkonnamonitoringu kulukaks. Alati ei pea lisandväärtuse tekitamiseks Arktikas kohapeal olema. Kliimamuutuste uurimine on interdistsiplinaarne ja selles põimuvad kosmose- ja digitehnoloogia, suurandmed ja tehisintellekt, mis on ka Eestis kuulutatud prioriteetseteks valdkondadeks. Taltech Meresüsteemide Instituut (MSI), Tõravere observatoorium ja ka teised kosmosesektoris tegutsevad Eesti asutused ja ettevõtted loovad ELi Maa seire ja jälgimise programmi Copernicus kogutud andmete põhjal väikese omakuluga suure lisandväärtusega tooteid ja teenuseid, mille rakendamise kasutegur Arktikas on suur ega eelda Eesti teadlastelt kulukat kohalviibimist. Eesti teadlaste, ettevõtete ja riigiasutuste loodud Läänemere jääseiresüsteemi vastu tunnevad huvi ka Soome kolleegid, sest Eesti andmetöötlus ja modelleerimine on eesrindlikud.

Keskkonnauuringutel on ka otsene majanduslik väljund. Jääseire vaatlusandmete põhjal tehtud navigatsiooniotsused võimaldavad aastas kokku hoida sadu tuhandeid eurosid kasvõi Eestis kasutuses olevate parvlaevade kütusekulu pealt. Samuti on keskkonnaseire oluline sadamaehituse ja -kindlustuse seisukohast. Lisaks on Arktika keskkonnamuutuste uurimine oluline Eesti energeetika planeerimise seisukohast, sest tuulerežiimi muutused mõjutavad otseselt tuuleparkide tootlikkust (sama kehtib

laineenergia kohta). Norra on põhjalikult uurinud maavarasid Barentsi meres kuni Venemaa territoriaalveteni, kuid põhjapoolsed alad on suuresti uurimata. Peamiseks põhjuseks maavarade kättesaadavus lõuna pool, mistõttu pole veel otsest survet kaevandada rasketes põhjapoolsetes tingimustes. Norra gaasi ja nafta puurimine on aja jooksul liikunud põhja poole ja tänapäeval leiab see aset juba Teravmägede külje all Barentsi meres. Teravmägedel liigutakse keskkonda kahjustavate tegevuste sulgemise suunas, et vältida lepinguliste riikide nõudmisi kaevandamiseks.

Uuringu raames intervjueritud teadlased olid teaduskoostöö osas Hiinaga eriarvamusel. Selles kas ei nähtud mingid ohtu või toodi peamise ohuna esile intellektuaalomandi vargust näiteks prototüüpide kopeerimisel. Lisaks Hiinale pidi tööstusspionaažiga tegelema ka Venemaa. Samuti on tunda Hiina survet ülikoolidele, kuhu tuleb vahetpidamata pakkumisi koostööks Arktikas. Üldiselt suhtutakse teaduskoostöösse Hiinaga skepsisega. Teravmägedel, Ny-Ålesundis on esindatud ka Hiina Kollase jõe nimeline uurimisjaam, kus kõrgajal võib toimetada isegi 200 Hiina teadusrühma liiget. Teadlaskonna hulgas koordineeritakse tööd Ny-Ålesund Science Managers Committee (NySMAC) kaudu, kuid rahvusvahelisest seltskonnast on ainult Hiina teadurid tõrksad selles formaadis osalemise suhtes ega taha jagada infot oma tegevuse kohta.

Ühiselt muretsetakse Arktika ja polaarauuringute kompetentsi kadumise pärast, sest valdkonda pole aastaid rahastatud ja tänapäeval tegutsevad Eesti teadlased enamasti välisriikide teadusasutuste ja ülikoolide koosseisus või rahastusel

Eesti polaarauuringute teadlased on ühel meelel, et polaarauuringud on olulised teadlikkuse seisukohast, et Eestis oleks inimesi, kes tunneksid valdkonda süviti ja oleksid arengutega kursis ning toetaksid poliitikakujundajaid, et rääkida kaasa ELi Arktika- ja kliimapolitiikas. Samuti on teaduspõhine kompetents tõsiseltvõetavuse kriteeriumiks Arktika Nõukogus.

Ühiselt muretsetakse ka Arktika ja polaar-uringute kompetentsi kadumise pärast, sest valdkonda pole aastaid rahastatud ja tänapäeval tegutsevad Eesti teadlased enamasti välisriikide teadusasutuste ja ülikoolide koosseisus või rahastusel. Mitmes intervjuus toodi välja, et Eestil oleks vaja laiapõhjalist Arktika-strateegiat nagu Norral, mis sisaldaks transporti, keskkonnaseiret, energeetikat ja maavarasid ning oleks toetatud ka rahastusega. Positiivsena tõsteti esile, et Eesti Polaarklubi on toonud polaaruringute juurde gümnasiste, kes üleriiklikul olümpiaadil üles näidatud teadmiste põhjal on saanud, osaliselt tänu annetustele, osaleda välitöödel Arktikas.¹¹⁵

Polaarteadlased näevad Eesti teadmistepõhisele majandusele väljundit ka puitelamute ehituses, kus kerged ilmastikukindlad majad oleksid suurepäraseks alternatiiviks kivimajadele, mida ei sobi rajada igikeltsale. Intervjuudes mainiti ära ka laevaehitus, kus juba praegu on Eesti ettevõtted Soome partneritele allhankijaks, ning digitehnoloogiad ja personaalmeditsiin, tänu millele on võimalik muuta teenused inimestele kättesaadavamaks.

3.4. EESTI ROLL ARKTIKA PÖLISRAHVASTE ÕIGUSTE KAITSMISEL

Eestis on pikaajaline traditsioon uurida ennekõike Venemaa Arktika põlisrahvaid ja eriti soome-ugri rahvaid. Lisaks sellele on Eestis suurim Arktika rahvaste geenivaramu.

Eesti teadlaste ja aktivistide tegevusel on oma pluss- ja miinuspool. Pikaajaline Siberi põlisrahvaste uurimine on aidanud koguda soliidseid ja mitmekülgeid teadmisi. Teisalt sõltub nende teadmiste rakendamine reaalelus ja edasine uurimistöö paljuski Venemaa Föderatsioonist.

Eesti teadlased orienteeruvad hästi Venemaa poliitilises kliimas ja jälgivad just Arktikat puudutavaid arenguid. Nad on hästi informeeritud olukorrast just nüüd ja täna. Eesti teadlased suudavad olla suurepäraseks

sillapeadeks erinevatele rahvusvahelistele Arktika põlisrahvastele suunatud projektidele, olgu need siis rakenduslikud või teaduslikud. Teadlastel on väga mitmekülgsed sidemed ja kui on vaja tegeleda projektidega tundmatus regioonis, on alati võimalik leida vajalikke kontakte Venemaa kolleegide abil. Etnoloogid ja folkloristid tunnevad kohalikke kombeid ja käitumiskoodi ning kohati ka keeli. Põhjas on tundmatutel inimestel raske kohalikega kontakti saavutada ja ühist keelt leida. Kui kohalikke kaasata ei õnnestu, on kõikvõimalikud projektid juba ette läbikukkumisele määratud.

Eesti teadlased suudavad olla suurepäraseks sillapeadeks erinevatele rahvusvahelistele Arktika põlisrahvastele suunatud projektidele, olgu need siis rakenduslikud või teaduslikud

Peale põliselanike tunnevad teadlased ka regioonide infrastruktuuri, majandust ja kliimat. Nad omavad reeglina tutvusi ka kohalikes teadusasutustes, ülikoolides ja isegi administratsioonis; kõik see aitab bürokraatiaga toime tulla. Neid teadmisi on vaja erinevate projektide ettevalmistamisel. Tänu pikaajalisele koostööle suudavad etnoloogid ja folkloristid fikseerida näiteks kliimamuutusi. Kütikultuuride uurimisel puutuvad teadlased kokku flora-, fauna- ja kliimamuutustega põhjarahvaste territooriumil, sellest räägivad kohalikud elanikud (näiteks, et on ilmunud uued looma- või linnuliigid või siis on puud hakanud kiiremini kasvama).

Lisaks eksisteerib Eestis MTÜ Fenno-Ugria Asutus, kes suhtleb aktiivselt soome-ugri rahvastega nii Venemaal kui ka mujal. Korraldatakse hõimupäeviningorganiseeritakse kultuurivahetust, osaletakse ka ise soome-ugri rahvaste festivalidel Venemaa eri regioonides ja muudel kultuuriüritustel. MTÜl on oluline roll Haridus- ja Teadusministeeriumi hõimurahvaste programmi kureerimisel. Selle programmi raames luuakse soome-ugri päritolu tudengitele Eesti ülikoolides õppimise võimalus. Seni on enam kui 180 hõimurahvaste esindajal olnud võimalus õppida Eesti ülikoolides. MTÜ ise väidab, et programmil on olnud oma panus ka Venemaa soome-ugri rahvaste kodanikuühiskonna algatuste loomisel. Praegu on kinnitamisel programm ajavahemikuks 2021–2027. MTÜl on laialdased kontaktid Venemaal, hea ülevaade põlis-

¹¹⁵ Eesti Polaarklubi tegutseb Eesti Meremuuseumi juures, see ühendab Arktika ja Antarktika uurijaid ning uurimisteamaks on Eesti polaaruringute ja -merenduse ajalugu.

Pilt 2. Lõunapaus. Põhjakakuudid. Saidõ küla, Jakuutia. 2014. aasta

Autor: Aimar Ventsel.

rahvaste olukorrast ja nad on ka kohalike seas tuntud. Probleemiks on see, et ametlikult pole MTÜ Venemaal sugugi heas nimekirjas. Hõimurahvaste programmi on süüdistatud Venemaal selles, et ta soodustab ajude väljavoolu. Ka kipub MTÜ koostööd nende Venemaa põlisrahvaste ühendustega, mis on pigem opositsioonilistel positsioonidel. Kõigest hoolimata ei saa eitada, et uurimisprojektide puhul võib MTÜ osutada heaks kohaks, kust hankida informatsiooni ja küsida kontakte.

3.5. VÕIMALUSED JA OHUD EESTI TRANSPORDI- JA LOGISTIKASEKTORIS TULENEVALT PÕHJA-MERETEE KASUTUSELEVÕTUST

Logistikasektori eksperdid leidsid, et Põhja-merete kaubatee pakub tulevikus võimalikku alternatiivi Lõuna kaubateele, kuid ei uskunud, et see võiks asendada lõunasuunalist liiklust, eriti konteinervedusid. Täna veetakse Põhja-merete kaudu toormaterjali ja seal navigeerimise muudavad ohtlikuks rasked jääolud, kitsad väinad, madal sügavus ja

toetava taristu puudumine. Lisaks rasketele oludele on Põhja-Jäämerd läbiv transiit kulukas ja suure riskiga ettevõtmine, sest seal seilavad laevad peavad omama kõrget jääklassi, et neid õnnestuks kindlustada.

Täna veetakse Põhja-merete kaudu toormaterjali ja seal navigeerimise muudavad ohtlikuks rasked jääolud, kitsad väinad, madal sügavus ja toetava taristu puudumine

Põhja-Siiditee mõttekus Eesti jaoks sõltub intervjueeritud eksperdi sõnul selle osadest: Talsinki tunnelist ja Kirkenesi ühendusest Soome raudteevõrguga, sest vastasel juhul säilib ümberlaadimise probleem. Samas oli teine ekspert skeptiline nende projektide eestvedaja Peter Vesterbacka ja tundmatu Hiina rahastaja suhtes. Sellest hoolimata leidis ta, et projekti teostamiseks vajalikke uuringuid tasuks teha ja soovitas alternatiivina Hiina partneritele vaadata Jaapani poole, kellega Eestit seovad ka ühised väärtused.

Lisaks mainis ta, et Hiina on tuntud selle poolest, et karistab poliitilisi eksimusi majandussanktsioonidega, aga kuna Eesti majandussuhted Hiinaga on marginaalsed, siis otsest põhjust väärtuspõhisteks kompromissideks ei ole. Samas pole Hiinal teenimisvõimalusega ahvatledes raske värvata ministreid lobiteenust osutama ja ka transiidisektor pole selle eest kaitstud. Transiidisektoris kutsutakse selliseid ärimehi „helesinise toru ihalejateks“, sest neil pole vahet, kellega äri ajada. Selles sektoris on palju mitte-eestlasi, kelle äripartnerid on Venemaal ning mentaliteet kitsalt majanduslikule kasumile orienteeritud ja julgeoleku mõttes ignorantsem. Samas pole paranoilisuseks põhjust ja ärimeeeste loogikast tuleb ka aru saada, kuid julgeolekuküsimustes tuleks neid rohkem harida. Hea näide selle kohta on Valgevene ja Leedu tüli, mille tõttu osa kaupa liigub läbi Eesti. Eesti ettevõtjatel ei tule sellest pisar silma. Teise eksperdi sõnul on see vaid ajutine, kuna suurem osa transpordist liigub Venemaa Ust-Luga sadamasse, sest Lukašenka kirjutab vastava leppe alla ning see on Vene poole üks kaasnev tingimus tema režiimi majandusliku toetamise eest.

Põhja-mereteel veetakse eelkõige toorainet (naftat, gaasi ja kivisütt), mille maht kõige optimistlikuma Venemaa prognoosi järgi küündib 2024. aastaks 80 miljoni tonnini. Eksperti sõnul on Hiina märksa tagasihoidlikuma prognoosi järgi Euroopa-suunalise transiidi maht kõigest 14 miljonit tonni. Venemaa Põhja-mereteel administratsiooni andmete põhjal küündisid 2019. aastal mahud trassil 31,5 miljoni tonnini, millest üle kahe kolmandiku moodustas gaas Novateki Yamali vedelgaasi projektist.¹¹⁶ Samas on toormevedu sel trassil ainult mere-vedu, mis suundub otse sihtturgude sadamatesse ega vaja maismaa-transporti. Kaubamahtude vähesus oli ka üks põhjustest, miks Soome Transpordi- ja Kommunikatsiooni-ministeerium ei pidanud Kirkenesi ühendamist Soome raudteevõrguga majanduslikult tasuvaks, tuues põhjenduseks, et hooldus-kulude katteks peaksid mahud liinil olema vähemalt 2,5 miljonit tonni aastas.¹¹⁷

¹¹⁶ „Icebreaking LNG Carrier Completes Earliest Northern Sea Route Transit“, Maritime Executive, 06.01.2020, <https://www.maritime-executive.com/article/russian-icebreaking-lng-completes-earliest-northern-sea-route-transit> (vaadatud 14.04.2021).

¹¹⁷ Jüris, „The Talsinki Tunnel“.

Arktikas oli enne koroonakriisi turism levinud Teravmägedel ja Franz Josephi maal. Üks intervjueeritud ärisektori esindaja leidis, et turismi mõju Arktika keskkonnale on minimaalne, põhjendades seda Antarktika heade tavadega, kus reeglid on rangelt paika pandud ja kus ei tohi korraka maabuda rohkem kui 100 inimest. Teine sektori ekspert oli pessimistlik, leides, et ilma analoogsete Antarktikale rakendatud eriliste rahvusvaheliste ja mitmepoolselt siduvate lepinguteta ja eelkõige Venemaa sisulise osalemiseta pole võimalik tagada Arktika looduse puutumatust majandustegevuse laienemise tingimustes ja massiivse transpordiarteri tekkel. Teravmägedel püsivalt elav teadlaskonna esindaja oli keskkonnamõtjude osas eriarvamusel, tuues välja, et Norra piirab aktiivselt turismi, sest õnnetustega kaasneva keskkonnareostuse likvideerimine on väga kulukas ja ajamahukas. Reostuse tõrjeks tuleb kogu tehnika mujalt kohale tuua ja tõrje ise on pikaajaline protsess. Heaks näiteks selle kohta on karidele sõitnud kalatraaler, mille eemaldamine kestis raskete ilmastikutingimuste tõttu plaanitust kauem ja vältas üle aasta.¹¹⁸ Samuti häirivad turistide hordid loomi, negatiivne mõju on eriti suur kevadel, kui loomadel on paaritumisaeg. Sellepärast piiratakse igal aastal ligipääsu fjordidesse.

Hiinale ja Venemaale on geopoliitilised küsimused alati majandusest olulisemad ja seda tuleks silmas pidada ka Põhja-mereteel puhul

Elutegevus ja majandus Teravmägedel poleks võimalik ilma riikliku toetuseta, sest elekter ja transport on väga kallid. Samas pole Norra huvitatud, et eraomanduses olev kinnisvara satuks Hiina kätte, mistõttu ostetakse valdusi riigile või takistatakse müüki bürokraatia abil. Teravmägedel ei lubata kinnisvaraarendust asustamata aladel, samuti piiratakse uute elanike sissevoolu, et vältida ülerahvastust. Söekaevanduse sulgemine tõi kaasa norralaste lahkumise ja välismaalaste suhtarvu kasvu, mida tõukas tagant arenev turismisektor.

¹¹⁸ „SMIT Completes Northernmost Wreck Removal Project Ever“, Maritime Executive, 09.03.2020, <https://www.maritime-executive.com/article/smit-completes-northernmost-wreck-removal-project-ever> (vaadatud 14.04.2021).

Norra riigi poliitika on, et rahvastiku enamuse Teravmägedel moodustaksid norralased.

Transiidieksperti sõnul on Hiina huvitatud Islandist ja Gröönimaast seoses Põhja-mereteega, kuid ka tulenevalt julgeoleku-perspektiivist, sest need on lähimad asustused USAle ja kohalolu võimaldaks jälgida USA allveelaevade liikumist. Hiinale ja Venemaale on geopoliitilised küsimused alati majandusest olulisemad ja seda tuleks silmas pidada ka Põhja-mereteel puhul. Koostöökohana võib näha eelkõige keskkonnahoidu ja teadust, kus on kõige vähem eriarvamusi. Eestil oleks kahtlemata vaja Arktikas toimuval käsi pulsil hoida, sest seal aset leidvad muutused mõjutavad paratamatult ka Eestit. Eesti võiks pakkuda oma teadmisi ja oskusi eelkõige kalanduses ja transiidis, kus Eestil oleks teenindav funktsioon. Näiteks üks Eesti ettevõtte osutab juba edukalt esimese järgu teeninduslaeva teenust avamere puurplatvormidele Kara meres. Samuti on kasulik BLRT oskusteave, mida saaks rakendada ka Arktikas. Potentsiaali oleks kindlasti ka Eesti IT- ja rohetööstusel.

JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

1. Eesti vajab laiapõhjalist Arktika-strateegiat

- Eestit üha enam puudutavates Arktika arengutes kaasaráäkimise eelduseks on teaduspõhine kompetents, mille hoidmine ja edendamine nõuab laiapõhjalist strateegiat ja rahalisi vahendeid.
- Laiapõhjaline Arktika-strateegia peaks andma suunised regiooni puudutavale teadustegevusele, osalusele regionaalses koostöös ning majanduslike võimaluste realiseerimisele. Samuti peaks strateegia katma Arktikas toimuva mõju Eesti julgeolekule. See strateegia asendaks varasemaid polaaruuringu strateegiaid, hõlmates nii teadusuuringuid kui ka muid olulisi Arktikaga seonduvaid teemasid, sh keskkonnakaitset, transporti ja maavarasid.
- Strateegia koostamisel ja elluviimisel on vajalik erinevate ametkondade, teadusasutuste, erasektori ja huvigruppide osalus.

- Strateegia koostamisel tasub võtta eeskuju Põhjala riikide vastavatest dokumentidest.
- Kokkuvõttes, Arktika-strateegia on vajalik selleks, et
  - säilitada ja uuendada teadusekspertiisi ja luua Eesti polaarteadlastele paremad eeldused osaleda rahvusvahelises teaduskoostöös;
  - aidata Eestil oma huvidest lähtuvalt kaasa rääkida rahvusvahelistes Arktikat puudutavates aruteludes ja otsustusprotsessides, sh ELis, NATOs ja Põhjala-Balti koostöökstruktuurides (NB8);
  - pöörata tähelepanu sellele, kuidas Arktikas kasvav geopoliitiline konkurents ja regiooni militariseerimine mõjutab Eesti ja Läänemere regiooni julgeolekut.

2. Osalemine Arktika koostöös tõstab Eesti globaalset nähtavust ja mainet

- Eesti saab läbi teaduspõhise tegevuse Arktikas tõsta oma globaalset nähtavust ja mainet kui riik, kes panustab rahvusvaheliste probleemide haldamisse ja mitmepoolsesse koostöösse.
- Eesti peaks aktiivselt otsima võimalusi tugevdada regionaalset koostööd Põhjala riikidega läbi ühistegevuse Arktikas.
- Eesti huvides on toetada ELi aktiivsemat Arktika-poliitikat ja panustada Eesti osaluse ELi rahastatud teadustegevuses, keskkonnaprobleemide haldamisel, põlisrahvaste õiguste ja kultuuride kaitsel ning maavarade kasutuse ja transpordi kestlikul arendamisel.
- Regionaalne koostöö Arktikas pakub Eestile võimalusi praktiliseks koostööks ja suhtluseks Venemaaga. Põhjala riigid tähtsustavad Arktika Nõukogu foorumina, mille raames tehakse Venemaaga praktilist koostööd. See ei pehmenda oluliselt strateegilist vastasseisu Venemaa ja Lääne vahel, kuid pakub siiski ühte positiivsemat suhtlusareeni.

3. Geopoliitilised arengud Arktikas mõjutavad Eesti julgeolekut

- Kuna Arktika Euroopa-osa, Põhja-Atlandi ja Läänemere piirkond on julgeoleku

seisukohalt seotud, on oluline olla teadlik geopoliitilistest arengutest Arktikas ja hinnata nende mõju Eesti julgeolekule. Eesti peaks ka edaspidi aktiivselt osalema koostööformaatides (koos liitlaste ja partneritega), kus arutatakse regiooni julgeolekuprobleeme.

- Eesti võiks olla huvitatud sellest, et NATO fookus oleks senisest rohkem suunatud Arktikale ja Põhja-Atlandile. Eesti peaks osalema NATO seisukohtade kujundamisel, et Eesti huvid oleksid piirkonna julgeolekuriskide haldamisel esindatud.
- Eesti peaks kasutama võimalusi osaleda nendes kaitsealastes ettevõtmistes, mida pakuvad Põhjas NATO, regioonist huvitatud liitlasriigid ja regiooni partnerriigid.

4. Eesti osalus Arktika koostöös eeldab teadusliku kompetentsi säilitamist ja arendamist

Humanitaarteadused

- Humanitaar- ja sotsiaalteadlaste ekspertiisi arendamine sillutab teed ka Eesti majandus- ning IT-projektidele Arktikas. Just nemad tunnevad Arktika elanike probleeme ja neil on kontakte erinevates regioonides.
- Selle valdkonna teadlased suudavad panustada ka kliimauuringutesse, kuna nende uuringute keskmes on traditsioonilist eluviisi säilitavad põlisrahvad.
- Soovitav on kaasata Eesti sotsiaal- ja humanitaarteadlasi ametlike delegatsioonide koosseisu ning Arktika-teemalistele üritustele, kuna see tõstaks meie teadlaste prestiiži.

Reaalteadused

- Valitsuse poolt prioriteetseteks kuulutatud valdkondadega (kosmose- ja digitehnoloogia, suurandmed, tehisintellekt ja kliima) võrdselt tuleks arendada polaaruuranguid, kus kliimauuringutes on kõik eelnimetatud valdkonnad esindatud.
- Polaaruuranguks tehtud investeeringud tasuvad ennast ära teaduspõhise majanduse ülesehitamisel, kui keskkonnauuringute tulemusi rakendatakse riigi energia-, rohe- ja logistikapoliitika kujundamisel.

- Praegu pärsvivad teadlaste järelkasvu tagamist nii humanitaar- kui ka reaalteadustes rahalised raskused.

5. Eestil on oluline roll Arktika põlisrahvaste õiguste kaitsmisel

- Eestist on kujunenud üks Venemaal elavate soome-ugri rahvaste eestkõneleja. Hõimurahvaste programmi raames on erinevate soome-ugri rahvaste liikmed saanud õppida Eesti ülikoolides. Nii Eesti teadlased kui ka hõimuliikumise aktivistid omavad laialdasi kontakte Arktika põlisrahvaste esindusorganisatsioonidega. Seda kogemust tuleb säilitada ja edasi viia.
- Samas peab arvestama sellega, et soome-ugri rahvaste olukorra esiletõstmine võib põhjustada konflikte nii Venemaa keskvõimu kui ka kohalike ametivõimudega.
- Eesti saab Arktika põlisrahvaste õiguste kaitsmisel kasutada innovatiivsete tehnoloogiateetvõtete ja IT-sektori potentsiaali.

6. Põhja-meretee kasutuselevõtuga kaasnevad nii majanduslikud võimalused kui ka keskkonna- ja julgeolekuohud

- Põhja-meretee tulevase võimaliku (kuid ebakindla) laialdase kasutuselevõtuga seonduvaid majanduslikke võimalusi ja poliitilisi ohte tuleb faktidele toetudes uurida ja hinnata tasuvuse, keskkonnamõju ja julgeoleku seisukohast, et kujundada Eesti Arktika-poliitikat ja anda panus ELi ühenduvuse strateegia kujundamisse.
- Et vältida majanduslikku sõltuvust autoritaarsetest režiimidest, tuleb panustada koostöösse riikidega, kellel on meiega sarnased põhimõtted ühenduvuse vallas, nagu jätkusuutlikkus, seaduspõhisus ja läbipaistvus.
- Majandusvõimalusi tuleks kaaluda võimalikke keskkonnakahjusid arvesse võttes, sest tänapäeval on Põhja-meretee tugistruktuurid puudulikud: õnnetuste korral tuleb raskeid ilmastikuolusid trotsides tehnika mujalt kohale tuua ja reostuse likvideerimine on pikk protsess.

- Et Eesti ettevõtted saaksid majandustegevuse kasvust Arktikas kasu lõigata, tuleb neile luua võimalused oma teenuste ja toodete paremaks turundamiseks ja kasutuselevõtuks keskkonnaseire, laeva-, sadama- ja majaehituse, kalanduse, kosmosetehnoloogia, rohetööstuse ja digimajanduse valdkondades polaaraladel. Samuti on Eestil vajalikku oskusteavet haldus-, meditsiini- ja finantsteenuste osutamisel Arktikaga sarnastes hajasustuse tingimustes.

LISA 1. INTERVJUEERITUTE NIMEKIRI (JAANUAR-VEEBRUAR 2021)

Erik Eenlo, Eesti Välisministeerium
Martin Hurt, Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus
Riina Kaljurand, Eesti Välisministeerium
Maarja Kruusmaa, TalTech / Norwegian University of Science and Technology
Art Leete, Tartu ülikool
Oliver Mõru, Eesti Kaitseministeerium
Rikon Noormets, The University Center in Svalbard
Urmas Paet, Euroopa Parlamendi liige
Tiit Pruuli, Go Grupp
Katrín Savomägi, Eesti Polaarklubi
Katrín Sibul, Eesti Välisministeerium
Tarmo Soomere, Teaduste Akadeemia
Kalev Stoicescu, Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus
Karmo Tüür, politoloog
Rivo Uibopin, TalTech Meresüsteemide Instituut
Rein Vaikmäe, TalTech / Teaduste Akadeemia
Raivo Vare, transiidi- ja majandusekspert
Petteri Vuorimäki, Soome Välisministeerium

LISA 2. KESKSED STRATEEGIADOKUMENDID

EUROOPA LIIT

European Commission High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. *An Integrated European Union Policy for the Arctic*. Joint Communication to the European Parliament and the Council, JOIN (2016) 21 final. Brussels: European Commission, 2016. https://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/160427_joint-communication-an-integrated-european-union-policy-for-the-arctic_en.pdf.

HIINA

State Council Information Office of the People's Republic of China. „Full text: China's Arctic Policy“. Valge paber, 2018. http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm.

JAAPAN

Headquarters of Ocean Policy. „Japan's Arctic Policy“. 2015. https://www8.cao.go.jp/ocean/english/arctic/pdf/japans_ap_e.pdf.

NATO

Soames, Nicolas. *Evolving Security in the North Atlantic*. Brussels: NATO Parliamentary Assembly, 2019. <https://www.nato-pa.int/document/2019-dsctc-report-evolving-security-north-atlantic-soames-138-dsctc-19-e-fin>.

Connolly, Gerald E. *NATO and Security in the Arctic*. Brussels: NATO Parliamentary Assembly, 2017. <https://www.nato-pa.int/document/2017-nato-and-security-arctic-connolly-report-172-pctr-17-e-rev1-fin>.

PÕHJAMAAD

Bjarnason, Björn. *Nordic Foreign and Security Policy 2020: Climate Change, Hybrid & Cyber Threats and Challenges to the Multilateral, Rules-Based World Order*. Reijkjavik, 2020. https://www.government.se/49f308/contentassets/c128b79d0e9143469e7df83648eddb3c/nordic_foreign_security_policy_2020_final.pdf.

ISLAND

Althing. „A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy“. 139. seadusandlik istungjärk, 28.03.2011. <https://www.government.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>.

ROOTSI

Government Offices of Sweden. *Sweden's Strategy for the Arctic Region*. Stockholm: Government Offices of Sweden, 2020. <https://www.government.se/4ab869/contentassets/c197945c0be646a482733275d8b702cd/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf>.

SOOME

Peaministri kantselei. „Hallituksen linjaus Arktisen strategian päivityksen painopisteista“ [Valitsuse poliitika Arktika strateegia ajakohastamise prioriteetide osas]. 26.09.2016. <https://vnk.fi/-/hallituksen-linjaus-arktisen-strategian-paivityksen-painopisteista>.

Peaministri kantsleil. *Suomen arktinen strategia 2013* [Soome Arktika strateegia 2013]. Helsinki: Valtioneuvoston Kanslia, 2013. <https://vnk.fi/documents/10616/334509/Arktinen+strategia+2013/fc8d6442-daa6-4e94-b774-84b863393977>.

NORRA

Norwegian Ministry of Foreign Affairs ja Norwegian Ministry of Local Government and Modernisation. *Norway's Arctic Strategy: Between geopolitics and social development*. Norwegian Government Security and Service Organisation, 2017. <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>.

Norra kuninglik välisministeerium. *Mennesker, muligheter og norske interessen in nord: meldigen til Stortinget (2020-2021)* [Inimesed, võimalused ja Norra huvid Põhja vastu: aruanne Stortingetile]. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/268c112ec4ad4b1eb6e486b0280ff8a0/no/pdfs/stm202020210009000dddpdfs.pdf>.

TAANI

Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020. Copenhagen, Nuuk, Tinganes: Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Department of Foreign Affairs of the Government of Greenland, Ministry of Foreign Affairs of the Faroes, 2011. <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf>.

SAKSAMAA

Germany's Arctic Policy Guidelines: Assuming Responsibility, Creating Trust, Shaping the Future. Federal Foreign Office of Germany, 2019. <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/2240002/eb0b681be9415118ca87bc8e215c0cf4/arktisleitlinien-data.pdf>.

USA

United States Coast Guard. *Arctic Strategic Outlook*. Washington, DC: US Coast Guard Headquarters, 2019. https://www.uscg.mil/Portals/0/Images/arctic/Arctic_Strategy_Book_APR_2019.pdf.

Office of the Under Secretary of Defense for Policy. *Report to Congress: Department of Defense Arctic Strategy*. Washington, DC: Department of Defense, 2019. <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>.

The Department of the Air Force Arctic Strategy, Department of the Air Force, 2020. <https://www.af.mil/Portals/1/documents/2020SAF/July/ArcticStrategy.pdf>.

President of the United States of America. *National Strategy for the Arctic Region*. Washington, DC: The White House, 2013. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf.

VENEMAA

Vene Föderatsiooni valitsus. „Государственная Программа Российской Федерации «Социально-экономическое развитие Арктической зоны Российской Федерации»“ [Venemaa Föderatsiooni riiklik programm „Venemaa Föderatsiooni Arktika piirkonna sotsiaalmajanduslik areng“], N-1064, 31.08.2017. <http://static.government.ru/media/files/GGu3GTv8bvV8gZxSEAS1R7XmzloK6ar.pdf>.

Vene Föderatsiooni president. „Указ Президента Российской Федерации «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации»“ [Venemaa Föderatsiooni presidendi määrus „Vene Föderatsiooni riiklik julgeolekustrateegia“], N-683, 31.12.2015. <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>.

Vene Föderatsiooni president. „Указ Президента Российской Федерации «О Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2035 года»“ [Venemaa Föderatsiooni presidendi määrus „Venemaa Föderatsiooni Arktika piirkonna arendamise strateegia ja riikliku julgeoleku tagamise kohta kuni 2035.aastani“]. N-645, Pravo.gov.ru, 26.10.2020. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202010260033>.

ÜHENDKUNINGRIIK

HM Government. *Beyond the Ice: UK policy toward the Arctic*. London: Foreign and Commonwealth Office, 2018. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/697251/beyond-the-ice-uk-policy-towards-the-arctic.pdf.

House of Commons Defence Committee. *On Thin Ice: UK Defence in the Arctic*. Twelfth Report of Session 2017-2019. London: House of Commons, 2018. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmdfence/388/388.pdf>.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ando, Kenta ja Ryo Mukano. „Superfast Arctic undersea cable attracts Japan’s Sojitz“. *Nikkei*, 29.09.2020. <https://asia.nikkei.com/Business/Telecommunication/Superfast-Arctic-undersea-cable-attracts-Japan-s-Sojitz>. Vaadatud 14.04.2021.
- Andrulevičiūtė, Vilija. „Kinijos bausmės Lietuvai laikas dar nesibaigė“ [Leedu karistamise aeg Hiina poolt pole veel läbi]. *LRT*, 08.09.2015. <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/91064/kinijos-bausmes-lietuvai-laikas-dar-nesibaige>. Vaadatud 14.04.2021.
- Arctic Council. “Arctic Council Rules of Procedure”. Kiruna, 15.05.2012. https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/940/2015-0901_Rules_of_Procedure_website_version.pdf?sequence=7&isAllowed=y. Vaadatud 14.04.2021.
- . „Declaration on the Establishment of the Arctic Council“. Ottawa, 29.09.1996. https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF. Vaadatud 14.04.2021.
- . „Recommendation of the Arctic Council Deputy Foreign Ministers“. Stockholm, 14.05.2012. https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/805/EDOCS-%231188-v1-ACDMMSE02_Stockholm_2012_Deputy_Ministers_Observer_Recommendation.PDF. Vaadatud 14.04.2021.
- Belyi, Mikhail. „Китайцы заставят нас съехать из страны“ [Hiinlased sunnivad meid ära sõitma]. *ura.tu*, 05.11.2016. <https://ura.news/articles/1036269420>. Vaadatud 14.04.2021.
- Biden, Joseph R. *Renewing America’s Advantages. Interim National Security Strategic Guidance*. Washington, DC: The White House, 2021. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Borrell, Josep. „The Arctic, a key region for the EU and global security“. HR/VP blog, European External Action Service, 03.02.2021. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92500/arctic-key-region-eu-and-global-security_en Vaadatud 14.04.2021.
- Boulègue, Mathieu. *Russia’s Military Posture in the Arctic: Managing Hard Power in a ‘Low Tension’ Environment*. London: Chatham House, 2019. <https://www.chathamhouse.org/2019/06/russias-military-posture-arctic/4-arctic-force-structure>. Vaadatud 14.04.2021.
- Brady, Anne-Marie. „Facing Up to China’s Military Interests in the Arctic“. *China Brief*, Vol. 19 (Issue 21), Jamestown Foundation, 10.12.2019. <https://jamestown.org/program/facing-up-to-chinas-military-interests-in-the-arctic/>. Vaadatud 14.04.2021.
- . *China as a Polar Great Power*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017.
- Bryza, Matthew, Oliver Mõru, Kalev Stoicescu ja Natalja Jegorova. *Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia*. Tallinn: International Centre for Defence and Security, 2014. https://icds.ee/wp-content/uploads/2013/ICDS_Report_-_Arctic_2014.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Center for High North Logistics Information Office. „Transit statistics 2018“. 20.02.2019, https://web.archive.org/web/20210328090959/https://arctic-lio.com/wp-content/uploads/2019/02/Transits_2018.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Coates, Ken S. ja Else Grete Broderstad. „Indigenous Peoples of the Arctic: Re-taking Control of the Far North, in Coates“. Teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toimetajad Ken S. Coates ja Carin Holyrod, 9–25. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020.
- Coffey, Luke ja Daniel Kochis. „Why the U.S. Should Support Arctic Council Observer Status for Estonia“. Issue Brief No. 6040, Heritage Foundation, 19.01.2021. <https://www.heritage.org/sites/default/files/2021-01/IB6040.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Cooper Ramo, Joshua. *The Seventh Sense: Power, Fortune, and Survival in the Age of Networks*. New York: Little, Brown, 2016.
- Danilov, Peter B. „As Arctic shipping activity is increasing, transit traffic on the Northern Sea Route has not taken off, contrary to past predictions“. *High North News*, 12.02.2021. <https://www.highnorthnews.com/en/northern-sea-route-transit-traffic-remains-modest>. Vaadatud 14.04.2021.

- „Defence Ministry blocked Chinese plans for research airbase in Lapland“. *YLE*, 21.03.2021. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/defence_ministry_blocked_chinese_plans_for_research_airbase_in_lapland/11820411. Vaadatud 14.04.2021.
- Dolata, Petra. *A Balanced Arctic Policy for the EU*. Brussels: European Parliament, 2020. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603498/EXPO_IDA\(2020\)603498_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603498/EXPO_IDA(2020)603498_EN.pdf). Vaadatud 14.04.2021.
- Drifte, Reinhard. *Japan's Policy towards the South China Sea – Applying “Proactive Peace Diplomacy”?* PRIF Report No. 140. Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2016. <https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk/publikationen/prif140.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Eschner, Kat. „COVID-19 is exposing the food deserts around Native American reservations“. *Popular Science*, 13.07.2020. <https://www.popsci.com/story/health/native-american-nations-coronavirus-food-security/?fbclid=IwAR3RyCC6JGTGWQVqtCc1zks-PQWbDMO4KFGxtWVKvnJasv-FYAoCeeJi90A>. Vaadatud 14.04.2021.
- European Commission Directorate-General for Research and Innovation. *Arctic Research and Innovation: Understanding the changes, responding to the challenges*. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2018. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/402d0b40-e243-11e8-b690-01aa75ed71a1/>. Vaadatud 14.04.2021.
- European Commission High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. *An Integrated European Union Policy for the Arctic*. Joint Communication to the European Parliament and the Council, JOIN (2016) 21 final. Brussels: European Commission, 2016. https://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/160427_joint-communication-an-integrated-european-union-policy-for-the-arctic_en.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- European External Action Service. „The Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure between the European Union and Japan“. Press release, 27.09.2019. https://eeas.europa.eu/regions/africa/68018/partnership-sustainable-connectivity-and-quality-infrastructure-between-european-union-and_en. Vaadatud 14.04.2021.
- Farrell, Henry ja Abraham Newman. “Will the Coronavirus End Globalization as We Know It?”. *Foreign Affairs*, 16.03.2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-16/will-coronavirus-end-globalization-we-know-it>. Vaadatud 14.04.2021.
- Finnish Government. „Opening speech by Prime Minister Antti Rinne at the Arctic Circle Assembly“. 10.10.2019. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/10616/opening-speech-by-prime-minister-antti-rinne-at-the-arctic-circle-assembly-10-10->. Vaadatud 14.04.2021.
- Fondahl, Gail, Aileen A. Espiritu ja Aytalina Ivanova. „Russia’s Arctic Regions and Policies“. Teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toimetajad Ken S. Coates ja Carin Holyrod, 195–216. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020.
- Government Offices of Sweden. *Sweden’s Strategy for the Arctic Region*. Stockholm: Government Offices of Sweden, 2020. <https://www.government.se/4ab869/contentassets/c197945c0be646a482733275d8b702cd/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- „Greenland election: Opposition win casts doubt on mine“. *BBC*, 07.04.2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56643429>. Vaadatud 14.04.2021.
- Haavala, Kristina. „Aab: The Tallinn-Helsinki tunnel is possible as a project between two states“. Ministry of Finance of Estonia, 31.07.2020. <https://www.rahandusministeerium.ee/en/news/aab-tallinn-helsinki-tunnel-possible-project-between-two-states>. Vaadatud 14.04.2021.
- Hamre, John J. ja Heather A. Conley. „The Centrality of the North Atlantic to NATO and US Strategic Interests“. Teoses *NATO and the North Atlantic: Revitalising Collective Defence*. Whitehall Paper 87, toimetaja John Andreas Olsen, 43–58. London: Royal United Services Institute, 2016.
- Hanelis, Vladimir. „Хорошо здесь никогда не будет“ [Hea ei saa siin kunagi olema]. *Evreiski Mir*, 03.24.2020. https://evreimir.com/183684/horosho-zdes-nikogda-ne-budet/?fbclid=IwAR24I_D4_tdbmI_mUeiN-MPBbIIPHEIQZaRrVvYXihg7z1uGBjvZC6hEYw. Vaadatud 14.04.2021.
- Headquarters of Ocean Policy. „Japan’s Arctic Policy“. 16.10.2015. https://www8.cao.go.jp/ocean/english/arctic/pdf/japans_ap_e.pdf. Vaadatud 14.04.2021.

- Hønneland, Geir. *Russia and the Arctic: Environment, Identity and Foreign Policy*. London and New York: I.B.Tauris, 2016. <https://www.nato-pa.int/document/2019-dsct-report-evolving-security-north-atlantic-soames-138-dsctc-19-e-fin>. Vaadatud 14.04.2021.
- Huebert, Rob. „Mahan and Understanding the Future of Naval Competition in the Arctic Ocean“. *Canadian Naval Review* 14:3 (Talv, 2019): 10–15. https://www.navalreview.ca/wp-content/uploads/CNR_pdf_full/cnr_vol14_3.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Hurska, Alla. „COVID-19 ja selle mõju Venemaa süsivesinikega seotud algatustele Arktikas“. *Diplomaatia*, Nr. 203, 2020.
- „Ilulissat Declaration“. Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland, 28.06.2008. <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/07/2008-Ilulissat-Declaration.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- „Japan Seeks Arctic Shipping, Agricultural Partnerships in Russia’s Far East“. *Moscow Times*, 26.01.2021. <https://www.themoscowtimes.com/2021/01/26/japan-seeks-arctic-shipping-agricultural-partnerships-in-russias-far-east-a72724>. Vaadatud 14.04.2021.
- Järvenpää, Pauli. „NORDEFECO: Love in a Cold Climate?“. ICDS Analysis, International Centre for Defence and Security, aprill 2017. a. https://icds.ee/wp-content/uploads/2017/ICDS_Analysis-NORDEFECO-Pauli_Jarvenpaa-April_2017.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Jermalavičius, Tomas ja Eerik Marmei. „The Baltic Region“. Teoses *Security in Northern Europe: Deterrence, Defence and Dialogue*. Whitehall Paper 93, toimetaja John Andreas Olsen, 23–36. London: Royal United Services Institute, 2018.
- Jüris, Frank. „Arctic Connect ja digitaalne Siiditee Arktikas“. *Riigikogu Toimetised*, nr 41, juuni 2020.a. <https://rito.rigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-41/arctic-connect-ja-digitaalne-siiditee-arktiskas/>. Vaadatud 14.04.2021.
- . „The Talsinki Tunnel: Channeling Chinese Interests into „the Baltic Sea“. EFPI/ICDS Analysis, Estonian Foreign Policy Institute/ International Centre for Defence and Security, detsember 2019. https://icds.ee/wp-content/uploads/2019/12/ICDS_EFPI_Analysis_The_Talsinki_Tunnel_Frank_J%C3%BCris_December_2019.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Keohane, Robert O. ja Joseph S. Nye. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown, 1977.
- Khanna, Parag. *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*. New York: Random House, 2016.
- Khazanov, Anatoly M. *Nomads and the Outside World*. Second Edition. Wisconsin: Wisconsin University Press, 1994.
- Klimenko, Elena. „Russia’s new Arctic policy document signals continuity rather than change“. SIPRI Commentary, Stockholm International Peace Research Institute, 06.04.2020. <https://www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change>. Vaadatud 14.04.2021.
- Kotkin, Stephen ja David Wolff, toim. *Rediscovering Russia in Asia. Siberia and the Russian Far East*. New York, London: M. E. Sharpe Inc., 1995.
- Kotkin, Stephen. *Armageddon Averted: The Soviet Collapse, 1970–2000*, 2nd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Kulbaka, Nikola. „Зачем нам арктический миф“ [Milleks meile Arktika müüt?]. *Vedomosti*, 31.07.2017. <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/03/31/683590-zachem-nam-arkticheskii-mif>. Vaadatud 14.04.2021.
- Lanteigne, Marc. „Inside, Outside, Upside Down“. Teoses *The Arctic and World Order*, toimetajad Kristina Spohr ja Daniel S. Hamilton, 379–404. Washington, DC: Johns Hopkins University, 2020. <https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2020/12/The-Arctic-and-World-Order-ch16.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Laruelle, Marlene. *Russia’s Arctic Strategies and the Future of the North*. London and New York: Routledge, 2014.
- Lavrov, Sergei. „Размышления на новом этапе международного развития“ [Mõtisklusi rahvusvahelise arengu uuel etapil]. *Russia in Global Affairs*, 08.12.2017. <https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii-3/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Leonard, Mark, toim. *Connectivity Wars: Why migration, finance and trade are the geo-economic battlegrounds of the future*. London: European Council on Foreign Relations, 2016. https://ecfr.eu/wp-content/uploads/Connectivity_Wars.pdf. Vaadatud 14.04.2021.

- Lunde Saxi, Håkon ja Karsten Friis. „After Crimea. The Future of Nordic Defence Cooperation“. NUPI Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs, 2018. https://www.researchgate.net/publication/327040031_After_Crimea_The_future_of_Nordic_Defence_Cooperation_Policy_Brief. Vaadatud 14.04.2021.
- Maritime Executive. „Icebreaking LNG Carrier Completes Earliest Northern Sea Route Transit“. 06.01.2020. <https://www.maritime-executive.com/article/russian-icebreaking-lng-completes-earliest-northern-sea-route-transit>. Vaadatud 14.04.2021.
- . „SMIT Completes Northernmost Wreck Removal Project Ever“. 09.03.2020. <https://www.maritime-executive.com/article/smit-completes-northernmost-wreck-removal-project-ever>. Vaadatud 14.04.2021.
- Martinson, Ryan D. „The Role of the Arctic in Chinese Naval Strategy“. *China Brief*, Vol. 19 (Issue 22), Jamestown Foundation, 20.12.2019. <https://jamestown.org/program/the-role-of-the-arctic-in-chinese-naval-strategy/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Medvedev, Sergei. „Заповедная территория: Арктику нужно спасти от корпораций и государств“ [Kaitsealune territoorium: Arktikat peab päästma korporatsioonide ja riigi käest]. *Forbes.ru*, 03.10.2013. <https://www.forbes.ru/mneniya-column/tsennosti/245761-zapovednaya-territoriya-arktiku-nuzhno-spasti-ot-korporatsii-i-gosud>. Vaadatud 14.04.2021.
- Meredith, Michael, Martin Sommerkorn, Sandra Cassotta, Chris Derksen, Alexey Ekaykin, Anne Hollowed, Gary Kofinas, Andrew Mackintosh, Jess Melbourne-Thomas, Mônica M.C. Muelbert, Geir Ottersen, Hamish Pritchard ja Edward A.G. Schuur. „Polar Regions“. Teoses *The Ocean and Cryosphere in a Changing Climate: A Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, toimetajad Hans-Otto Pörtner, Debra C. Roberts, Valérie Masson-Delmotte, Panmao Zhai, Melinda Tignor, Elvira Poloczanska, Katja Mintenbeck, Andrés Alegría, Maïke Nicolai, Andrew Okem, Jan Petzold, Bardhyl Rama, Nora M. Weyer, 203–320. Intergovernmental Panel on Climate Change, 2019. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/3/2019/11/07_SROCC_Ch03_FINAL.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- „Missiles, Bases and Drills: Russia Flexes Military Muscles in the Arctic“. *Russia Monitor*, Warsaw Institute, 25.09.2019. <https://warsawinstitute.org/missiles-bases-and-drills-russia-flexes-military-muscles-in-the-arctic/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Mitsui & Co. „Final Investment Decision for Arctic LNG 2 Project in Russia“. 05.09.2019. https://www.mitsui.com/jp/en/release/2019/1229585_11219.html. Vaadatud 14.04.2021.
- Mkrtchian, Nikita. „Почему власти так хотят заселить Дальний Восток? Из-за угрозы захвата китайцами?“ [Miks valitsus tahab Kaug-Idasse inimesi asustada? Kas Hiina ohu pärast?]. *Meduza*, 03.07.2017. <https://meduza.io/feature/2017/07/03/pochemu-vlasti-tak-hotyat-zaselit-dalniy-vostok-iz-za-ugrozy-zahvata-kitaytsami>. Vaadatud 14.04.2021.
- Mowat, Farely. *Lootusteta rahvas*. Tallinn: Eesti Raamat, 1977.
- National Security Council. „United States Arctic Policy and Arctic Policy Group“. National Security Decision Memorandum 144, 22.12.1971. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdm-nixon/nsdm-144.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- NATO 2030: *United for a New Era*. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO SG, 25 November 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- Norra kuninglik välisministeerium. *Mennesker, muligheter og norske interessen in nord: meldigen til Stortinget (2020-2021)* [Inimesed, võimalused ja Norra huvid Põhja vastu: aruanne Stortingetile]. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/268c112ec4ad4b1eb6e486b0280ff8a0/no/pdfs/stm202020210009000dddpdfs.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- North Atlantic Treaty Organisation. „Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council“. Brussels, 11.07-12.07.2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#24. Vaadatud 14.04.2021.
- Northern Sea Route Administration. „Object of activity and functions of NSRA“. http://www.nsra.ru/en/glavnaya/celi_funktsii.html. Vaadatud 14.04.2021.
- Office of the Under Secretary of Defense for Policy. *Report to Congress: Department of Defense Arctic Strategy*. Washington, DC: Department of Defense, 2019. <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>. Vaadatud 14.04.2021.

- Pompeo, Michael R. „Looking North: Sharpening America’s Arctic Focus“. Remarks, Secretary of State M. Pompeo, Rovaniemi, Finland, 06.05.2019. <https://ee.usembassy.gov/americas-arctic-focus/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Raiybman, Nataliya. „Профессор ВШЭ ответил Путину“ [MKM professor vastas Putin’ile]. *Vedomosti*, 04.10.2013. <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2013/10/04/professor-vshe-razyasnil-svoe-antinarodnoe-predlozhenie-ob>. Vaadatud 14.04.2021.
- Rasing, Willem C.E. *Too Many People: Order and Nonconformity in Iglulingmiut Social Process*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, 1994.
- Regehr, Ernie. „Military Infrastructure and Strategic Capabilities: Russia’s Arctic Defence Posture“. Teoses *Arctic and World Order*, toimetajad Kristina Spohr ja Daniel S. Hamilton, 187–218. Washington, DC: Johns Hopkins University, 2020. <https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2020/12/The-Arctic-and-World-Order.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Richmond, Chantelle, Marylynn Steckley, Hannah Neufeld, Rachel Kerr, Wilson Bezner ja Brian Dokis. „First Nations Food Environments: Exploring the Role of Place, Income, and Social Connection, Food and Nutrition of Indigenous Peoples“. *Current Developments in Nutrition*, Volume 4, Issue 8 (August 2020). <https://academic.oup.com/cdn/article/4/8/nzaa108/5865693?fbclid=IwAR1oj7Pa5JlC6HLCrUn84zjQaezjPOUeud6bQ-6iarbJxG-AyXZcbocev14>. Vaadatud 14.04.2021.
- Robinson, Jana. „Arctic Space Challenge for NATO Emerging from China’s Economic and Financial Assertiveness“. Prague Security Studies Institute, Kevad/Suvi 2020. <https://www.japcc.org/arctic-space-challenge-for-nato/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Roonemaa, Holger, Mari Eesmaa ja Inese Liepiņa. „Hiina investeringute kuldsed käeraud“. *Postimees*, 06.09.2019. <https://leht.postimees.ee/6771237/hiina-investeringute-kuldsed-kaeraud>. Vaadatud 14.04.2021.
- Roonemaa, Holger, Mari Eesmaa ja Sabīne Bērziņa. „Trooja panda: Hiina pehme jõu raske käsi“. *Postimees*, 04.09.2019. <https://www.postimees.ee/6769075/trooja-panda-hiina-pehme-jou-raske-kasi>. Vaadatud 14.04.2021.
- Roonemaa, Holger. „Eesti tippteadlane töötas aastaid salaja Hiina sõjaväeluure kasuks“. *Eesti Ekspress*, 19.03.2021. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92774589/eesti-tippteadlane-tootas-aastaid-salaja-hiina-sojavaeluure-kasuks>. Vaadatud 14.04.2021.
- „Russia sees Arctic as naval priority in new doctrine“. *BBC*, 27.07.2015. <https://www.bbc.com/news/world-europe-33673191>. Vaadatud 14.04.2021.
- RWR Advisory Group. „CCCC Risk Tracker“. <https://cccc.rwadvisory.com/?fbclid=IwAR1rK9bjerGK0ztK80oi7ynctWdeMp3WGWyVjNja9j2Y1n3SjyCujp7jCE>. Vaadatud 14.04.2021.
- Ryall, Anka, Johan Schimanski ja Henning Howlid Wærp, toim. *Arctic Discourses*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010.
- Slaughter, Ann-Marie. *The Chessboard and the Web: Strategies of Connection in a Networked World*. New Haven, London: Yale University Press, 2017.
- Soames, Nicolas. *Evolving Security in the North Atlantic*. Brussels: NATO Parliamentary Assembly, 2019. <https://www.nato-pa.int/document/2019-dsctc-report-evolving-security-north-atlantic-soames-138-dsctc-19-e-fin>.
- Soome Valitsus. *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko* [Valitsuse välis- ja julgeolekupoliitika aruanne]. Helsinki: Valtioneuvosto, 2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162513/VN_2020_30.pdf. Vaadatud 14.04.2021.
- State Council Information Office of the People’s Republic of China. „Full text: China’s Arctic Policy“. Valge paber, 26.01.2018. http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm. Vaadatud 14.04.2021.
- . *China’s National Defense in the New Era*. Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd, 2019. <http://www.xinhuanet.com/english/download/whitepaperonnationaldefenseinnewera.doc>. Vaadatud 14.04.2021.
- . „Full text: China’s Military Strategy“. *Xinhua/China Daily*, 25.06.2015. http://www.chinadaily.com.cn/china/2015-05/26/content_20820628.htm. Vaadatud 14.04.2021.
- Statistikaamet. „Eksport 2020“. <https://data.stat.ee/profile/country/ee/?locale=et>. Vaadatud 14.04.2021.

- Storey, Henry. „Beijing’s bad books: Australia can learn from Norway and South Korea“. *The Interpreter*, 19.11.2020. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/beijing-s-bad-books-australia-can-learn-norway-and-south-korea>. Vaadatud 14.04.2021.
- Sukhankin, Sergey. „Looking Beyond China: Asian Actors in the Russian Arctic (Part Two)“. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 17 (Issue 68), Jamestown Foundation, 14.05.2020. <https://jamestown.org/program/looking-beyond-china-asian-actors-in-the-russian-arctic-part-two/>. Vaadatud 14.04.2021.
- „Swedish Security Experts: We’re too naive about China“. SVT, 15.01.2019. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/swedish-security-experts-we-re-too-naive-about-china>. Vaadatud 14.04.2021.
- TASS. „Russia Approves SSGN Deployment Plan Between Northern & Pacific Fleets“. *Naval News*, 03.04.2020. <https://www.navalnews.com/naval-news/2020/04/russia-approves-ssgn-deployment-plan-between-northern-pacific-fleets/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Total. „Yamal LNG: The gas that came in from the cold“. <https://www.total.com/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas>. Vaadatud 14.04.2021.
- US Department of Commerce Bureau of Industry and Security. „Addition of Entities to the Entity List“. *Federal Register*, Vol. 85, No. 246 (22.12.2020): 83416–31. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-12-22/pdf/2020-28031.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- US Department of State Office of the Spokesperson. „Briefing on the Administration’s Arctic Strategy“, Social Briefing, 23.04.2020. <https://2017-2021.state.gov/briefing-with-senior-state-department-official-on-the-administrations-arctic-strategy/index.html>. Vaadatud 14.04.2021.
- „US rejects interference by non-Arctic countries in polar region: official“. *Arctic Today*, 03.05.2019. <https://www.arctictoday.com/u-s-rejects-interference-by-non-arctic-countries-in-polar-region-official/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Välisluureamet. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas*. Tallinn: Välisluureamet, 2021. <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport/2021-EST.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- . *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas*. Tallinn: Välisluureamet, 2020. <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport/2020-EST.pdf>. Vaadatud 14.04.2021.
- Vene Föderatsiooni ministeerium Kaug-Ida ja Arktika arendamiseks. „Второй ректар: россиянам выделяют еще больше земли на Дальнем Востоке“ [Teine hektar: venelastele eraldatakse Kaug-Idas veelgi rohkem maad]. 17.03.2021. <https://minvr.gov.ru/press-center/news/31733/>. Vaadatud 14.04.2021.
- Vene Föderatsiooni president. „Указ Президента Российской Федерации «О Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2035 года»“ [Venemaa Föderatsiooni presidendi määrus „Venemaa Föderatsiooni Arktika piirkonna arendamise strateegia ja riikliku julgeoleku tagamise kohta kuni 2035.aastani“]. N645, Pravo.gov.ru, 26.10.2020. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202010260033>. Vaadatud 14.04.2021.
- Vene Föderatsiooni Riigiduum ja Föderatsiooninõukogu. „Федеральный закон «Об особенностях предоставления гражданам земельных участков, находящихся в государственной или муниципальной собственности и расположенных на территориях субъектов Российской Федерации, входящих в состав Дальневосточного федерального округа, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации»“ [Föderaalseadus 'Kodanikele maaüksuste eraldamise erisusest, mis on riigi- või munitsipaalomandis ja mis asuvad Venemaa Föderatsiooni koosseisu kuuluvate Kaug-Ida föderaalringkonna haldusüksuste territooriumil, ning Venemaa Föderatsiooni õigusaktide muudatustest]. N 119-FZ, Konsultant Plus, 01.05.2016. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_197427/. Vaadatud 14.04.2021.
- Ventsel, Aimar. „Reluctant Entrepreneurs of the Russian Far North“. Teoses *New Mobilities and Social Changes in Russia’s Arctic Regions*, toimetaja Marlene Laruelle, 45–56. London: Routledge, 2016.
- „Warmer Arctic waters could turn the tides in LNG markets“. *Economist*, 12.03.2021. <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/03/13/warmer-arctic-waters-could-turn-the-tides-in-lng-markets>. Vaadatud 14.04.2021.
- Wilkie, Laurie A. *The Lost Boys of Zeta Psi. A Historical Archaeology of Masculinity at a University Fraternity*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 2010.
- Wilson, Gary N. „Indigenous Internationalism in the Arctic“. Teoses *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, toimetajad Ken S. Coates ja Carin Holyrod, 27–40. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020.

- Wormdal, Bård. „Advarer mot kinesisk militærmakt i Nordområdene“ [Hoiatus Hiina militaarjõu eest Kaug-Põhjas]. *NRK*, 11.02.2020. https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/advarer-mot-kinesisk-militaermakt-i-nordomradene-1.14898131?fbclid=IwAR1CQhQEbf8w3wCaHeb11rCpAG4H6_5KhVgrYsj_dLheilS54lAXQBWUf64. Vaadatud 14.04.2021.
- Wright, Theresa. „10 year study finds ‘extremely high’ rates of First Nations food insecurity“. *Global News*, 06.11.2019. https://globalnews.ca/news/6136161/first-nations-food-insecurity-study/?fbclid=IwAR0V1R1pqARBd1Vn_O5h13p5M4odZ_y8FAmijZbwNHSn24mgyFG1HfKD9ts. Vaadatud 14.04.2021.
- Yagova, Olga ja Dmitry Zhdannikov. „Exclusive: Rosneft seeks to tempt trading houses into Arctic oil project, sources say“. *Reuters*, 28.01.2021. <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-oil-traders-exclusive-idUSKBN29X2G4>. Vaadatud 14.04.2021.
- Zõgar, Mihhail. *Kõik Kremli mehed*. Tallinn: Tänapäev, 2017.
- Zürn, Michael. *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- „Был ученым, стал придурком“ [Oli teadlane, sai temast tobu]. *Ekspert.ru*, 14.11.2013. <https://expert.ru/ural/2013/41/byil-uchenyim-stal-pridurkom/>. Vaadatud 14.04.2021.
- „Жители Эстонии могут бесплатно «отхватить» арктический гектар“ [Eesti elanikud võivad tasuta „võtta“ arktilise hektari]. *Tribuna.ee*, 24.07.2020. https://tribuna.ee/tribuna/society/arkticheskiy-gektar/?fbclid=IwAR0A0ghUMtwwyQR_T3umd2Tfjp-oZoCv65T9Izsl-C67O1lftz4_zpL6NyE. Vaadatud 14.04.2021.
- „Федот Тумусов: Борьба за то, чтобы в Арктике оставались люди, – это борьба за Россию“ [Fedot Tumusov: Võitlus selle nimel, et inimesed jääksid Arktikasse – see on võitlus Venemaa eest]. *Yakuti.info*, 14.05.2019. https://yakuti.info/article/188380?fbclid=IwAR3U3JYIOUrTNf2YvpJdmWznry8nL_KaPkmFoWniSNkeyvMbjK7B5JSm7cl. Vaadatud 14.04.2021.

VIIMASED RKK PUBLIKATSIOONID

RAPORTID

Hurt, Martin, and Tiia Sömer. *Cyber Conscription: Experience and Best Practice from Selected Countries*. Tallinn: International Centre for Defence and Security, February 2021.

Raik, Kristi (toimetaja), Piret Kuusik, Maili Vilson, ja Frank Jüris. *Koronakriis ja väljakutsed Eesti välispoliitikale*. Tallinn: ICDS Estonian Foreign Policy Institute, November 2020.

Juurvee, Ivo, and Mariita Mattiisen. *The Bronze Soldier Crisis of 2007: Revisiting an Early Case of Hybrid Conflict*. Tallinn: International Centre for Defence and Security, August 2020.

Sherr, James. *Nothing New Under the Sun? Continuity and Change in Russian Policy Towards Ukraine*. Tallinn: ICDS Estonian Foreign Policy Institute, July 2020.

Jermalavičius, Tomas, Priit Mändmaa, Emma Hakala, Tomas Janeliūnas, Juris Ozoliņš, and Krystian Kowalewski. *Winds of Change, or More of the Same? Impact of the 2018-19 Election Cycle on Energy Security and Climate Policies in the Baltic states, Poland and Finland*. Tallinn: International Centre for Defence and Security, May 2020.

RAAMATUD

Raik, Kristi, and András Rácz (eds.). *Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations: From Fostering Interdependence to Managing Vulnerabilities*. Tallinn: ICDS Estonian Foreign Policy Institute, 2019.

MÕTTEPABERID

Helwig, Niklas, Juha Jokela, Piret Kuusik, and Kristi Raik, "A Northern Agenda for an Open and Secure Europe: Nordic-Baltic Perspectives on European Sovereignty and Strategic Autonomy." ICDS/EFPI Analysis, May 2021.

Stoicescu, Kalev. "NATO's Southern Neighbourhood: The Alliance Needs a Strategy for the Regions to its South." ICDS Policy Paper, February 2021.

Loik, Ramon. "Volunteers in Estonia's Security Sector: Opportunities for Enhancing Societal Resilience." ICDS Policy Paper, June 2020.

Baranowski, Michał, Linas Kojala, Toms Rostoks, and Kalev Stoicescu. Tony Lawrence (editor). "What Next for NATO? Views from the North-East Flank on Alliance Adaptation." ICDS Policy Paper, June 2020.

ANALÜÜSID

Janeliūnas, Tomas. "The Long Shadow of a Nuclear Monster: Lithuanian responses to the Astravyets NPP in Belarus." ICDS Analysis, March 2021.

Allik, Sten, Sean F. Fahey, Tomas Jermalavičius, Roger McDermott, and Konrad Muzyka. "The Rise of Russia's Military Robots: Theory, Practice and Implications." ICDS Analysis, February 2021.

Vsevirov, Jonatan. "Constructing Deterrence in the Baltic States." ICDS Analysis, February 2021.

Kuusik, Piret. "Under Pressure: Nordic-Baltic Cooperation During the COVID-19 Crisis." ICDS/EFPI Analysis, February 2021.

Teperik, Dmitri, and Oksana Iliuk. "The Universe of Resilience: From Physics of Materials Through Psychology to National Security." ICDS Analysis, January 2021.

Muzyka, Konrad, and Rukmani Gupta. "A Relationship of Convenience: Russian-Chinese Defence Cooperation." ICDS Analysis, November 2020.

Kõik RKK publikatsioonid on saadaval siin <https://icds.ee/category/publications/>.

ICDS.TALLINN, EVI.EESTI

@ICDS _ TALLINN, @EFPI _ EST

ICDS-TALLINN

WWW.ICDS.EE, WWW.EFPI.ICDS.EE

ISSN 2228-0529
ISBN 978-9916-9657-3-3 (PRINT)
ISBN 978-9916-9657-2-6 (PDF)

RAHVUSVAHELINE KAITSEURINGUTE KESKUS
EESTI VÄLISPOLIITIKA INSTITUUT
NARVA MNT 63/4, 10120 TALLINN, EESTI
INFO@ICDS.EE